

**T.C.
ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI**

**DÜNYADA SINIRAŞAN SU POLİTİKALARI: MERİÇ HAVZASI
DEĞERLENDİRMESİ**

-UZMANLIK TEZİ-

**HAZIRLAYAN:
OSMAN ÖZDEMİR**

ANKARA, 2015

**T.C.
ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI**

**DÜNYADA SINIRAŞAN SU POLİTİKALARI: MERİÇ HAVZASI
DEĞERLENDİRMESİ**

-UZMANLIK TEZİ-

**HAZIRLAYAN:
OSMAN ÖZDEMİR**

**DANIŐMAN:
Taner KİMENÇE
(Daire Başkanı)**

ANKARA, 2015

T.C. ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI
SU YÖNETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

OSMAN ÖZDEMİR

DÜNYADA SINIRAŞAN SU POLİTİKALARI: MERİÇ HAVZASI
DEĞERLENDİRMESİ

TEZ DANIŞMANI: Taner KİMENÇE

BU TEZ ORMAN VE SU İŞLERİ UZMAN YÖNETMELİĞİ GEREĞİ
HAZIRLANMIŞ OLUP JÜRİMİZ TARAFINDAN UZMANLIK TEZİ
OLARAK KABUL EDİLMİŞTİR.

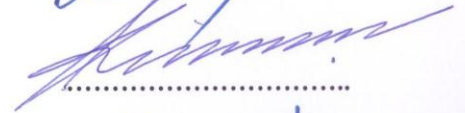
TEZ JÜRİSİ BAŞKANI: Prof.Dr. Cumali KINACI

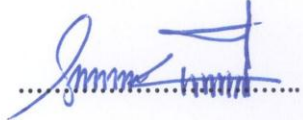
ÜYE: Dr. Yakup KARAASLAN

ÜYE: Taner KİMENÇE

ÜYE: Mertkan ERDEMLİ

ÜYE: Maruf ARAS

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI
SU YÖNETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, uzmanlık tezimde yer alan bütün bilgileri akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu beyan ederim.

Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmamda bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (13.11.2015)

Tezi Hazırlayan Uzman Yardımcısı

Osman ÖZDEMİR

13.11.2015

TEŞEKKÜR

Öncelikle Daire Başkanım ve tez danışmanım Taner Kimençe'ye bu çalışmanın tüm süreçlerinde verdiği motive edici yönlendirmeleri ve teşvikleri ile değerli katkıları için teşekkür ederim.

Su Yönetimi Genel Müdürlüğümüzün Havza Yönetimi Dairesinde çalışan değerli çalışma arkadaşlarıma beraber geçirdiğimiz üç sene sürecindeki destekleri ve arkadaşlıkları için her zaman şükran borçlu olacağım.

Tez çalışmalarım ve tez savunmam sırasındaki değerli yorumları ve katkıları için Sayın Genel Müdürüm Prof.Dr. Cumali Kınacı'ya teşekkür ederim.

Mutlu ve huzurlu bir hayat yaşamamda sevgileri ve destekleri ile büyük katkıları olan ablalarım Neşe ve Fatma'ya, abilerim Ertuğrul ve Erkan'a ve özellikle de annem Hülya Özdemir ve babam Yücel Özdemir'e minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Ayrıca, sevgili eşim Özge Hande Sahtiyancı Özdemir'e; tez çalışmalarımaya yönelik katkılarından, daima gösterdiği manevi desteğinden ve hayatın her alanında kendimi geliştirmeme vesile olduğundan ötürü teşekkür ederim.

Bu çalışmayı kardeşlerime, anneme, babama ve eşime ithaf ederim.

Osman Özdemir

13.11.2015

İÇİNDEKİLER

<i>KISALTMALAR</i>	iii
<i>TABLOLAR LİSTESİ</i>	iv
<i>ŞEKİLLER LİTESİ</i>	v
<i>ÖRNEK ÇALIŞMALAR (CASE STUDIES) LİSTESİ</i>	vi
GİRİŞ	1
2. SU YÖNETİMİ VE SINIRAŞAN SULAR	3
2.1 Su Yönetimi	3
2.2 Sınıraşan Sular ve Yönetimi	7
3 SINIRAŞAN SULAR HUKUKUNUN DÜNYA'DAKİ GELİŞİMİ	14
3.1 Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımları Hakkında Sözleşme (BM 1997 Sözleşmesi).....	18
3.1.1 BM 1997 Sözleşmesinin Yürürlüğe Girmesi	20
3.1.2 BM 1997 Sözleşmesinin Uluslararası Alandaki Etkileri	23
3.1.3 BM 1997 Sözleşmesi Hakkında Türkiye'nin Tutumu	24
3.2 Sınıraşan Su Yollarının ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanımı hakkında Sözleşme (Su Sözleşmesi)	26
3.3 AB'nin Sınıraşan Sular Politikası	29
3.4 Sınıraşan Sulara Su, Gıda ve Enerji İlişkisi	33
4. SINIRAŞAN SULARDA KADEMELİ İŞBİRLİĞİ, KURUMSAL YÖNETİM VE DÜNYADAN ÖRNEKLER	35
4.1 Sınıraşan Nehir Havzalarında Kademeli İşbirliği	35
4.1.1 Farklı Görüşler Süreci (Adversarial Stage).....	36
4.1.2 Dönüşümsel Süreç (Reflexive Stage).....	37
4.1.3 Bütünleyici Süreç (Integrative Stage)	37
4.1.4 Eylem Süreci (Action Stage).....	37
4.2 Sınıraşan Nehir Havzası Yönetim Yapısı, (SNHYY)	38
4.2.1 SNHYY Tipleri	41
4.2.2 SNHYY Görevleri.....	43
4.2.3 SNHYY Teşkili ve İşlerliğinin Sağlanması	44
4.2.4 SNHYY Finansmanı	45
4.3 Sava ve Ren Nehirleri ile Büyük Göller Havzası Havza Yönetimleri ve Peipsi Gölü. 47	

4.3.1 Sava Nehri Havzası ve Uluslararası Sava Nehir Havza Komisyonu, ISRBC.....	48
4.3.2 Ren Nehri Havzası ve Ren Nehri'nin Korunması için Uluslararası Komisyon, ICPR.....	57
4.3.3 Büyük Göller Havzası ve Uluslararası Ortak Komisyonu, IJC.....	64
4.3.4 Peipsi Gölü'nde Sınırşan İşbirliği	73
5. MERİÇ NEHRİ HAVZASINDA, KADEMELİ İŞBİRLİĞİ VE ORTAK KURUMSAL YÖNETİM POTANSİYELİ	76
5.1 Türkiye'nin Sınırşan Sular Politikası	76
5.2 Meriç Havzası	80
5.2.1 Meriç-Ergene Havzası'nın Türkiye için Önemi.....	83
5.2.2 Meriç-Ergene Havzasında Enerji	87
5.2.3 Meriç Nehri Havzasındaki Baskılar ve Sınırşan Sorunlar.....	91
5.2.4 Meriç Nehri Havzasında İkili Anlaşmalar	98
5.2.5 Yunanistan'da Su Yönetimi ve SÇD Uygulamalarının Durumu	111
5.2.6 Bulgaristan'da Su Yönetimi ve SÇD Uygulamalarının Durumu	114
5.3 Meriç Nehri Havzasında Sınırşan İşbirliği, SNHYE Potansiyeli ve Çözüm Önerileri	116
5.3.1 Meriç Nehri Havzası'nda Sınırşan İşbirliği Projeleri.....	116
5.3.2 Meriç Nehri Havzası'nda İşbirliğini Yavaşlatıcı Faktörler.....	119
5.3.3 Meriç Nehri Havzası: Kademeli İşbirliği ve SNHYE Potansiyeli.....	121
5.3.4 Çözüm Önerileri ve Meriç Nehri Havzası'nda Teşkil Edilecek SNHYE'nin ICPR, ISRBC ve IJC Yönetimleri ile Karşılaştırılması	126
5.3.5 Meriç Nehri Havzası için Üç Kademeli İşbirliği Planı Önerisi	132
5.3.6 Uluslararası Meriç Nehir Havzası Komisyonu Önerisi	140
6. DEĞERLENDİRME.....	144
7. ÖNERİLER.....	147
SONUÇ	151
KAYNAKÇA.....	155

KISALTMALAR

- AB, Avrupa Birliği
ABD, Amerika Birleşik Devletleri
BM, Birleşmiş Milletler
ESKY, Entegre Su Kaynakları Yönetimi
GAP, Güneydoğu Anadolu Projesi
HES, Hidro-Elektrik Santral
IBWC, International Boundary and Water Commission
HKEP, Havza Koruma Eylem Planı
ICPR, Ren Nehri'nin Korunması için Uluslararası Komisyon
IJC, International Joint Commission
ILA, International Law Association
ILI, International Law Institute
ISRBC, Uluslararası Sava Nehir Havza Komisyonu
MHYP, Meriç Havzası Yönetim Planı
NHYP, Nehir Havza Yönetim Planı
NIMH, Bulgaristan Ulusal Hidroloji ve Meteoroloji Enstitüsü
OSİB, Orman ve Su İşleri Bakanlığı
RES, Rüzgâr Enerjisi Santrali
SÇD, Su Çerçeve Direktifi
SNHYY, Sınıraşan Nehir Havza Yönetim Yapısı
SSCB, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK, Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TRAGEP, Trakya Gelişim Projesi
UAD, Uluslararası Adalet Divanı
UMNHK, Uluslararası Meriç Nehir Havzası Komisyonu
UNECE, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. BM Sınırşan Su Yolları Sözlşmesinin Durumu	21
Tablo 2. Su Sözlşmesi'nin Durumu	27
Tablo 3. Sınırşan işbirliğinin kademeli gelişimi	36
Tablo 4. Sava Nehri Havzası'nın kıyıdaş devletler arasındaki dağılımı	50
Tablo 5. Büyük Göller Havzası genel durumu	65
Tablo 6. Meriç Havzası genel durumu	81
Tablo 7. Meriç Nehri Havzasındaki ikili Anlaşmalar	98

ŞEKİLLER LİTESİ

Şekil 1. ESKY'nin bileşenleri	5
Şekil 2. Büyük sınıraşan nehir havzaları.....	17
Şekil 3. Okavango Nehri Havzası.....	40
Şekil 4. Sava Nehri Havzası Coğrafi Haritası.....	50
Şekil 5. ISRBC Sekretarya Yapısı	51
Şekil 6. Ren Nehri Havzası	57
Şekil 7. ICPR İdari Yapısı	60
Şekil 8. Büyük Göller Havzası genel durum haritası	65
Şekil 9. IJC Teşkilat Yapısı	68
Şekil 10. Peipsi Gölü Havzası.....	73
Şekil 11. Meriç Havzası.....	80
Şekil 12 Meriç-Arda-Tunca Barajları	82
Şekil 13. Meriç Havzası Türkiye Toprakları Kısmı Coğrafi Durum Haritası.....	84
Şekil 14. Türkiye üzerindeki doğalgaz boru hatları	88
Şekil 15. Avrupa Elektirik Ağı temsili gösterimi.....	90
Şekil 16. Meriç Nehri havzasında taşkın rejimini etkileyen barajlar	94
Şekil 17. Karaağaç Mahallesi taşkın görüntüsü	95
Şekil 18. Meriç Nehri kenarında çeltik tarlalarından toplanan balıklar	96
Şekil 19. Asi Havzası.....	138
Şekil 20. Arpaçay Barajı.....	139
Şekil 21. UMNHK Teşkilat Şeması.....	141

ÖRNEK ÇALIŞMALAR (CASE STUDIES) LİSTESİ

Örnek Çalışma 1. Okavango Nehir Havzası Kalıcı Su Komisyonunun kademeli gelişimi ...	40
Örnek Çalışma 2. SNHYY'lerin anlaşmazlıkların çözümündeki rolü	44
Örnek Çalışma 3. Gorna Arda Hidroelektrik ve Meriç Otoyolu İnşaatı Projesi	123
Örnek Çalışma 4. Türkiye'nin Fırat-Dicle Havzası'ndaki tutumu ve üç aşamalı planı	136
Örnek Çalışma 5. Asi Havzasında Sınırtaş İşbirliği ve Dostluk Barajı Girişimi	137
Örnek Çalışma 6. Arpaçay Barajı	139

ÖZET

Bu çalışma kapsamında Meriç Nehri Havzasının sularını paylaşan Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında yapılabilecek geniş kapsamlı sınıraşan işbirliği potansiyelini ortaya koymak ve bu işbirliğini gerçekleştirmek için atılması gereken adımları göstermek amacıyla sınıraşan sular ve sınıraşan sularda kademeli işbirliği ve ilgili kavramlar ile sınıraşan suların kurumsal yönetimi hakkında literatür bilgilerine yer verilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin sınıraşan sular politikası genel çerçevede incelenmiş, Meriç Nehri Havzası ve havzanın Türkiye için önemi, sınıraşan sorunları, kıyıdaş devletlerle yapılabilecek işbirliği seçenekleri, işbirliğinin seviyeleri ve işbirliğinin önündeki engeller ele alınmıştır. Daha sonra, Sava ve Ren Nehri Havzaları ile Büyük Göller Havzası ve Peipsi Gölü Havzasında su kaynaklarının yönetiminden sorumlu ortak kurumsal yapılar ile sınıraşan işbirliğinin gelişimi incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda genel bir karşılaştırma yapılarak Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan devletlerinin Meriç Nehri Havzasında sınıraşan işbirliğinin kademeli gelişimi sonucunda birlikte havzada ortak sınıraşan kurumsal yönetim yapısı oluşturma potansiyeli ortaya konmuş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir. Son olarak, Meriç Nehri Havzası'nda üç kademeli işbirliği planı ve gelecekte oluşturulması arzu edilen kurumsal yönetim yapısı taslağı önerilmiş ve bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *sınıraşan sular, Meriç Nehri, kademeli işbirliği, sınıraşan kurumsal yönetim.*

ABSTRACT

This study includes literature information about transboundary waters, gradual cooperation in transboundary waters and related concepts of administrative management of these waters with the purpose of bringing out the potential of broader transboundary cooperation between Turkey, Greece and Bulgaria and showing the steps to maintain such cooperation in the Meriç River Basin. Also the transboundary politics of Turkey were investigated with a general view; Meriç River Basin and the importance of the basin for Turkey, the cooperation options among the riparian states of the basin, levels of cooperation and the obstacles in front of this cooperation were addressed during this study. Thereafter, Sava and Rhine River Basins, with Great Lakes Basin and Lake Peipsi Basin, and the institutions responsible of the management of water resources of these basins were investigated. After this investigation by making a comparison between the mentioned basins and Meriç River Basin, the potential of maintaining a joint administrative transboundary management body by Turkey, Greece and Bulgaria which will be the result of the gradual transboundary cooperation were revealed and some solutions were offered. Finally, a *three phased transboundary cooperation plan in Maritza River Basin* and a future joint administrative transboundary management body for the Meriç River Basin was suggested and an evaluation was made.

Key Words: *transboundary waters, Maritza River, gradual cooperation, transboundary administrative managemnet.*

GİRİŞ

21. Yüzyılda insanoğlunun önünde duran en büyük zorlukların başında; hızla büyüyen insani ihtiyaçları karşılayacak su kaynaklarının, ekosistemlerin ve ekonomik refahın korunması gelmektedir. Bunu aşmak için, sadece bir devlet sınırları içinde kalan su kaynaklarına odaklanmanın yanında, uluslararası sınırları aşan sulara da yoğunlaşmak büyük önem arz etmektedir. İki veya daha çok devletin paylaştığı sınıraşan nehir havzaları dünyanın en önemli ve en hassas su kaynaklarını oluşturmaktadırlar.

Dünyadaki toplam 276 sınıraşan nehir havzası denizler hariç yerkürenin %46'lık alanını kapsamakta ve söz konusu alanda dünyadaki nüfusun %40'ı yaşamaktadır. Ayrıca, sınıraşan nehir havzalarındaki yüzeysel su potansiyeli dünyadaki tüm tatlı suların %60'ını oluşturmaktadır. Sınıraşan nehir havzaları, adından da anlaşılacağı üzere devlet sınırlarıyla uyumsuzluk gösterdiğinden devletler arasında sınıraşan sular meselesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sınıraşan sular meselesinin, genel kanının aksine bir çatışma sebebi değil, bir işbirliği fırsatı olduğu dünya çapında kanıtlanmıştır. Bu kapsamda 1820 yılından 2007 yılına dek toplam 450 adet sınıraşan su anlaşması imzalanmıştır (UN Water, World Water Day 2013).

Sınıraşan sular konusunun ülkemiz açısından önemi, topraklarında 5 adet sınıraşan nehir havzasının bulunmasından (ülkemiz topraklarının 1/3'ü) ileri gelmektedir. Bu çalışma, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile paylaştığı sınıraşan havzası olan Meriç Nehir Havzası'nda su kaynaklarının yönetimine yönelik geniş kapsamlı sınıraşan işbirliğinin sağlanması ve havzada bu işbirliğinin uygulayıcısı ve takipçisi olacak sınıraşan bir kurumsal yapı teşkil edilmesi için yapılabilecek işbirliğini ve atılması gereken öncelikli adımları ortaya koymak maksatlıdır. Meriç Nehri Havzası'nın seçilmesinin nedenleri arasında, havzanın mansabında yer alan ülkemizin bu bölgedeki ekonomik faaliyetlerinin yoğunluğu ile bu faaliyetlerin ülke ekonomisindeki payının oldukça yüksek olması ve sınıraşan sebeplerden dolayı sıklıkla yaşanan taşkın sorunu sayılabilir.

Türkiye'nin AB ile üyelik müzakereleri sürecinde olması, AB müktesebatının ulusal müktesebata uyumlaştırılmasını gerektirmektedir. Türkiye'nin üyelik sürecinin, su kaynakları yönetiminde Türkiye ile AB arasında sınıraşan işbirliğini gerektirmesinin yanında Meriç Nehri sularının Türkiye ekonomisi için büyük önem arz etmesi, bölgedeki düşük düzeyli sınıraşan işbirliği faaliyetlerinin geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada, Meriç Nehri Havzası'nın sularını paylaşan Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında yapılabilecek geniş kapsamlı sınıraşan işbirliği potansiyelini ortaya koymak ve bu işbirliğini gerçekleştirmek için atılması gereken adımları göstermek maksadıyla sınıraşan sular ve ilgili kavramlar ile sınıraşan suların kurumsal yönetimi hakkında literatür bilgilerine yer verilmiştir. Çalışmanın devamında Türkiye'nin sınıraşan sular politikası genel çerçevede incelenmiş, Meriç Nehri Havzası ve havzanın Türkiye için önemi, sınıraşan sorunları, kıyıdaş devletlerle yapılabilecek işbirliği seçenekleri, işbirliğinin seviyeleri ve işbirliğinin önündeki engeller ele alınmıştır. Daha sonra, Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan devletlerinin birlikte havzadaki sınıraşan işbirliğini kademeli geliştirerek, ortak sınıraşan kurumsal yönetim yapısı oluşturma potansiyelinin ortaya çıkarılması maksadıyla dünyadan benzer sınıraşan nehir havzaları ile bu havzaları yöneten kurumsal yapılar incelenmiş ve genel bir karşılaştırma yapılarak çözüm önerileri ortaya konmuştur. Son olarak, Meriç Nehri Havzası'nda üç kademeli işbirliği planı ve gelecekte oluşturulması arzu edilen taslak kurumsal yönetim yapısı önerilmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

2. SU YÖNETİMİ VE SINIRAŞAN SULAR

Su yönetimi, sınıraşan sular ve ilgili kavramlar ile sınıraşan suların kurumsal yönetimine yönelik literatür bilgilerinin aktarıldığı bu bölüm, bir sonraki bölümün içeriğini oluşturan Meriç Nehri Havzası su kaynaklarının sınıraşan işbirliği çerçevesinde yönetilmesi ve bu doğrultuda yapılacak analizlerin sağlığı açısından önem arz etmektedir.

2.1 Su Yönetimi

İnsanlık için vazgeçilemez bir kaynak olan su, insanın doğal ihtiyaçlarını karşılaması ve sanayide kullanılmasının yanında ulaşım ve ekosistem gibi tüketim amaçlı olmayan, insanların kültürel ve dini aktivitelerinin de önemli bir parçası olması nedeniyle çok önemli kullanım alanlarına sahiptir (Mostert, 2003).

Konunun iyi anlaşılabilmesi ve doğru analiz edilebilmesi için insanlık tarihi ile paralellik gösteren su yönetiminin tarihsel gelişimi hakkında genel bilgilere sahip olunması önem arz etmektedir.

Su ve yiyecek bulmak için M.Ö. 16000 yıllık döneme kadar sürekli hareket halinde olan insanlar, M.Ö. 16000-10000 yıllık dönemde tarımın gelişmesi ile dünyanın bazı bölgelerinde yerleşik hayata geçerek topluluklar halinde yaşamaya başlamışlardır (Hassan, 2002). Söz konusu dönem incelendiğinde görüyoruz ki, tüm medeniyetler su kaynakları etrafında kurulmuş (Mısır:Nil Nehri, Babil:Fırat-Dicle, Çin:Sarı Nehir) ve gelişim göstermişlerdir. (Şen, 2002).

Daha sonraki dönemlerde ise insanların doğal sulama yerine tarımsal sulamaya geçmesiyle geometri bilimi ilk defa gelişmiş ve su kaynaklarının dağılımında ve kullanımında adaletsizlikler görülmeye başlanmıştır. Sosyal sınıfların oluşması sonucunda su kaynaklarının paylaşılması ve kullanımında daha sık çatışma meydana gelmiştir (Hassan, 2002). Buna paralel olarak, sulu ziraatı ve tarımı öğrenen insanlar mevsim, yağış ve arazi şartlarına karşı daha bağımlı hale gelmişlerdir. Bu durum, insanlar arasında hangi bitkinin, hangi usullerle ve hangi arazi şartlarında (nerelerde) yetiştirilebileceği ile ilgili bilgi birikiminin oluşmasına

ve tarihteki ilk topluluklar arası bilgi alışverişi örneklerinin meydana gelmesine sebep olmuştur (Şen, 2002).

Antik Çağ'da ise nehirlerin kıyıdaş toplumlar tarafından ulaşım ve ticaret amaçlarıyla kontrol edildiği bilinmektedir. Zamanın büyük devletleri bu nehirler üzerinde kanallar ve barajlar inşa etmiştir (Reuss, 2003).

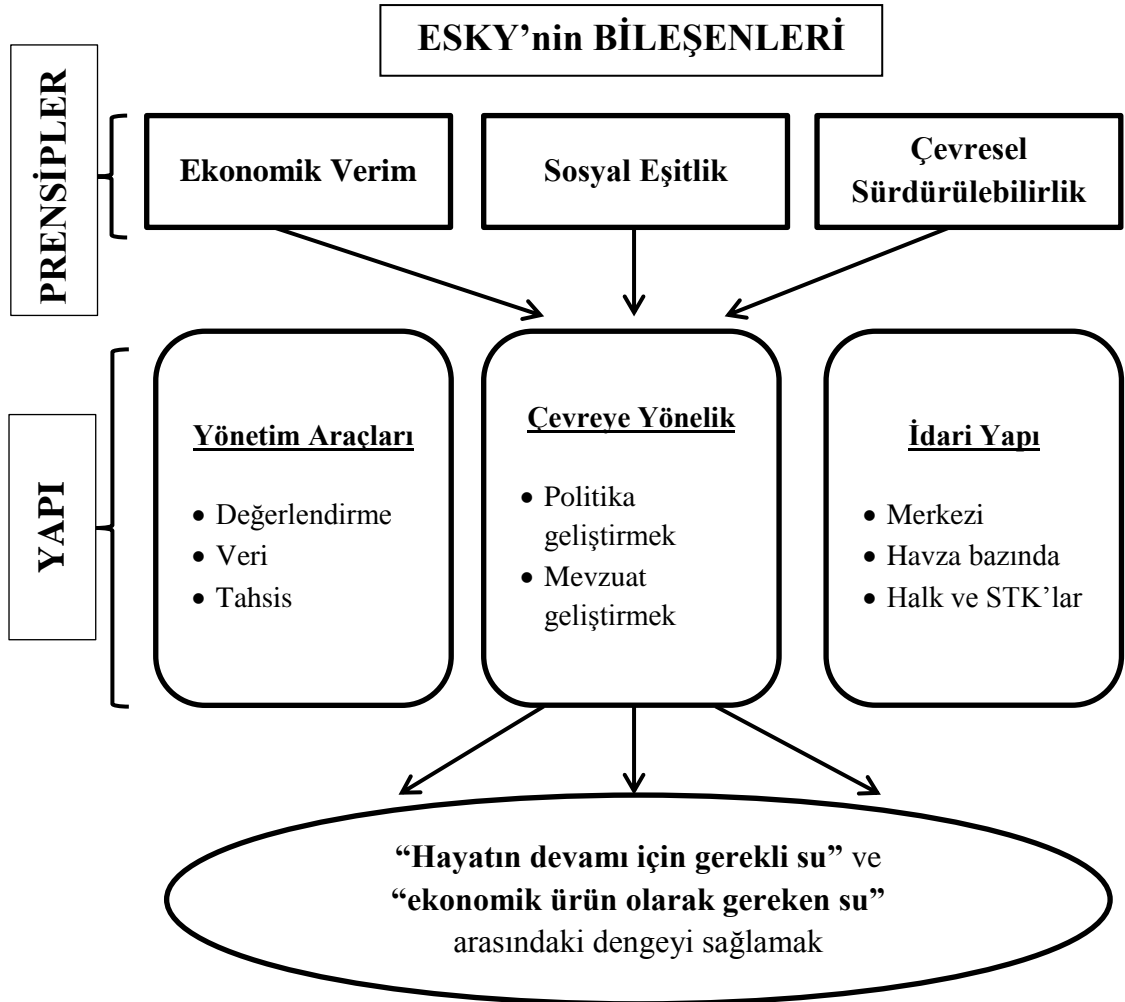
Son yüzyıla bakıldığında dünyanın birçok bölgesinde suya erişimin oldukça sınırlı olması bir yana dünya nüfusunun da hızla artması söz konusudur. 1950 yılından bu yana gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen su miktarı yaklaşık %50 oranında azalmışken, gelişmekte olan ülkelerde bu düşüş %80 civarındadır (Mostert, 2003).

Görüldüğü gibi birçok sosyal ve ekonomik sorun su kaynakları ile doğrudan ilişkilidir. Tüm bu etkenler düşünüldüğünde akla gelen soru elbette, su kaynaklarının bugün ve yarın insanların ve ekosistemlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde ve sürdürülebilirlik anlayışı ile kullanımının ve korunmasının nasıl sağlanabileceğidir. Bu soruya cevaben, dünyada kabul görmüş olan Entegre Su Kaynakları Yönetimine (ESKY) değinmek gerekmektedir.

Suyun miktar, kalite ve ekolojik açıdan korunmasını ve geliştirilmesini sağlarken, su kaynaklarını, ilişkili olan tüm sektörlerle birlikte değerlendirerek yönetmeyi hedefleyen ESYK anlayışı sürdürülebilir su yönetiminin temelini oluşturmaktadır. ESKY prensiplerini benimseyen modern su yönetimi anlayışı, birbiriyle ilişkili birçok sektörün önemli aktörleri tarafından benimsenme sürecini yaşamaktadır.

ESKY'nın ortaya çıkışı, su kaynaklarının sürdürülebilir ve verimli şekilde yönetilebilmesi için; toplumcu bir çerçeve altında ekonomik verim, sosyal eşitlik ve ekosistemlerin sürdürülebilirliği gibi hedeflerin bir arada değerlendirilmesi gerekliliğinin sonucudur. Ocak 1992'deki Dublin Konferansında (International Conference on Water and the Environment in Dublin) ESKY'nin anahtar prensipleri belirlenmiştir:

- Tatlı su; yaşamın, kalkınmanın-gelişimin ve çevrenin devamı için vazgeçilemez, değerli ve sınırlı bir kaynaktır.
- Tüm seviyelerdeki su kullanıcılarının, planlayıcıların ve politikacıların katılımcı anlayışla su kaynaklarının geliştirilmesine ve yönetimine dâhil edilmesi temel alınmalıdır.
- Suyun yönetim şeklinin belirlenmesinde ve korunmasında kadınlar ana aktörlerdir.
- Suyun ekonomik bir değeri vardır ve tüm kullanım alanlarında ekonomik bir ürün olarak görülmelidir.

Şekil 1. ESKY'nin bileşenleri

(Hassing, Ipsen, & Clausen, 2009)

Şekil 1.'de gösterilen şemada, ESKY'nin hayata geçirilmesi için atılması gereken temel adımlara vurgu yapılmıştır. ESKY kavramının uygulanması için üç ana eylem bulunmaktadır. Bunlar;

1. Sürdürülebilir su kaynakları yönetimi için geleceğe dönük adımlar atmak ve uygulanabilir, gerçekçi ve yenilikçi çevre politikaları, stratejileri ve mevzuatı geliştirmek,
2. Geliştirilen politikaları, stratejileri ve mevzuatı uygulayıp hayata geçirebilecek idari yapılanmayı gerçekleştirmek,
3. Kurulan idari yapılanmanın faaliyetlerini gerçekleştirmesi için gereken yönetsel araçları temin etmektir.

ESKY kavramının, tüm bileşenleri ile esnek ve her ulus için değişen koşullara uyumlu şekilde yön verilebilen, akademisyenlerce kanıtlanmasına ihtiyaç duyulan bilimsel bir teori olmaktan uzak, fakat politik irade gerektiren bir yönetim anlayışı olarak değerlendirilmesi doğru olacaktır. (Hassing, Ipsen, & Clausen, 2009). Söz konusu yönetim anlayışı özellikle AB tarafından da desteklenmekte ve AB'nin topraklarının büyük bölümünü oluşturan sınıraşan nehir havzalarının yönetiminde ve diğer nehir havzalarında su politikasının temel prensibi olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda AB tarafından 2000 yılında yürürlüğe konan 2000/60/EC sayılı Su Çerçeve Direktifi (SÇD) (European Commission, 2000), ESKY prensiplerinin uygulanması açısından faydalı bir adım olarak görülmektedir.

ESKY prensibinin su kaynakları yönetimine olan yansımaları henüz gelişme sürecini yaşayan ülkemizde 2008 yılında 25 havzada Havza Koruma Eylem Planları'nın (HKEP) hazırlanması çalışmaları başlamıştır. 2013 yılında tamamlanan söz konusu çalışmalar ile birlikte 2014 yılında Ulusal Havza Yönetim Stratejisi yürürlüğe konularak su kaynakları yönetiminde birçok eylem ve tedbir belirlenmiş olup ilgili tüm kurum ve kuruluşların sorumlulukları ve yapılması gereken eylemler takvime bağlanmıştır. Ayrıca, 25 Havzada teşkil edilen Havza Yönetim Heyetleri ile tüm paydaşların temsil edilmesi, alınacak kararlarda söz sahibi olması sağlanmaktadır. Tüm bu faaliyetlerin yanında AB üyelik müzakereleri süren Türkiye, SÇD gereksinimleri doğrultusunda 4 havzasında (**Meriç-Ergene**, Susurluk, Konya ve Büyük Menderes) Nehir Havza Yönetim Planlarını 2014 yılında

hazırlamaya başlamıştır. Sayılan çalışmalar ESKY prensibinin Türkiye’de uygulanmasına yönelik var olan çabanın önemli göstergeleridir. Türkiye’nin 5 adet sınıraşan nehir havzasına sahip olması ve ESKY prensiplerinin ve yukarıda sayılan çalışmaların uygulanma süreçlerinin sağlığı dolayısıyla sınıraşan sular konusu Türkiye için oldukça önemlidir.

Elbette suyun havza bazında yönetilmesi Türkiye’de olduğu gibi tüm dünyada da kabul görmüş makul ve mantıklı bir yaklaşımdır. Fakat devletlerin sınırları (bazı devlet sınırlarını nehirler oluşturmaktadır) su havzalarının sınırlarına göre çizilmiş değildir. Bu nedenle sınıraşan sular ve bu suların havzalarında su yönetimi konusu dünya canlı nüfusunun sağlığı, huzuru ve refahı için büyük önem arz etmektedir.

2.2 Sınıraşan Sular ve Yönetimi

İnsanlar ve doğa için hayati önem taşıyan su kaynaklarının yönetimi hususu, konu sınıraşan sular olduğunda oldukça karmaşıktır. Birçok nehir ve göl, havza ve akifer bir veya daha çok devletin sınırlarını aşmaktadır. Sınıraşan suların yaygın tanımlarından biri BM tarafından yapılmıştır. BM sınıraşan suları şöyle tanımlamaktadır; “farklı devletlerin sınırları içinde yer alan su yolu” (McCaffrey S. C., 2008).

Bugün 7,5 milyar insanın yaşadığı, yüzlerce devlet ve devlet sınırının bulunduğu dünyada, 276 adet sınıraşan nehir havzası bulunmaktadır. Bu çerçevede, su kaynaklarına olan talepteki aşırı artış, suyun ulusal nehir havzalarında olduğu gibi sınıraşan nehir havzalarında da çok maksatlı şekilde havza bazında değerlendirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Sınıraşan suların (havzaların) yönetimi politik bir mesele olup; çatışmaların önlenmesi, bölgesel istikrar, çevresel barış ve uluslararası yönetim üzerinde büyük etkilere sahiptir. Bu yüzden sınıraşan sular her zaman dış politikanın ve uluslararası kurumların en önemli ilgi odaklarından biri olmuştur. Politik araçların etkisi altında olan sınıraşan suların yönetimi havzadaki güç eşitsizlikleri sebebiyle oldukça karmaşıktır. Sınıraşan havzalardaki politikalar genellikle yerel çıkarlara göre şekil almakta ve sıklıkla devletlerin ihtiyaçlarından fazlasını talep etmeleri şeklinde sürdürülmektedir (Pohl, 2014).

Ayrıca, sınıraşan sularla ilgili konularda ulusal çıkarların genellikle örtüşmemesi, bakış açılarının farklılığı ve uluslararası ilişkilerin genel anlamda kötü durumda olması gibi faktörler nedeniyle uluslararası uyuşmazlık/çatışma potansiyeli büyüktür (Mostert, 2003). Ya da pozitif bir yaklaşım ile konu ele alınacak olursa, sınıraşan sular konusunda işbirliğinin sağlanabilmesi için büyük çabalara gerek duyulduğu söylenebilir.

Söz konusu çabalardan kastedilen, sınıraşan sularla ilgili uyuşmazlıkların, çatışmaların ve sorunların çözümü ve işbirliğinin sağlanması için; ilgili devletler arasındaki iyi niyet ve işbirliği arzusudur (İnan, 1993).

Devletler arasındaki sınıraşan su uyuşmazlıklarının çözümüne yönelik işbirliği ve karşılıklı iyi niyet ortamının sağlanabilmesi için, geçen süreç içerisinde birçok görüş (doktrin) geliştirilmiş ve uygulanmaya çalışılmıştır.

• **Mutlak egemenlik doktrini (Harmon Doktrini):** İlk kez 1895'de ABD ile Meksika arasındaki Rio Grande uyuşmazlığına uygulanmış olup. Yukarı kıyıdaş devletin mutlak egemenliğini kabul eden bir doktrindir. Ancak olumsuz yönleri nedeniyle artık terk edilmiştir (İnan, 1993).

• **Doğal durumun bütünlüğü doktrini:** Söz konusu doktrin tamamen aşağı kıyıdaş devletin yararına bir görüş olup, mutlak egemenlik görüşüne karşı bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre, yukarı kıyıdaş devlet doğal kaynağın bütünlüğünü bozmama yükümlülüğü altındadır. Bu nedenle, suların yukarı kıyıdaş devlet tarafından kullanılması aşağı kıyıdaş devletin rızasına bağlıdır. Bu görüş, sadece bir nehrin topraklarında son bulduğu ülkeler tarafından savunulmuştur (İnan, 1993). Örneğin, Irak.

• **Kullanmada öncelik doktrini:** Bu doktrin, mutlak egemenlik görüşünün biraz daha esnek şeklindedir. Doktrinin temelini kazanılmış haklara zarar vermeme yükümlülüğü oluşturduğundan su kullanımında yukarı kıyıdaş devletlere avantaj sağladığı iddia edilebilir. Çünkü aşağı kıyıdaş devletin yukarı kıyıdaş devletin kazanılmış haklarına zarar verme durumu söz konusu değildir. Bir başka deyişle bu doktrin, yukarı kıyıdaş devletin sınıraşan su üzerinde gerçekleştirdiği faaliyetlerin aşağı kıyıdaş devletin kazanılmış haklarına zarar verebildiğini söylemektedir.

Kullanımda öncelik doktrini, aşağı-kıyıdaş devletlerin, faydalanma hakkının kapsamını genişletmek üzere başvurduğu bir doktrindir (Akça, 2014).

• **Hakkaniyete uygun kullanım doktrini:** Bu doktrin, devletler arasında en fazla rağbet gören ve Uluslararası Hukuk Derneği tarafından da benimsenen bir görüştür. Günümüzde yürürlükte olan Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımları Hakkında Sözleşme (BM 1997 Sözleşmesi) bu görüş temelinde hazırlanmıştır. Bu görüşe göre, her kıyıdaş devletin kendi toprakları içinde akan bir sınıraşan suyu kullanma hakkı vardır (İnan, 1993). Ancak, bu kullanımın:

- Makul ölçülerde olması;
- Aşağı kıyıdaş devletlere önemli zararlar vermemesi;
- Hakkaniyet ilkesine ters düşmemesi gerekmektedir

Bu üç madde, *BM 1997 Sözleşmesinin* de temel prensiplerini oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, sınıraşan sular üzerinde her kıyıdaş devlet eşit haklara sahiptir. Ancak bu eşitlik, hiçbir zaman için suların matematiksel olarak eşit paylaşılacağı ve değerlendirileceği anlamına da gelmemektedir (İnan, 1993).

• **Kıyıdaş Devletler Topluluğu Doktrini:** Doktrin sınıraşan su havzalarının devlet sınırlarından bağımsız olarak kurumsal bir yapı eliyle yönetilmesi ilkesini benimsemektedir. Bu yaklaşım bir nehrin kıyıdaş devletlerinin bu nehir ve havzasının ortak sahipleri olduklarını ileri sürmekte ve yapılacak düzenlemelerin bu anlayışla gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu şekilde sınıraşan kirliliğin de önüne geçilebileceği ileri sürülse de bu ilke günümüz uluslararası sisteminin temelini oluşturan devletlerin ülkesi üzerindeki münhasır egemenliği ilkesi ile kesin bir şekilde çatışma durumundadır. Doktrin kapsamında sınıraşan suların bulunduğu havza ekonomik bir birim olarak görülmektedir. Devletlerin birlikte sınıraşan havzayı yönetmesini ya da havza kurulacak bir heyete yetki devri ile söz konusu heyetin havza üzerinde karar almasını öngörmektedir. Doktrin siyasal sınırlamaları dikkate almadığı ve ülkesel egemenlikle kavramı ile çeliştiği için eleştirilmektedir (Akça, 2014). Birebir örtüşmese de Büyük Göller Havzası Uluslararası Ortak Komisyonu, söz konusu doktrinin uygulanışına örnek teşkil edebilir.

Yukarıda da bahsedilen prensipler çerçevesinde, devletlerin işbirliği arzusu ve iyi niyet ortamında sınıraşan uyuşmazlıklarını çözmeye çalışırken birçok zorlukla karşılaşacaklarının kesin olduğu görülmektedir.

Sınıraşan nehir havzalarında işbirliğinin başlaması, karşılıklı güven oluşturmayı teşvik eden ve bilgi paylaşımını sağlayan aktiviteler sonucunda gerçekleşebilmektedir. İşbirliğin başlamış olası sonuca varmak anlamına gelmemektedir. İşbirliğinin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi ancak kademeli olarak gerçekleşmektedir. Kademeli olarak gelişen işbirliği, tarafları geniş çerçeveli bir sınıraşan işbirliği anlaşması imzalamaya ve bu anlaşmanın hükümlerinin uygulanmasını sağlayacak bir kurumsal yönetim yapısı oluşturmaya götürmelidir. Sınıraşan suların yönetimi için güvenilir ve hareketleri ölçülebilir bir kurumsal yapı sınıraşan işbirliğinin olmazsa olmazı olarak gözükmektedir de, bu nokta kıyıdaşların ve paydaşların ulaşmak istedikleri en son nokta olarak algılanmamalıdır. Sınıraşan bir nehir havzasını paylaşan kıyıdaş devletlerin sınıraşan işbirliği kavramından anlaması gereken, işbirliğinin bir çalışma şekli olarak içselleştirilmesi olmalıdır. Sınıraşan işbirliği havzada yapılacak çalışmaların bir çıktısı değildir (Kim & Glaumann, 2011).

Bu aşamada akla, “kıyıdaş devletler su kaynaklarının yönetiminde işbirliği yapmayı neden tercih etmelidir?” sorusu gelmektedir. Bu soru; *kıyıdaşlar arasındaki güç eşitsizlikleri nedeniyle, su kullanımı konusunda yaşanan haksızlıkların ve anlaşmazlıkların giderilmesine duyulan ihtiyaç*, şeklinde yanıtlanabilir. Yani, havzadaki hegamon devlet veya devletler diğer kıyıdaşlara karşı coğrafi ve maddi alanlardaki üstünlüklerini ve müzakere güçlerini kullanarak istediklerini yaptırabilir. Bu durumda çeşitli çatışmaların yaşanma potansiyelinin artabileceği söylenebilir. Aynı zamanda, bölgesel dengelerin ve barışın korunması havzadaki güçlü devlet veya devletlerce de arzu edilmektedir. Dolayısıyla, sınıraşan bir nehir havzasında su kaynaklarının yönetiminde işbirliği yapmayı tercih eden kıyıdaş devletlerin tamamının söz konusu işbirliğinden uzun vadede fayda sağlayacağı rahatlıkla söylenebilir (Kim & Glaumann, 2011). Son yıllarda gündeme gelen su, enerji ve gıda üçlü ilişkisi ise kıyıdaş devletleri sınıraşan işbirliğine iten önemli itici güçlerden biridir. Bu konu çalışmanın devamında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Yukarıdaki soruya verilen cevap, sınıraşan suların yönetiminde işbirliğinin maksadının ne olduğu hakkında bir fikir oluştursa da, konunun açıklanmasına ihtiyaç vardır. Sınıraşan suların yönetiminde işbirliği yapmaktaki maksat; ortak su varlığından maksimum faydayı sağlamak, çatışmayı önlemek ve ekolojik sürdürülebilirliği muhafaza etmektir (Kim & Glaumann, 2011).

Bahsedilen hedeflerin tamamına veya hepsine ulaşabilmek için sınıraşan nehir havzasının kendine has coğrafi ve siyasi özelliklerine göre uygulanabilecek işbirliği kademeleri bulunmaktadır. Söz konusu işbirliği kademelerinden 4. Bölüm’de bahsedilecektir.

Politik bir süreç olan sınıraşan nehir havzalarının yönetimi, havzayı bölen politik sınırlara ve havzayı paylaşan kıyıdaş devletlerin politik yapılarına göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Sınıraşan suların işbirliği içerisinde yönetilmesinin ekonomik faydaları olduğu kadar, gelecekte yaşanabilecek çatışmaları önleme özelliği de bulunmaktadır (Pohl, 2014). Bu minvalde sınıraşan havzalarda yapılacak diplomatik yatırımların (hidro-diplomasi), su altyapılarına yapılan yatırımlardan çok daha değerli olduğu sonucuna varılabilir. Diplomatik yatırımlar en kötümser yaklaşımla bile yaşanacak çatışmalardan doğacak maddi ve manevi maliyetleri ortadan kaldırmaktadır. Söz konusu diplomatik yatırımlar;

- Ulusal su kurum/kuruluşlarının kapasitelerini arttırmak
- İkili veya çok taraflı güven oluşturan faaliyetleri desteklemek (ortak risk analizi ve ortak izleme faaliyetleri gibi)
- Su verilerinin şeffaf yöntemlerle toplanması ve paylaşılması ve herhangi bir sorun halinde dostane davranılması gibi yapıcı girişimlerde bulunmak
- Mevcut kurum/kuruluş/organizasyonları ve yasal araçları erken harekete geçebilmek maksadıyla güçlendirmek

şeklinde sıralanabilirler. Sıralanan bu diplomatik yatırımların güçlü politik irade ile kullanılması halinde istenilen sonuçlara ulaşmak mümkün gözükmektedir (Pohl, 2014).

İlk bakışta sınıraşan sularla ilgili mevcut durum çok olumlu gözükmesede, yapılan araştırmalar, sınıraşan nehir havzalarındaki işbirliği çabalarının ve devletler arasında yapılan anlaşmaların çoğunlukla olumlu gelişmelere sebep olduğunu ortaya koymaktadır. 1948-1999 yılları arasında vuku bulan sınıraşan sularla ilgili uyuşmazlıklar incelendiğinde, bunların üçte ikisinin (2/3'ünün) sanılanın aksine devletlerarası diplomatik ilişkilerin ve işbirliği faaliyetlerinin olumlu yönde gelişmesine sebep olduğu görülmektedir. Dahası sınıraşan havza yönetiminde yapılacak işbirliği, devletler arasında işbirliği gerektiren diğer diplomatik konuların görüşülmesine de zemin hazırlamaktadır. Bu da sınıraşan sular konusunda yapılacak işbirliğinin, diğer sektörlerde de işbirliğini başlatacak bir fırsata dönüştürülmesi anlamına gelmektedir ve dünyada birçok örneği vardır (Pohl, 2014).

Dünyadaki tatlı su kaynaklarının %60'ının bulunduğu sınıraşan su havzalarında yaklaşık 3,5 milyar insan yaşamaktadır. Nüfus ile birlikte tarımsal ve endüstriyel faaliyetlerdeki sürekli artış nedeniyle dünyada kişi başına düşen su miktarı ve su kaynaklarının kalitesi her geçen yıl azalmaktadır. Su kaynaklarının diğer sektörler (enerji ve gıda) ile olan sıkı bağları ve bu bağların nehir havzalarının memba ve mansabında yer alan kıyıdaş devletlerin çıkarlarının çatışmasına sebep olması ve iklim değişikliğinin etkisiyle sorunun son 20 yılda iyice hissedilmesine sebep olmuştur. Bu sorunun büyüyen etkilerine paralel olarak son yüzyılda birçok uluslararası hukuk kuralı geliştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) ve BM tarafından yayımlanan ve yürürlüğe sokulan **“Sınıraşan Su Yollarının ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanımı hakkında Sözleşme”** (Su Sözleşmesi olarak bilinir) ve *BM 1997 Sözleşmesi* gibi hukuksal metinler söz konusu sorunun çözümüne ilişkin belirli prensipler ortaya koyarak, sınıraşan sularda işbirliğinin kademli olarak geliştirilmesini ve en nihayetinde söz konusu prensipleri uygulayacak Sınıraşan Nehir Havzası Yönetim Yapısı'nın (SNHY) teşkilini önermişlerdir.

Bu çalışmanın da odak noktası Meriç Nehri Havzasında sınıraşan işbirliğinin kademeli gelişiminin ortaya konması ve nihayetinde Meriç Nehri Havzasına özgü bir SNHYE teşkil edilmesidir. SNHYE'ler sınıraşan havzalarda ikili veya çoklu işbirliği uygulamalarının planlanması ve önerilmesinin yanında havzaya özgü işbirliği mekanizmalarının oluşturulması ve sınıraşan işbirliği faaliyetlerinin yürütülmesi ile görevlidirler. Bu kapsamda değerlendirildiğinde ESKY kavramından, kıyıdaşlar arasında imzalanmış ikili veya çoklu anlaşmalardan ve uluslararası sözleşmelerden ileri gelen prensiplerinin, sağlıklı bir sınıraşan işbirliğinin ve SNHYE teşkilinin anahtarı olduğu açıktır. ESKY prensiplerinin sınıraşan bir havzada tam anlamıyla uygulanması çok zor gözükse de, bu durum sınıraşan işbirliği yapılarını ve SNHYE'leri ESKY vizyonundan alıkoyacak bir gerekçe olarak değerlendirilmemelidir. ESKY vizyonu ile hareket eden bir sınıraşan işbirliğinin, başlangıçta küçük fakat adım adım büyüyen ve süreç içerisinde karşılıklı iyi niyetin ve güvenin gelişmesine kapı açması ve böylece sınıraşan işbirliğini başarıya taşınması mümkündür.

3 SINIRAŞAN SULAR HUKUKUNUN DÜNYA'DAKİ GELİŞİMİ

Su politikası çerçevesinde ele alınan sınıraşan sular konusuna, küresel ve tarihsel açılardan da bakmakta yarar vardır. Son yüzyılda hızla artan insan nüfusu, insan faaliyetleri ve su kullanımı dolayısıyla kaliteli ve yeterli miktarda suya ulaşımında büyük sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, sınıraşan suların yönetimi hususundaki sorunların çözülmesi, memba ve mansap ülkelerinin haklarının birlikte korunması, sınıraşan suların da ulusal nehirlerde olduğu gibi havza bazında değerlendirilmesi gibi temel ilkelerin yaygınlaşması ve hukuksal boyut kazanması için 20.yy'a kadar beklenilmesi gerekmiştir. 20. yüzyılın başında dünyadaki devlet sayısı 50 civarı iken, aynı yüzyılın ortalarında 100'ün üzerine çıkmış, 21. yüzyıl başında ise yaklaşık 200 olmuştur. Devlet sayısında meydana gelen bu artış, nehir havzalarının birden fazla devlet tarafından paylaşılmasına yol açmış, dolayısı ile sınıraşan nehir havzaları ve yeraltısularının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Kimençe, 2014). Söz konusu süreç aşağıda ele alınmaktadır.

Sınıraşan sulara yönelik ilk olarak 1911'de Uluslararası Hukuk Enstitüsü (International Law Institute, ILI) tarafından yayımlanan ve Madrid Deklarasyonu olarak da bilinen **“Sınıraşan Akarsuların Ulaşım Maksadı Haricinde Kullanımına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler”** ile ilk defa diğer kıyıdaş ciddi zarar vermeme prensibi ortaya konmuş, yine ILI tarafından **“Kıyı Suları Hariç Sınıraşan Suların Kullanımı Hakkında Karar”** başlığı altında 1961 Salzburg Kararı ve bundan 18 yıl sonra **“Nehirlerin ve Göllerin Kirliliği ve Uluslararası Hukuk”** 1979 Atina Kararı yayımlanmıştır (Salman, 2007).

ILI'nin yaptığı sivil çalışmalara paralel olarak Uluslararası Hukuk Derneği (International Law Association, ILA) faaliyetleri kapsamında 1956 yılında, **“Uluslararası bir nehirdeki kıyıdaş bir ülkenin su kullanmak için yaptığı girişimler diğer kıyıdaş ülkenin su kullanımına zarar veremez”** hükmü çerçevesinde sınıraşan suların havza bazında yönetilmesine ilişkin prensipler getirilmiştir (Reuss, 2003). Söz konusu gelişim 1958 yılında New York Kararlarında ilk defa ortaya konan, sınıraşan akarsu havzalarında suyun *“hakça-equitable ve makul-reasonable kullanımı”* kavramı ile devam ettirilmiştir. Aynı prensip 1964

yılında Tokyo Toplantısı'nda yine ILA tarafından daha kapsamlı şekilde görüşülmüştür. ILA'nın çalışmaları sonucunda ilk kez, 1966'da yayımlanan **“Uluslararası Nehir Sularının Kullanımı Hakkında Helsinki Kuralları”** (Bundan sonra *Helsinki Kuralları* şeklinde anılacaktır) ile sınıraşan akarsulara ilişkin anlaşılır bir kurallar listesi oluşturulmuştur. Helsinki Kuralları olarak anılan bu kurallar listesi, sınıraşan akarsularla ilgili 1996 yılına kadar yaygın ve kabul gören uluslararası normlar olarak anılmışlardır (Salman, 2007). Sınıraşan sularda işbirliği kavramının zamanla gelişerek 1990'lı yıllardan itibaren devletlerarası kurumsal işbirliğine evrilmesi, *Helsinki Kuralları*'nın yayınlanması ile başlamıştır. Bilinmelidir ki; ILI'nin ve ILA'nın yayımladığı deklarasyonlar ve kararlar hiçbir devlet tarafından imzalanmadığı için hiçbir bağlayıcılığı yoktur, söz konusu kararlar ve deklarasyonlar yazarlarının saygınlığına ve itibarına oranla uluslararası alanda norm olarak kabul görmüşlerdir.

1992 yılında ise yine Helsinki'de UNECE tarafından *Su Sözleşmesi* kabul edilmiştir. Su Sözleşmesi, bu çalışmanın da odak noktası olan sınıraşan havzaları paylaşan devletler arasında kurumsal işbirliğinin geliştirilmesine yönelik mekanizmalar ve araçlar önermektedir.

Yukarıda bahsedilen ve yaklaşık 20 yıl süren sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının sonunda 1997 yılına gelindiğinde, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından **“Uluslararası Suyollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımları Hakkında Sözleşme”** (United Nations Treaty Collection, 2014) yayımlanmıştır. “BM 1997 Sözleşmesi” olarak anılan sözleşmeye bugüne kadar sadece 35 devlet taraf olmuştur. Sözleşme ile;

- Suyun hakça ve makul kullanımı
- Kıyıdaş devletin su kaynaklarına verilebilecek önemli zararın önüne geçmek için gereken ihtimamın, etkinin kaynağı olan devlet tarafından gösterilmesi;
- Planlanan önlemlerin önceden kıyıdaş devlete/devletlere bildirilmesi
- Anlaşmazlıkların çözümünde tahkime (hakem heyeti) gitme olanağı

şeklinde hususları içeren önemli hükümler getirilmiştir (Reuss, 2003).

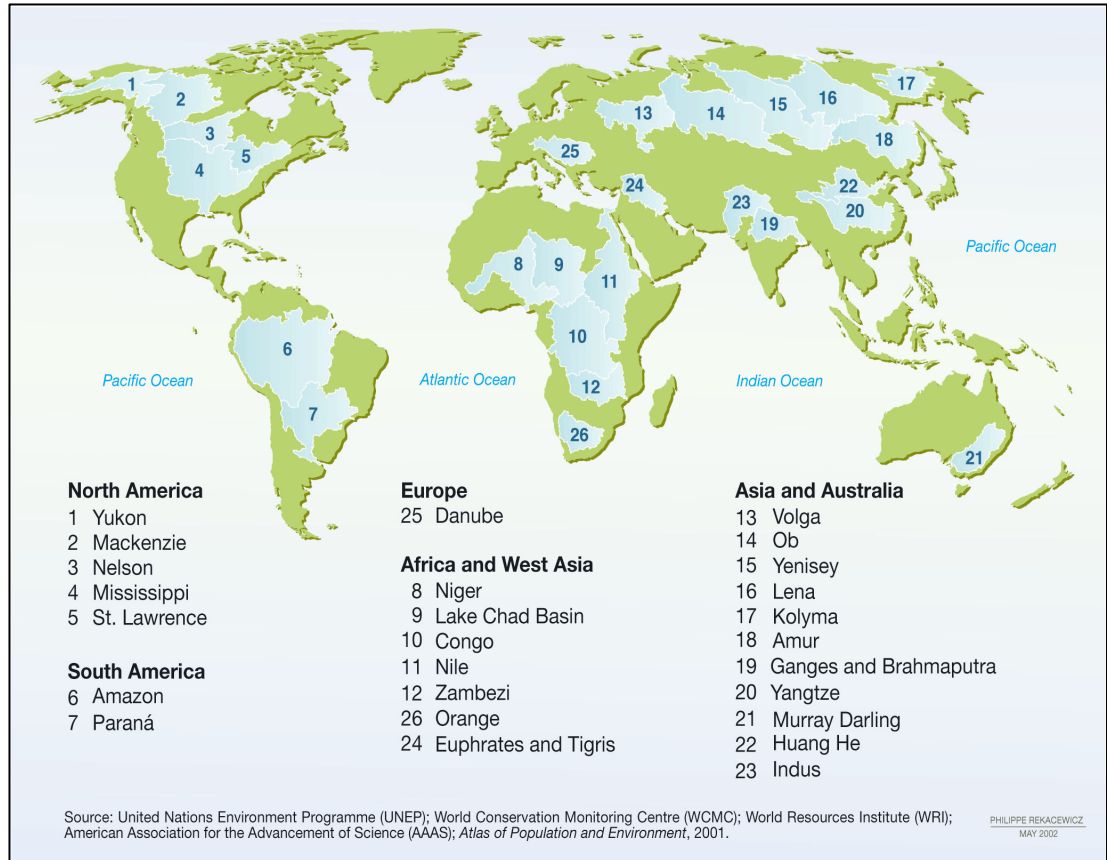
Tüm sayılan hususları göz önünde bulundurarak günümüzdeki durum kısaca değerlendirildiğinde, daha çok batılı (gelişmiş) devletlerin önderliği ile kaleme alınan birçok uluslararası sözleşmelerde yer alan hükümler, ekonomik ve sosyal kalkınmalarını tamamlayamamış gelişmekte olan ülkelere sağlanmaya çalışılmaktadır (Hassan, 2002).

Sınıraşan suların yönetimini ilgilendiren bir diğer önemli gelişme AB Komisyonu tarafından 2000 yılında yürürlüğe konan SÇD'dir. SÇD, nehir havzasını sucul çevrenin korunması bakımından ana birim olarak kabul etmekte ve ESKY prensiplerini uygulamayı hedeflemektedir. Direktif birden çok üye devletin topraklarında kalan nehir havzasını sınıraşan havza olarak tanımlamaktadır. Bu durumda bir sınıraşan havzayı paylaşan üye devletler, o havza için tek bir uluslararası Nehir Havza Yönetim Planı (NHYP) hazırlamak için çaba sarfetmeye teşvik edilmektedirler (European Commission, 2000). AB topraklarında yer alan birçok sınıraşan nehir havzası yetkileri ve sorumlulukları havzaya göre değişkenlik gösteren SNHY'lerle yönetilmektedirler.

SÇD'ye paralel olarak, ILA tarafından 1966 Helsinki Kuralları ile bu kuralların revizyonu niteliği taşıyan "Su Kaynakları Hakkında Berlin Kuralları" (International Water Law, 2004) 2004 yılında kabul edilmiştir. Berlin Kuralları çevresel (ekosistem) kaygılar ile insan haklarını bir arada değerlendiren bir yaklaşım izlemektedir. Sınıraşan suları tüm yönleri ile ele alan Berlin Kuralları, sınıraşan suların havza bazlı veya ortak ajanslar eli ile veya ESKY'yi uygulama yetkisine sahip komisyonlarca yönetilmesi gerektiğini ayrıca ifade etmektedir (International Water Law, 2004).

Uluslararası hukuk normlarının tarihsel gelişimi sınıraşan suların kurumsal olarak yönetimini yaygınlaştırsa da devletler arasındaki sosyo-ekonomik, idari kapasite ve altyapı gibi alanlarda gelişmişlik düzeylerinin farklılığı ve güvensizlik, söz konusu kurumsal yapıların teşkilini zorlaştırmaktadır (Kim & Glaumann, 2011). Bu farklılıklar dolayısıyla sınıraşan nehir havzalarının kendilerine özgü özellikleri dikkate alınarak farklı tiplerde kurumsal yapılar tarafından yönetilmeleri gerekliliği ortaya çıkmıştır. Dünyadaki sınıraşan nehir havzalarını göz önünde bulundurduğumuzda;

- Sıniraşan havzaların bir kısmının uluslararası komisyonlarca, bazılarının ikili veya çoklu işbirliği anlaşmalarıyla sınırlı yetkiler verilmiş küçük çaplı kurumlarca veya ortak ajanslarca (joint bodies),
- Bazı sıniraşan havzaların arabulucu otoritelerce,
- Diğer sıniraşan havzaların kıyıdaş devletlerin aralarında yaptıkları anlaşmalar çerçevesinde sıniraşan konularda tam yetki ile donattığı temsilci grupları (plenipotentiaries) aracılığıyla
- Kalan sıniraşan havzaların da herhangi bir anlaşma olmaksızın karşılıklı görüşmelerle sınırlı kalarak ulusal sınırlar dâhilinde yönetildiği görölmektedir (Trombitcaia, 2009).

Şekil 2. Büyük sıniraşan nehir havzaları

(Rekacewicz, 2002)

3.1 Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımları Hakkında Sözleşme (BM 1997 Sözleşmesi)

BM'nin sınıraşan sular politikasını *BM 1997 Sözleşmesi* oluşturmaktadır. Yüzüç ülkenin olumlu oyu ile duyurulan Sözleşme'nin BM üyesi ülkelere imzalanma (tanınma) süreci oldukça yavaş ilerlemektedir. Bunun sebebi BM'nin Sözleşme ile uygulamaya çalıştığı politikanın, memba ve mansap ülkelerinin çıkarlarının çatışmasına meydan vermesi olarak görülebilir.

BM 1997 Sözleşmesi çerçevesince BM'nin sınıraşan sular politikasına yön veren kavramlar dört ana başlık altında şöyle sıralanabilir:

- “su yolu” ve “sınıraşan su yolu” kavramlarının nasıl tanımlandığı
- suyun hakça ve makul kullanımı prensibi ve önemli zarar verilmemesi hususu
- planlanan önlemlerin önceden kıyıdaş devlete bildirilmesi prensibi
- anlaşmazlıkların çözümünde üçüncü tarafların arabuluculuğuna, tahkim komisyonuna veya UAD'nına başvurulması.

Söz konusu kavramlara ilişkin maddeler aşağıda incelenmiştir.

MADDE 2 - Su Yolu ve Sınıraşan Su Yolu Tanımları: *BM'nin 1997 Sözleşmesi*'nde suyolu, “doğal bir birliktelikten doğan fiziksel bağları dolayısıyla oluşan ve ortak hedefe doğru akan bir yüzey ve yeraltı suyu sistemidir” şeklinde tanımlanırken, bu tanımın hemen ardından sınıraşan suyolu kavramı, “farklı devletlerin sınırları içinde yer alan suyolu” olarak tanımlanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yüzeysel sular ile yeraltı sularının birbirlerine bağlı olduğu vurgulandıktan sonra sınıraşan su yolu tanımının yapılmış olmasıdır (McCaffrey S. C., 2008).

MADDE 5 ve MADDE 7 - Suyun Hakça ve Makul Kullanımı ve Önemli Zarar Verilmemesi Hususu: BM, sınıraşan sular politikalarının temelini oluşturan “suyun hakça ve makul kullanımı” kavramı aracılığıyla kıyıdaş ülkelere bu konuda gerekenin yapılmasını ve ilgili tüm faktörlerin dikkate alınmasını istemektedir. Söz konusu faktörlere ilişkin göstergeler *BM'nin 1997 Sözleşmesi*'nde Madde 6'da listelenmiş ve Madde 5'te hakça ve makul kullanım hususlarında

prensipler sıralanmıştır. Bu prensiplerin uygulanması ile kıyıdaş ülkelerin sınıraşan su kaynağından optimum fayda sağlaması hedeflenmiştir (McCaffrey S. C., 2008). Sözleşmenin bir diğer önemli hususu olan “önemli zarar verilmemesi (not to cause significant harm) ve gereken ihtimamın gösterilmesi (due diligence)” Madde 7 ile ortaya konmuştur. BM bu madde ile devletleri; sınıraşan su kaynağına ve diğer devletlere önemli zararlar verilmesinin önüne geçmek için gerekli tüm önlemleri almakla yükümlü tutmuştur. Kıyıdaş ülkeye zarar veren faaliyet bir defa başladığı zaman, bu zararın önüne geçmek veya zararı telafi etmek genellikle çok zor, karmaşık ve yüksek maliyetli olmaktadır. Dolayısıyla bu tür durumların önüne geçmek için kıyıdaş ülkeler gerekli önlemleri önceden alarak planlama yapmaları konusunda sorumlu tutulmaktadır (McCaffrey S. C., 2008).

“Suyun hakça ve makul kullanımı” ile “önemli zarar verilmemesi” hususları arasındaki ilişki ve “önemli zarar verilmemesi” hususunun özellikle ve açıkça BM’nin 1997 Sözleşmesi’nde yer alması dolayısıyla birçok memba ülkesi, Sözleşmenin mansap ülkelerini koruyucu yönde olduğu kanısındadır. Bahsedilen durumun Brundi, Çin ve Türkiye gibi ülkelerin Sözleşmeyi reddetmesinde ve Bolivya, Etiyopya, Mali ve Tanzanya gibi memba ülkelerinin de Sözleşmeye çekimser kalmasında önemli etkileri vardır. Öte yandan memba ülkeleri ile çok benzer kaygılar nedeniyle Mısır, Pakistan ve Peru gibi mansap ülkeleri de Sözleşmeye çekimser kalmışlardır. Açıkça görülmektedir ki, daha önce sözleşmeyi kabul etmiş birçok devlet, bugün artık sözleşmenin kendi çıkarlarına hizmet etmediği görüşündedirler (Salman, 2007).

Devletlerin bu konudaki genel politikalarına bakıldığında, mansapta bulunan kıyıdaş devletler, “önemli zarar verilmemesi” prensibini desteklerken, memba devletleri ise “hakça ve makul kullanım” prensibini desteklemektedirler. Sözleşmenin, “suyun hakça ve makul kullanımı” ile “önemli zarar verilmemesi” hususları arasında bariz bir ilişki kurduğu açık olmakla beraber bu ilişkinin memba devletlerini kollayıcı şekilde olduğu kanısı doğru değildir. Çünkü, bir sınıraşan havzadaki tüm kıyıdaş devletlerin eşit haklara sahip olduğu anlayışını benimseyen “suyun hakça ve makul kullanımı” prensibi, 1966 Helsinki Kurallarından bu yana uluslararası hukukun sınıraşan sular konusundaki kılavuz prensibi olmuştur. Ayrıca

BM'nin 1997 Sözleşmesi ile kıyıdaş devletlere birbirlerinin projeleri, programları ve planlamaları üzerinde veto hakkı verilmesi söz konusu değildir. Fakat, yapılacak faaliyetin kıyıdaşlara yönelik “önemli zarar verici etki”ye sahip olması, diğer kıyıdaşlara veto hakkı sağlamaktadır. Böyle durumlarda BM, kıyıdaş devletlerin iyi niyet ve birbirlerinin haklarına saygı çerçevesinde müzakere etmelerini ve eşitlikçi bir çözüme ulaşmalarını istemektedir. (Salman, 2007).

MADDE 13 - Planlanan Önlemlerin Önceden Kıyıdaş Devlete Bildirilmesi:

BM'nin 1997 Sözleşmesinin 3. Bölümü, bir devletin sınıraşan havzasında yaptığı planlamaların, projelerin veya aldığı önlemlerin, söz konusu havzayı paylaştığı diğer devlet veya devletlere zarar verici unsurlar ihtiva etmesi olasılığını göz önünde bulundurarak, planlamayı yapan tarafın diğer tarafa veya taraflara makul bir süre içinde bilgilendirmede bulunması hükmünü çerçeve olarak ortaya koymaktadır. Fakat kıyıdaş devlet veya devletler yapılacak olan faaliyetin madde 5 ve 7'nin gerektirdiği prensipler ile uyumlu bulmazlar ise, soruna hakça bir çözüm bulunması maksadıyla müzakerelere başlama hakları yine bu bölümde hükme bağlanmıştır. (McCaffrey S. C., 2008).

MADDE 33 - Anlaşmazlıkların Çözümü: Bu madde de taraflar arasında çıkan bir anlaşmazlığın çözümsüz kalması durumunda nasıl bir yol izleneceği tarif edilmektedir. Böyle bir durumun oluşması halinde konunun çözümü için taraflardan birinin tek başına üçüncü tarafların (bir ülkenin veya uluslararası bir su yönetimi kuruluşunun) arabuluculuğuna başvurabilmektedir. Diğer seçenekler ise oluşturulacak bir tahkim komisyonu (hakem heyeti) eli ile anlaşmazlığı çözmek veya konuyu UAD'ye taşımaktır. Tahkim komisyonun çalışma prensipleri Madde 33'te detaylı olarak verilmiştir (Lapidoth, 2015).

3.1.1 BM 1997 Sözleşmesinin Yürürlüğe Girmesi

Yukarıda önemli maddelerine yer verilmiş olan *BM 1997 Sözleşmesinin* yürürlüğe girmesi için 18 yıl geçmesi gerekmiştir. Son olarak 19 Mayıs 2014 tarihinde Vietnam'ın da 35. Ülke olarak Sözleşmeye taraf olmasıyla, Sözleşmenin yürürlüğe girmesi için gerekli şart yerine gelmiştir. Böylece, yeterli sayıda ülkenin taraf olduğu Sözleşme, 17 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi daha önce imzalayan ve taraf olan ülkelerin listesi Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. BM Sınıraşan Su Yolları Sözleşmesinin Durumu

İştirakçi Ülkeler	İmzaladığı Tarih	Taraf olduğu Tarih
Almanya	13 Ağustos 1998	15 Ocak 2007
Benin Cumhuriyeti		5 Temmuz 2012
Burkina Faso		22 Mart 2011
Büyük Britanya		13 Aralık 2013
Çad Cumhuriyeti		26 Eylül 2012
Danimarka		30 Nisan 2012
Fas		13 Nisan 2011
Fildişi Sahili Cumhuriyeti	25 Eylül 1998	25 Şubat 2014
Finlandiya	31 Ekim 1997	23 Ocak 1998
Fransa		24 Şubat 2011
Gine-Bissau Cumhuriyeti		19 Mayıs 2010
Güney Afrika	13 Ağustos 1997	26 Ekim 1998
Hollanda	9 Mart 2000	9 Ocak 2001
Irak		9 Temmuz 2001
İrlanda		20 Aralık 2013
İspanya		24 Eylül 2009
İsveç		15 Haziran 2000
İtalya		30 Kasım 2012
Karadağ		24 Eylül 2013
Katar		28 Şubat 2002
Libya		14 Haziran 2005
Lübnan		25 Mayıs 1999
Lüksemburg	14 Ekim 1997	8 Haziran 2012
Macaristan	20 Temmuz 1999	26 Ocak 2000
Namibya	19 Mayıs 2000	29 Ağustos 2001
Nijer		20 Şubat 2013
Nijerya		27 Eylül 2010
Norveç	30 Eylül 1998	30 Eylül 1998
Özbekistan		4 Eylül 2007
Paraguay	25 Ağustos 1998	
Portekiz	11 Kasım 1997	22 Haziran 2005
Suriye	11 Ağustos 1997	2 Nisan 1998
Tunus	19 Mayıs 2000	22 Nisan 2009
Ürdün	17 Nisan 1998	22 Haziran 1999
Venezuela	22 Eylül 1997	
Vietnam		19 Mayıs 2014
Yemen	17 Mayıs 2000	
Yunanistan		2 Aralık 2010

(United Nations Treaty Collection, 2015)

Bugüne kadar 35 ülke sözleşmeye taraf olmuş olsa da, bu ülkelerden Danimarka, Macaristan, Karadağ, Hollanda, Suriye, Vietnam şerhlerini

belirtmişlerdir. İsrail ise sözleşmeye herhangi bir şekilde taraf olmamasına rağmen Suriye'nin taraf olurken koyduğu şerhlere olan itirazını BM'ye ifade etmiştir. Söz konusu ülkelerin taraf olma şerhleri aşağıda sıralanmıştır.

Danimarka, “aksi ifade edilmedikçe Faroe Adaları ve Greenland bölgelerinde Sözleşme hükümleri uygulanmayacaktır” şerhi ile iki bölgesini dışarıda tutmuştur.

Macaristan, “Macaristan Cumhuriyeti Hükümeti sözleşmede yer alan anlaşmazlıkların çözülmesi bölümünü iki yönüyle de (Uluslararası Adalet Divanı ve arabuluculuk) kabul etmekle birlikte ehil bir jüriye danışma hakkını saklı tutmaktadır” şerhi ile 26 Ocak 2000 yılında sözleşmeye taraf olmuştur.

Karadağ, “Karadağ, Sözleşmenin 33.Maddesi 2. Paragrafına göre çözülemeyen herhangi bir anlaşmazlıkta diğer devletlerle özel bir anlaşmaya gitmeksizin meşru olan,

1. Anlaşmazlığı Uluslararası Adalet divanına taşıma ve/veya
2. Anlaşmazlığın tarafları aksi yönde karar vermedikçe, Sözleşmenin ekinde yer alan prosedürü uygulayan bir hakem komisyonuna danışma haklarını saklı tutar” şerhi ile Sözleşmeye 24 Eylül 2013'te taraf olmuştur.

Hollanda, “Hollanda Krallığı, anlaşmazlıkların çözümü yöntemlerinden birini veya ikisini kabul etmiş herhangi bir devlet ile müzakere durumu oluşması halinde anlaşmazlıkların çözümü kapsamında Sözleşmenin 33.Maddesi 10. Paragrafındaki her iki yöntemi de kabul ettiğini beyan eder.” şeklindeki bildirisini 17 Şubat 2010'da yapmıştır.

Suriye, “Bu sözleşmeye Suriye'nin taraf olmuş olması hiçbir koşul altında İsrail'in tanındığı anlamına gelememekte ve İsrail ile ilişkilere başlamaya yol açacak bir durum oluşturmamaktadır.” şeklinde rezerv koymuştur.

Vietnam, “Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti anlaşmazlıkların çözümü konusunda karşı tarafın kararını tanımama ve anlaşmazlıkların çözümü yöntemini seçme haklarını saklı tutmaktadır.” şeklinde rezerv koymuştur.

İsrail, Suriye'nin rezervine karşılık:

“Politik olduğu açıkça belirli olan söz konusu rezerv Sözleşmenin amaçlarıyla ve hedefleriyle uyumsuz olup, uluslararası anlaşma hukuku veya anılan Sözleşme kapsamında Suriye'yi bağlayan herhangi bir sorumluluğu değiştirmemektedir. İsrail Hükümeti, meselenin tüm hususlarını dikkate alarak karşılıklılık ilkesi ile Suriye'ye tavrını alacaktır.” şeklinde bir itirazda (15 Temmuz 1998) bulunmuştur.

3.1.2 BM 1997 Sözleşmesinin Uluslararası Alandaki Etkileri

Birçok uluslararası enstitünün ve Uluslararası Adalet Divanının tanıdığı Sözleşmeyi 14 üye devletten oluşan Güney Afrika Gelişim Topluluğu (Southern African Development Community) da tanımış ve 1995 yılında anlaşmaya vardıkları Paylaşılan Nehir Sistemleri Protokolünü, Sözleşmeye uygun şekilde revize etmişlerdir. Ayrıca Sözleşmede yer alan suyun hakça ve makul kullanımı ile itiraz etme prensiplerine Viktorya Gölü Havzasının Sürdürülebilir Gelişimi Protokolü'nde (2003) ve Zambezi Nehir Komisyonunun Kurulması Anlaşması'nda (2004) da yer verilmiştir (Salman, 2007).

Sözleşmenin bir diğer önemli etkisi ise Tuna Nehri özelinde Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) tüm kıyıdaşların nehrin tamamında eşit haklara sahip olduğu yönünde aldığı karardır. UAD, uluslararası hukukun modern gelişiminin (BM'nin 1997 Sözleşmesi) alınan kararı güçlendirdiğini belirtmiştir. Sözleşmeye desteğini açıklayan diğer uluslararası enstitüler ise şöyle sıralanabilir:

- Dünya Barajlar Komisyonu (World Commission on Dams)
- Dünya Su Konseyi (The World Water Council)
- 21. Yüzyıl için Dünya Su Komisyonu (World Commission on Water for 21. Century)
- Uluslararası Hukuk Derneği (ILA)

BM'nin 1997 Sözleşmesi'nde yer alan suyun hakça ve makul kullanımı, önemli zarar verilmemesi, itiraz, bilgi paylaşımı, çevrenin korunması önlemleri gibi

önemli prensiplerin uluslararası hukukun temel prensiplerini yansıttığı görüşü dünyadaki birçok uzman tarafından paylaşılmaktadır (Salman, 2007).

Genel olarak *BM 1997 Sözleşmesi*, uluslararası hukuk açısından sınıraşan sular alanında üç konunun açıklığa kavuşturulmasında önemli rol oynamıştır: *suyun hakça ve makul kullanımı, kıyıdaş devletin su kaynaklarına verilebilecek önemli zararın önüne geçmek için gereken ihtimamın gösterilmesi ve planlanan önlemlerin önceden kıyıdaş devlete bildirilmesi*. Sayılan konulardaki uluslararası normlar BM'nin 1997 Sözleşmesiyle uyum içerisinde gelişme göstermektedir (McCaffrey S. C., 2008).

3.1.3 BM 1997 Sözleşmesi Hakkında Türkiye'nin Tutumu

Türkiye BM'nin 99. Genel Kurulunda 21 Mayıs 1997 tarihinde BM 1997 Sözleşmesinin kabulü ile alakalı olarak yapılan 55. Oturumda sözleşme hakkındaki görüşlerini beyan etmiştir.

Türkiye *BM 1997 Sözleşmesi*'nin 5, 6 ve 7'nci maddelerinde yer alan prensipleri (*Suyun Hakça ve Makul Kullanımı ve Önemli Zarar Verilmemesi Hususu*) kabul etmekte olduğunu belirtmiştir. Ülkemiz hakça, makul ve en uygun (optimal) su kullanımı prensiplerini kabul etmekle beraber, sözleşmeyi bir bütün olarak kabul etmemektedir (UN WEB TV, 1997). Bu kararın sebepleri ise aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır;

- Söz konusu sözleşmenin daha önceki toplantılarda alınan kararlar gereği sınıraşan nehirler ile ilgili sadece genel prensipleri ortaya koyma maksatlı olmasına rağmen mevcut sözleşmenin bu çerçevede hazırlanmış bir metin olmadığı,
- Sınıraşan suları paylaşan devletlerin yapacakları işbirliğine yönelik ayrıntıları kendi aralarında imzalayacakları anlaşmalar ile belirlemelerine müsaade edilmemesi,
- Sözleşmenin adının ve içeriğinin, daha önce sözleşme hakkında yapılan toplantılarda alınan kararlar ile uyum göstermemesi,

- *Planlanan Önlemlerin Önceden Kıyıdaş Devlete Bildirilmesi* prensibi kapsamında mekanizmalar öneren sözleşmenin maksadını aşması ve bu tür mekanizmalara izin verilmesinin mevcut ve geleneksel uluslararası hukuk kurallarına aykırı olması,
- Mevcut sözleşmenin devletler arasında bariz eşitsizlikler doğurması ve kıyıdaş devletlerin birbirlerinin ekonomik yatırımlarını engellemesine imkan vermesi,
- Sözleşmenin kıyıdaşlar arasındaki anlaşmazlıkların çözümü hususunu sadece belirli yollarla kısıtlamış olması ve kıyıdaşların sorunlarını kendi aralarında müzakere yaparak veya anlaşma imzalayarak çözmelerinin önüne geçilmesi,
- Sözleşmenin bir bütün olarak tüm maddeleri ile uygulanmaya kalkılması halinde işlerliğinin olmayacağı (UN WEB TV, 1997).

1997 yılındaki BM Genel Kurulunda ülkemiz delegasyonu tarafından belirtilerek, *BM 1997 Sözleşmesi* hakkında ülkemizin tutumu ifade edilmiştir.

1997 yılından bugüne geldiğimizde ülkemizin tutumunda herhangi bir değişme olmamıştır. Dışişleri Bakanlığınca belirlenmiş olan ülkemizin sınıraşan sular konusundaki tutumu daha rafine bir şekilde aşğıda üç madde olarak verilmiştir.

- Fırat ve Dicle Nehirleri ile ilişkili olarak ülkemiz; tek bir nehir halinde denize dökülen Fırat ve Dicle Nehirlerinin tek bir havza oluşturduğunu ve iki nehir tek havza ilkesinin Türkiye için vazgeçilmez bir koşul olduğunu ve bu kapsamda iki nehrin toplam su potansiyelinin kıyıdaş üç ülkenin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olduğunu ifade etmektedir.
- Türkiye, suların *hakça, akılcı ve optimum* kullanımını, *suyun yararlarının paylaşılmasını* ve diğer kıyıdaş ülkelere “*ciddi zarar*” (*significant harm*) verilmemesini savunmaktadır.
- Ülkemiz, Dicle ve Fırat suları konusunu tüm boyutlarıyla ve bütüncül bir yaklaşımla görüşmeye hazırdır. Bu çerçevede bir iyi niyet gösterisi olarak talep edilen bilgi ve veriler diğer kıyıdaş ülkelere iletilmiş ve bilgi değişiminin havza bazında karşılıklı olması gerektiği vurgulanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015).

3.2 Sınırşan Su Yollarının ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanımı hakkında Sözleşme (Su Sözleşmesi)

18 Mart 1992 tarihinde UNECE tarafından Helsinki’de kabul edilen “*Su Sözleşmesi*” 16 ülkenin taraf olmasının ardından 1996 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, daha çok sınırşan bir nehri paylaşan kıyıdaş ülkeler arasında yapılabilecek kurumsal işbirliği modellerine ve bu tip bir işbirliğinin oluşması için mekanizmalar geliştirmeye odaklanan bir çerçeve enstrümandır. 2003 yılında sözleşmede yapılan revizyon ile UNECE dışındaki BM üyeleri de bu sözleşmeye taraf olabilmektedir. Buda sözleşmenin bölgesel bir çerçeve doküman olmaktan çok daha öteye gitme yolunda ilerlemekte olduğunu göstermektedir (Trombitcaia, 2009).

Su Sözleşmesine bugüne kadar taraf olan ülkelerin listesi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. Su Sözleşmesi'nin Durumu

İştirakçi Ülkeler	İmzaladığı Tarih	Taraf olduğu Tarih
Almanya	18 Mart 1992	30 Ocak 1995
Arnavutluk	18 Mart 1992	5 Ocak 1994
Avrupa Birliği	18 Mart 1992	14 Eylül 1995
Avusturya	18 Mart 1992	25 Temmuz 1996
Azerbaycan		3 Ağustos 2000
Belarus		29 Mayıs 2003
Belçika	18 Mart 1992	8 Kasım 2000
Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda	18 Mart 1992	
Bosna Hersek		3 Aralık 2009
Bulgaristan	18 Mart 1992	28 Ekim 2003
Çek Cumhuriyeti		12 Haziran 2000
Danimarka	18 Mart 1992	28 Mayıs 1997
Estonya	18 Mart 1992	16 Haziran 1995
Finlandiya	18 Mart 1992	21 Şubat 1996
Fransa	18 Mart 1992	30 Haziran 1998
Hırvatistan		8 Temmuz 1996
Hollanda	18 Mart 1992	14 Mart 1995
İspanya	18 Mart 1992	16 Şubat 2000
İsveç	18 Mart 1992	5 Ağustos 1993
İsviçre	18 Mart 1992	23 Mayıs 1995
İtalya	18 Mart 1992	23 Mayıs 1996
Karadağ		23 Haziran 2014
Kazakistan		11 Ocak 2001
Letonya	18 Mart 1992	10 Aralık 1996
Lihtenştayn		19 Kasım 1997
Litvanya	18 Mart 1992	28 Nisan 2000
Lüksemburg	20 Mayıs 1992	7 Haziran 1994
Macaristan	18 Mart 1992	2 Eylül 1994
Makedonya		28 Temmuz 2015
Moldova Cumhuriyeti		4 Ocak 1994
Norveç	18 Eylül 1992	1 Nisan 1993
Özbekistan		4 Eylül 2007
Polonya	18 Mart 1992	15 Mart 2000
Portekiz	9 Haziran 1992	9 Aralık 1994
Romanya	18 Mart 1992	31 Mayıs 1995
Rusya Federasyonu	18 Mart 1992	2 Kasım 1993
Sırbistan		27 Ağustos 2010
Slovakya		7 Temmuz 1999
Slovenya		13 Nisan 1999
Türkmenistan		29 Ağustos 2012
Ukrayna		8 Ekim 1999
Yunanistan	18 Mart 1992	6 Eylül 1996

(United Nations Treaty Collection, 2015)

Bugüne kadar 41 ülke sözleşmeye taraf olmuştur ve bu ülkelerden Avusturya, Fransa, Almanya, Lihtenştayn, Litvanya, Hollanda, Sırbistan ve İspanya şerhlerini belirtmişlerdir. Söz konusu ülkelerin taraf olma şerhleri aşağıda sıralanmıştır.

Avusturya, 22. Madde kapsamındaki anlaşmazlıkların çözümü hususunun her iki yolu da karşı tarafın da kabul etmesi halinde uygulanacağını” ifade etmiştir.

Fransa, suyun hakça ve makul kullanımı prensibinin uluslararası geleneksel hukukta yeri olmadığını ancak sınıraşan havzadaki kıyıdaşların kendi arasında yapacağı sınıraşan su anlaşmasında yer verilebileceğini ifade etmiştir.

Almanya, sınıraşan sular konusundaki veri paylaşımının ulusal kanunları gereği gizlilik arz ettiğini ve ancak karşı tarafın bu verileri gizli tutacağını taahhüt etmesi gerektiğini ifade ederek sözleşmeye taraf olmuştur.

Lihtenştayn, Hollanda ve Sırbistan Avusturya ile benzer kaygıları paylaştığını ifade etmişlerdir.

İspanya, sınıraşan olumsuz etkilerle alakalı olarak; alıcı ortamın su kalitesi kriterlerine göre izin verilen atıksu arıtma deşarj limitlerini, mevcut ve mümkün teknolojiler, coğrafi ve çevresel koşullara göre belirleyeceği şerhini koymuştur (United Nations Treaty Collection, 2015).

Su Sözleşmesi, sınıraşan olumsuz etkileri önlemek ve bu etkileri kontrol etmek ve azaltmak için tarafları, uygun olan tüm önlemleri almakla sorumlu tutmaktadır. *Su Sözleşmesi*; sınıraşan nehir havzası ekosistemlerinin korunmasını ve restorasyonunu, sınıraşan nehir havzasındaki su kaynaklarının *hakça ve makul kullanılmasını*, sınıraşan nehir havzasının ekolojik çerçevede sağlam ve mantıklı şekilde yönetilmesini sağlamak ve bu doğrultuda uygun olan tüm önlemlerin alınmasını talep etmektedir. Tedbirler ve kirleten öder prensipleri sözleşmenin taraflarınca kılavuz olarak ele alınması gereken temel prensipler arasındadır. Ayrıca sözleşme kirliliğin kaynağında tespiti ve kontrolü, çevresel etki değerlendirilmesi çalışması ve mümkün olan en iyi teknolojilerin kullanılmasını sağlamak gibi çeşitli önemli kavramları ihtiva etmektedir (Trombitcaia, 2009).

BM'nin 1997 Sözleşmesi devletleri sadece suyolları anlaşmalarını sonuçlandırmaya teşvik etmekten, *Su Sözleşmesi* kıyıdaş devletleri ikili veya çoklu anlaşmalar yapmaya veya alternatif girişimlerde bulunmaya veya mevcut anlaşma ve girişimleri sözleşmenin prensipleri çerçevesinde yeniden düzenlemeye teşvik etmektedir. *Su Sözleşmesine* göre, SNHY'lerin teşkil edilmesine yardımcı olan bu tip anlaşmalar ile direkt olarak SNHY'lerin teşkiline de odaklanmalıdır. Sınıraşan sular ile ilgili anlaşmalar ve SNHY'ler devletler arasındaki sınıraşan sular işbirliği için anahtar mekanizmalar olup bu tip anlaşmaların yapılması, yapılmış anlaşmaların yeniden düzenlenmesi ve SNHY'lerin kurulması sözleşmenin tarafları için mecburi tutulmuştur (Trombitcaia, 2009).

Anlaşmazlıkların çözümü konusunda *Su Sözleşmesinde* de *BM 1997 Sözleşmesinde* olduğu gibi tarafların tahkim komisyonuna veya UAD'ye başvurma hakları bulunmaktadır. Sözleşmeye taraf olan devlet bu iki haktan sadece birinden veya her ikisinden de yararlanabilmekle beraber bu konudaki seçimini sözleşmeye taraf olurken veya olduktan sonra beyan edebilmektedir (UNECE, 1992).

BM 1997 Sözleşmesi ile *Su Sözleşmesi*'nin birbirinden ayıran bazı özellikler vardır. *BM 1997 Sözleşmesi* Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından 30 yıllık bir süre sonunda hazırlanmış, 1997 yılında BM Genel Kurulunda oy çokluğu ile kabul edilmiş ancak 2014 yılında yürürlüğe girebilmiştir. *Su Sözleşmesi* ise UNECE üye devletleri arasında süren sıkı müzakereler sonucunda 1992 yılında kabul edilmiş ve 1996 yılında yürürlüğe girmiş ve Avrupa'da çok sayıda sınıraşan işbirliği anlaşması yapılmasına vesile olmuştur (UNECE, 2015).

3.3 AB'nin Sınıraşan Sular Politikası

Dünyadaki 276 sınıraşan nehir havzasının 38'i (büyük nehir havzaları) Avrupa'da bulunmaktadır (UN Water, World Water Day 2013). Toplam 38 adet olan büyük nehirlerin kolları da dikkate alındığında, Avrupa Kıtası'nda toplam 68 adet sınıraşan nehir havzasının bulunduğunu ve bu havzaların kıtanın %54'ünü kapladığını söylemek mümkündür (UN Watercourses Conventions, 2015). Görüldüğü gibi çok büyük bir alanını kaplayan sınıraşan sular kapsamında AB daha

çok su kirliliğinin önlenmesi ve ekolojik kalite kontrolü üzerine odaklanmıştır. AB'nin sınıraşan su işbirliğinde ilk ciddi girişimlerini yapmasında, mevzuat geliştirmesinde ve uluslararası anlaşmalara taraf olmasında Almanya, Fransa, İsviçre, Lüksemburg ve Hollanda'nın paylaştığı Ren Nehrinde 1960'larda başlayan yüksek kirlilik sıkıntısı öncülük etmiştir (Perçin, 2014). Bunun yanında 1986 yılında yaşanan Sandoz Kazası SÇD'ye giden süreci hızlandırmıştır.

Avrupa Birliği politikalarının belirleyicisi ve koordinatörü olan Avrupa Komisyonu tarafından çıkarılan SÇD'nin, Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlandığı ve yürürlüğe girdiği gün olan 22 Aralık 2000, Avrupa'nın su politikasında tarihi bir dönüm noktasıdır.

SÇD birçok alandan uzmanların, paydaşların ve politika yapıcılarının katılımıyla 8 yıl süren tartışmalar ve müzakereler vesilesi ile ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar, bugünkü SÇD'nin temelini oluşturan modern su yönetiminin anahtar prensipleri üzerinde uzlaşma sağlanarak yapılmıştır (COAST Working Group, 2003).

Avrupa Birliği'nin (AB) su politikasını oluşturan SÇD'nin amacı; kıta içi yüzey sularını, kıyı ve geçiş sularını ve yeraltı sularını korumaktır. Sınıraşan suları da kapsayan Direktif ile yapılmak istenenler ise şöyle sıralanabilir.

- Su kaynaklarının daha fazla bozulmasının engellenmesi, korunması ve geliştirilmesini sağlamak
- Su kaynaklarının uzun dönemli korunmasını temel alan sürdürülebilir su kullanımını desteklemek
- Atıksu deşarjlarının, öncelikli maddelerin emisyonlarının ve zararlarının kademeli olarak azaltılması ve öncelikli tehlikeli maddelerin kullanımının durdurulmasını veya kullanımdan kaldırılması yönünde özel tedbirler olarak sucul çevrenin iyileştirilmesini, korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak.
- Yeraltı sularının kirlenmesini kademeli olarak azaltmak ve daha fazla kirlenmesinin önüne geçmek.

- Taşkın ve kuraklığın olumsuz etkilerini azaltmaya yardımcı olmak (COAST Working Group, 2003).

SÇD'nin ana hedefi ise 2015 yılına kadar tüm sularda *iyi su durumu'na* (üye devletlerin sularında) ulaşmaktır (COAST Working Group, 2003).

SÇD, sınıraşan suları, Giriş bölümünün 35'inci paragrafında ve 13. maddesinde ele almaktadır.

Giriş bölümünün 35'inci paragrafı; “su kullanımının sınıraşan etkilerinin olabileceği havzalarda (sınıraşan havzalarda), Direktife göre belirlenen çevresel hedeflerin ulaşılması için gerekli şartlar ve özellikle tedbirler programı havzanın tamamını kapsayacak şekilde koordine edilmelidir. AB'nin sınırlarını aşan nehir havzaları için, AB dışı devletle uygun şekilde koordineli çalışmak için çaba sarf edilmelidir. Bu Direktif, suyun korunması ve yönetimi alanında AB'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülüklerinin yerine getirilmesine katkı sağlamak içindir. Özellikle, 95/308/EC sayılı Avrupa Konseyi kararı ile onaylanan Sınıraşan Su Yollarının ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanımı hakkındaki Bileşmiş Milletler Sözleşmesi ve bu sözleşmenin yerine geçecek gelecek sözleşmeler desteklenmektedir” (Water Framework Directive, 2000/60/EC, 2000)

Yukarıdaki paragraftan anlaşıldığı üzere, AB sınıraşan sularını havza bazlı yönetmek istemekte ve AB üyesi olmayan devletlerle sınıraşan sular konusunda koordineli çalışmayı tercih etmekte olduğu açıktır. Paragrafın sonunda ise, 1992 *Su Sözleşmesi*'nin de desteklendiği anlaşılmaktadır.

SÇD'nin 13'üncü Maddesinin 2'inci fıkrasında; “Tamamen topluluğun sınırlarında kalan uluslararası nehir havza bölgelerinde üye devletler koordinasyon yaparak o havzanın tamamını kapsayan tek bir nehir havza yönetim planı hazırlarlar. Eğer böyle bir plan hazırlanmadıysa, Direktifin hedeflerine ulaşmak için, üye devletler uluslararası nehir havza bölgesinin kendi topraklarına giren kısımlarında nehir havza yönetim planı hazırlarlar” şeklinde yer alan ifadenin devamında 3'üncü fıkrada; “Topluluğun sınırlarını aşan uluslararası nehir havza bölgelerinde üye devletler o havzada tek bir nehir havza yönetim planı hazırlamak için çaba gösterirler, eğer bu mümkün olmazsa söz konusu plan en azından uluslararası

nehir havzası bölgesinin üye devlet sınırları içinde kalan kısmı için hazırlanır” (Water Framework Directive, 2000/60/EC, 2000).

Söz konusu maddeler ve fıkraları, SÇD’nin giriş bölümünde yer alan ilgili paragrafın nehir havza yönetim planlarının hazırlanması aşamasıyla ilişkisini ortaya koymaktadır. Direktif, sınıraşan havzaların kıyıdaş devletler ile birlikte kurumsal bir yapı altında yönetilmesi konusunda AB’nin ciddiyetini göstermesi ve sınıraşan havzaların havza bazında yönetilmesini hedeflemesi açılarından önemlidir. AB bölgesinde sınıraşan havza yönetimine Ren Nehri Komisyonu, Tuna Nehri Komisyonu ve Sava Komisyonu örnek verilebilir.

2015 yılı itibariyle AB’nin tüm sularında iyi duruma ulaşmayı hedefleyen SÇD’nin hükümleri kapsamında AB üye devletlerince NHYP’ler hazırlanmaktadır. 2009 yılı itibariyle farklı üye devletlerce hazırlığı tamamlanan birçok NHYP’ye göre üye devletlerdeki su kütlelerinin %43’ü iyi durumda iken 2015 yılında bu oran ancak %53’e ulaşabilmiştir. Söz konusu iyileşmenin bu denli yavaş olmasının altında yatan ana sebep AB topraklarının %54’ünün sınıraşan havzalarda kalması ve sınıraşan işbirliğinin uygulanmasında yaşanan sıkıntılardır. Söz konusu sıkıntıların başında, ekonomik anlamda Avrupa’nın büyük devletleri gibi iyi imkânlarla sahip olmayan diğer üye devletlerin NHYP’lerde ortaya koyulan önlemler programlarının maliyetlerini karşılayamaması gelmektedir (Kimençe, 2015).

AB müktesebatında sınıraşan suların yönetimi ve bu sulardaki işbirliği hakkında ilgili tek dayanak SÇD değildir. 2007/60/EC sayılı ve 23 Ekim 2007 tarihli Taşkın Risklerinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Direktifi (Taşkın Direktifi) ile konu taşkınlar açısından da ayrıca ele alınmıştır. Söz konusu direktif sınıraşan havzalarda taşkınların önlenmesi ve olumsuz etkilerinin azaltılması hususunda üye devletler arasındaki koordinasyonun ve üye olmayan devletler ile de işbirliğinin önemine vurgu yapmıştır. Taşkın risk yönetiminin SÇD’nin ve Su Sözleşmesi’nin (sözleşmenin uygulanmasına yönelik gelecekte yapılacak anlaşmaların) prensipleri çerçevesinde uygulanabileceğini belirtilmiştir (EU-Commission, 2007).

Son yıllarda su yönetiminin sadece su kaynakları yönetiminden ibaret olmadığı, konunun gıda ve enerji sektörleri ile kuvvetli bağları olduğu giderek

belirginleşmektedir. Özellikle sınıraşan havzalarda bu bağların göz ardı edilmesi sınıraşan sorunları daha da büyütmektedir. Dünyadaki nüfusun giderek daha da hızlı artış göstermesi ve bu artışa paralel olarak gıda ve enerji talebindeki artış, sınıraşan sular konusunun sadece suyu ilgilendiren hukuki metinler ile çözülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda son yıllarda öne çıkan su, gıda ve enerji ilişkisinin sınıraşan sular kapsamında incelenmesinde yarar vardır.

3.4 Sınıraşan Sularda Su, Gıda ve Enerji İlişkisi

Bugün, ESKY prensibinin bir kademe daha gelişmiş hali olarak ortaya çıkan su, enerji ve gıda üçlü ilişkisi, son yıllarda BM, AB, Global Water Partnership, AB Su Girişimi, Swedish Water House ve Federal Almanya Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı gibi birçok uluslararası ve ulusal kurumların su yönetiminde benimsedikleri yeni bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Dünyada özellikle gelişmiş ülkelerde bu doğrultuda bir eğilim olduğu da rahatça söylenebilir. Sınır oluşturan sulardan ziyade sınıraşan sularda, kıyıdaş devletlerin kimi havzanın memba kısmında kalırken kimisi de mansapta kalmaktadır. Sonuç olarak havzadaki hidroelektrik potansiyelinin ve dolayısıyla depolanabilir su miktarının büyük bölümü memba devletinde kalırken, bu suların kullanılacağı tarım alanları mansap devletin topraklarında (nehir havzalarında mansaba yaklaştıkça ovalar sıklaşır ve büyür) kalmaktadır. Hal böyle olunca sınıraşan bir nehir havzasının geniş kapsamlı işbirliği ile kurumsal bir yapı tarafından yönetilmesi ihtiyacı kaçınılmaz ve tek doğru yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamada, havza bazlı su yönetiminde yeni yeni gündeme gelen bir kavram olan su, enerji ve gıda üçlü ilişkisi hakkında daha detaylı bilgilere yer vermek yerinde olacaktır.

Günümüzde su kaynakları artık sadece insanların ve çevrenin temel ihtiyaçlarını karşılayan bir kaynak türü olmaktan çıkıp, ekonomik bir varlık haline gelmiştir. Bu gelişme sonucunda su, enerji ve gıda üçlü ilişkisine sınıraşan sular yönetimi başlığı altında literatürde daha çok yer verilir olmuştur. Su, enerji ve gıda üçlü ilişkisi ve bu ilişki nedeniyle sayılan sektörlerin bütüncül şekilde yönetilmesi

kavramı, son yıllarda gelişmiş ülkeler tarafından ilgi görmektedir. Söz konusu kavram elbette sınıraşan nehir havzalarını doğrudan ilgilendirmektedir.

Dünyada suya, enerjiye ve gıdaya olan talebin 2030 yılına gelindiğinde bugüne kıyasla %30 ila %50 civarlarında artacağı düşünüldüğünde, 2030 yılında suya olan talep ile arz arasındaki boşluğun %40 seviyesine çıkacağı öngörülmektedir (Realising the Water, Energy and Food Security Nexus, 2015).

Su, enerji ve gıda üçlü ilişkisi temelinde, tüm doğal kaynakları kullanan su, enerji ve gıda sektörleri ile politik hedeflerin arasındaki sıkı bağdan ileri gelmektedir. Bu bağın göz ardı edilmesi sektörlerin birbirlerine zarar vermesinin sebebi olabilmektedir. Örneğin, Hindistan'da tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu bir bölgede kurak dönemde sulama, su kuyuları ve bu kuyulardan su çeken pompalar aracılığıyla yapılmıştır. Bu da elektrik talebinde dönemsel olarak aşırı kullanıma yol açmıştır. Fakat, su çekimleri nedeniyle yeraltı su seviyesinin çok çok aşağılara inmiş olması elektrik üreten barajların dolmasını engellemiştir. Dolayısıyla, yaşanan elektrik kesintilerinden Temmuz 2012'de 600 milyon kişi etkilenmiştir (Realising the Water, Energy and Food Security Nexus, 2015).

Su, enerji ve gıda üçlü ilişkisinin bütüncül yaklaşımla ele alınması ihtiyacı, farklı devletlerin (dolayısıyla farklı politik hedeflerin) paylaştığı sınıraşan havzalarda daha fazladır. Devletlerin ulusal bazda su-enerji-gıda ilişkisinin dikkate alarak politika üretmeleri yeni yeni başlamaktadır. Tabi ki, konu sınıraşan havzalar olduğunda da bu ilişkinin yeterince göz önünde bulundurulduğu söylenemez. Ancak, Federal Almanya Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı'nın Afrika'da yer alan bazı sınıraşan havza yönetim organizasyonlarına ve Mekong Nehri Komisyonu'na verdiği teknik destek, Dünya Bankasının 2014 yılında başlattığı "susamış enerji" isimli küresel girişim, UNECE'nin başlattığı Görev Gücü (Task Force) girişimi gibi çeşitli uluslararası organizasyonlarca son bir iki yıldır yapılan çalışmalar söz konusudur (König, 2014).

4. SINIRAŞAN SULARDA KADEMELİ İŞBİRLİĞİ, KURUMSAL YÖNETİM VE DÜNYADAN ÖRNEKLER

Bu çalışmanın devam eden kısımlarında, sınıraşan nehir havzalarının yönetimine istinaden sınıraşan işbirliğinin kademeli inşası ve zamanla gelişen işbirliği sonucunda ulaşılmaması arzu edilen Sınıraşan Nehir Havzası Yönetim Yapısı (SNHY) aracılığı ile geniş kapsamlı sınıraşan işbirliğinin sağlanması hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışma kapsamında Meriç Nehri Havzasında sınıraşan işbirliğinin kademeli şekilde geliştirilerek teşkil edilmesi öngörülen SNHY ile alakalı olarak yapılacak değerlendirmelere dayanak oluşturmak amacıyla kademeli işbirliği süreçleri ve SNHY'lerin tipleri, görevleri, işletilmesi ve finansmanı gibi hususlar incelenecektir. Daha sonra bahsedilen kademeli işbirliği süreçlerinden geçmiş ve aynı zamanda kurumsal yönetim yapısını oluşturmuş olan Sava ve Ren nehirleri komisyonları ile Büyük Göller Havzası Uluslararası Ortak Komisyonu bu çalışmayı ilgilendiren çerçevede incelenmiştir. Ayrıca Avrupa'nın en büyük sınıraşan gölü olan Peipsi Gölü'nde sınıraşan işbirliği gelişmeleri ele alınmıştır.

4.1 Sınıraşan Nehir Havzalarında Kademeli İşbirliği

Sınıraşan nehir havzalarında işbirliğinin sağlanması ile ilgili tüm sınıraşan nehir havzalarını kapsayacak genel geçer bir metot veya mekanizma bulunmamaktadır. Sınıraşan nehir havzalarındaki genel anlaşmazlıklar kalkınma yanlıları ile çevreciler, kırsal ile kentsel kullanıcılar veya memba ile mansap devletler arasında yaşanmaktadır. Sorunların çözümü ise her zaman farklı seviyelerde mümkün olmuştur. Sınıraşan nehir havzalarında sorunları çözenin en pratik ve mümkün yolu sınıraşan işbirliğinin kademeli geliştirilmesidir.

Sınıraşan nehir havzalarında işbirliğinin gelişimi 4 kademeye tabidir. Bunlar Farklı Görüşler , Dönüşümsel, Bütünleyici ve Eylem süreçleridir.

Tablo 3. Sınır aşan işbirliğinin kademeli gelişimi

MÜZAKERE SÜRECİ	Ortak su iddiası	İşbirliği vasfı	Coğrafi çerçeve
1. Farklı Görüş	Hukuki haklar	Güven oluşturmak	Devletler
2. Dönüşümsel	İhtiyaçlar	Beceri oluşturmak	Havza
3. Bütünleyici	Faydalar	Ortak Anlayış oluşturmak	Havza
4. Eylem	Hakkaniyet	Kapasite oluşturmak	Tüm Bölge

(Wolf vd., 2010)

Yukarıdaki tablo, havza bazlı işbirliği maksadıyla kullanılmaya çalışıldığında ideal bir yol olarak kabul edilebilir.

4.1.1 Farklı Görüşler Süreci (Adversarial Stage)

Farklı Görüşler dönemine bakılacak olursa, bu süreçte devlet sınırlarının havza sınırlarından çok daha önde olduğu görülmektedir. Kıyıdaşlar arasındaki görüşmeler genellikle geçmişe dayalı olmakta ve devletler kendilerinin doğal hakkı olduğunu düşündükleri argümanlar üzerinden konuşmaktadırlar. Bunun sonucunda da verimsiz bir müzakere süreci kaçınılmaz olmaktadır. Yapılması gereken aktif dinleme (konuya karşı tarafın açısından bakmaya çalışarak dinlemek) metodu ile karşılıklı güven inşa etmeye çalışmaktır. Görüşmeler sırasında taraflar birbirlerinin hakları üzerine odaklanarak diğer kıyıdaşın kaygılarını anlamaya çalışmalıdır. Bu süreç çeşitli verimsizlikler ve eşitsizlikler içereceğinden oldukça zor ve uzun geçebilir. Fakat bu zor süreçler sonucunda (Nehirde yaşanan taşkınlar, aşırı kirlilik, kazalar vs.) yapılan görüşmelerde aktif dinlemenin karşılıklı olarak yapılması koşuluyla, kıyıdaşlar birbirlerinin haklarını, kaygılarını ve çıkarlarını fark etmeye başlayıp birbirlerini daha çok dinleme eğilimine girebilirler. On yıllarca sürebilecek bu süreçte elbette tarafların savunmacı ve katı tutumlarından tavizler vermeleri gerekecekleri dönemler olacaktır ve bu dönemlerde birbirlerini daha çok dinledikleri görüşmeler yapacaklardır. Ancak böyle bir duruma ulaşılması halinde işbirliğinin bir sonraki kademe olan Dönüşümsel Sürece taşınması mümkün olmaktadır. (Wolf vd., 2010).

4.1.2 Dönüşümsel Süreç (Reflexive Stage)

En zor dönemin aşılmasıyla dönüşümsel kademeye gelindiğinde, artık her bir kıyıdaş tabii hakkı olarak gördüğü konulardan havzadaki hedeflerine ulaşmak için gerçekte nelere ihtiyacı olduğunu araştırmaya başlamıştır. Yani ilk defa devlet sınırlarından önce havzanın sınırları dikkate alınmaktadır. Tarafların tutumlarının konuşmadan dinlemeye ve haklardan ihtiyaçlara dönüştüğü bu süreç tüm taraflar için zor olsa da, sürdürülebilir bir sınıraşan havza yönetimine geçişin olmazsa olmazıdır. Bu kademede başarıya ulaşmak için havza bazında ortak öğrenmeye dayalı kapasite geliştirilmesi faaliyetlerine öncelik verilmeli ve havzaya ülke bazından bakmak yerine sektör (su, enerji, gıda) bazında yaklaşmak gerekmektedir (Wolf vd., 2010).

4.1.3 Bütünleyici Süreç (Integrative Stage)

Konuşmak yerine dinlemeye, kendi hakları yerine ihtiyaçlarını dikkate almaya başlayan ve problem çözme kabiliyetlerini de kullanan kıyıdaşlar artık ilk iki kademeyi geçerek yaratıcı ve işbirlikçi çözümler üretebilen seviyeye gelmişlerdir. Bu seviyeden itibaren sınıraşan işbirliğinin üçüncü kademesi olan bütünleyici kademe başlamaktadır. Bu kademede; kıyıdaşlarca daha önce ifade edilen ihtiyaçlar bir araya getirilir ve grubun tamamının çıkarı gözetilerek her bir kıyıdaşın su kaynağına olan ihtiyacının nedenleri (sulanabilir tarım alanları, nüfus vb.) ortaya konmaktadır. Böylece söz konusu ihtiyaçlara sebep olan diğer nedenler açığa çıkmış olacak ve bu nedenlerin giderilmesi ve iyileştirilmesi yönünde bölgedeki tüm sektörler bazında yapılabilecekler tartışmaya açılmış olacaktır. Bir diğer ifadeyle su ile ilişkili tüm sektörlerde faydaların arttırılması yönünde işbirliğinin gelişiminin devam etmesi sağlanacaktır. Bütünleyici sürecin sonunda, kıyıdaşlar ortak karar almayı öğrenerek faydaları paylaşmaya başlamaktadırlar (Wolf vd., 2010). Tabiki bu sürecin suyun hakça ve makul kullanımı prensibi dikkate alınarak yürütülmesi önem arz etmektedir.

4.1.4 Eylem Süreci (Action Stage)

Sınıraşan işbirliğinin dördüncü kademesi olan eylem süreci; önceki kademelerde öğrenilenler, gelişen kapasite, hazırlanan eylem planları ve yönetim

planlarının sürdürülebilir bir şekilde hayata geçirilmesi ve faydaların kıyıdaşlar arasında hakkaniyete uygun olarak dağıtımı için çeşitli araçların kullanımını kapsamaktadır. Bu süreçte tüm kıyıdaşların faydası için geliştirilmiş alanlar ve sektörlerin sağlığı göz önünde bulundurularak devlet sınırlarına göre politik çıkarlar revize edilmektedir. Bu süreçte kıyıdaşların ortak öğrenme şekli daha çok kurumsal yapıların kapasitelerinin geliştirilmesi yönündedir (Wolf vd., 2010).

Yukarıda bahsedilen 4 sürecin gelişmelerinin doğrusal olmadığını bilmesi önemlidir. Hatta uzun süren kademelerde gelişen işbirliğinin daha kalıcı ve daha işler olduğu tecrübe edilmiştir. Bazı nehir havzalarında sınıraşan işbirliğinin zaman zaman geriye gittiği de görülmekle beraber, sorunların çözümü için her zaman doğru formüller bulmak mümkün olmayabilir (Wolf vd., 2010). Sonuç olarak, her bir sınıraşan nehir havzasının kendine özgü dinamikleri olduğunu unutmadan konuya yaklaşmak daha doğru olacaktır.

Dikkat edilirse mevcut sorunlar hakkında ortak çözümler üretilmesi ve suyun kıyıdaşlar arasında kullanılması gibi bütünleyici süreç içinde yer alan konularda harekete geçilmesi ancak bu konuları kapsayan bir uluslararası anlaşma ve bu anlaşmanın hükümlerinin uygulanması ile mümkündür. Bu sebeple bütünleyici sürecin işlemesi ve bir sonraki sürece (eylem süreci) geçiş için söz konusu anlaşmanın uygulanmasını takip edecek ve ortak karar alabilecek veya alınan kararları uygulayabilecek bir yönetim yapısının, bir diğer ifade ile SNHYY teşkil edilmesi gereklidir.

4.2 Sınıraşan Nehir Havzası Yönetim Yapısı, (SNHYY)

SNHYY, sınıraşan bir nehri paylaşan devletler arasında yapılmış bir anlaşma ile hareket alanı, fonksiyonları ve çalışma usul ve esasları belirlenmiş kalıcı bir yönetim yapısı olarak tanımlanabilir.

SNHYY'lerin teşkil edilmesinin maksadı, sınıraşan havzada bulunan su varlığından maksimum faydanın sağlanması, su kaynaklarının doğru değerlendirilerek çatışmanın önlenmesi, ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanması ve bölgesel bütünlüğü korumak için işbirliği mekanizmalarının güçlendirilmesini

sağlamaktır (Kim & Glaumann, 2011). Ayrıca yeni bir yaklaşım olan su, enerji ve gıda üçlü ilişkisinin getirdiği yaklaşımın uygulanması için en uygun ortamı sağlayacak yönetim yapısı yine geniş kapsamlı sınıraşan işbirliği anlaşmasına dayandırılmış bir SNHYY aracılığıyla mümkündür. Bu konu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı ele alınmıştır.

Kalıcı bir SNHYY kurulması, kıyıdaş devletlerarasında yapılacak bir anlaşma ve bu anlaşmanın geliştirilmesi maksadıyla yapılan yeni anlaşmalar şeklinde kademe kademe ilerleyen süreçler sonucunda mümkün olabilmektedir. Küresel manada konu ele alındığında, kıyıdaş devletler arasında yapılmış olan işbirliği anlaşmalarının SNHYY'lerin kurulmalarında temel dayanak oluşturduğu söylenebilir.

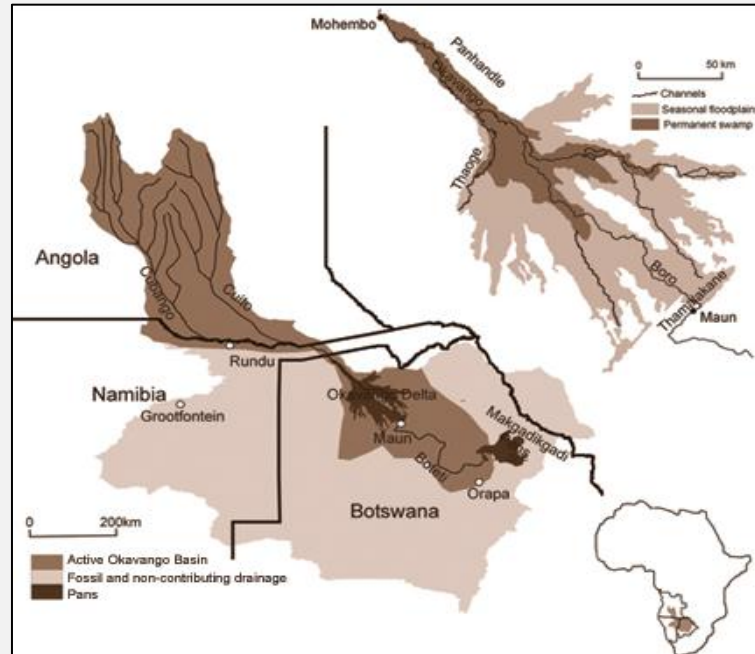
Örnek Çalışma 1. Okavango Nehir Havzası Kalıcı Su Komisyonunun kademeli gelişimi

Angola, Botsvana ve Namibiya devletlerinin paylaştığı Okavango nehri havzasının tek bir yapı altında yönetilmesi için 1994 yılında üç devlet arasında imzalanan anlaşma ile Okavango Nehir Havzası Komisyonu (OKACOM) kurulmuştur.

- 2004 yılında OKACOM aldığı kararları uygulayan bir sekretaryaya ihtiyaç duyduğunu fark edilmiştir.
- 2005 yılında üç devlet arasında, komisyon sekretaryasının (OKASEK) kurulması ve prosedür kılavuzlarının geliştirilmesini kapsayan bir iyi niyet sözleşmesi imzalanmıştır.
- 2006'da kalıcı OKACOM'un idari yapısı belirlenmiştir.
- 2007 yılında yine üç devlet tarafından, OKACOM'un idari yapısı ve 2007-2010 yılları arasında sekretaryanın Botsvana'da bulunması konularında anlaşma imzalanmıştır.
- 2010 yılına gelindiğinde hidrolik verilerin paylaşılması alanında protokol imzalanmıştır.

OKACOM komisyonu her devletten üç üye bulundurmaktadır. Sekretarya ise komisyona bağlı olarak alınan kararları uygulamada yardımcı olmakta, bilgi paylaşımını ve iletişimi sağlamaktadır.

Komisyonun altında; sosyo-ekonomik ve çevresel vizyon ile eylem planlarının yerel çerçevede formüle edilmesi kapsamında tecrübelerin paylaşılması maksadıyla her bir devletin 10 yerel temsilcisinin katılımıyla oluşan bir **sınıraşan heyet** bulunmaktadır.

Şekil 3. Okavango Nehri Havzası

(OKACOM-The Permanent Okavango River Basin Commission , 2014)

Yukarıda genel hatları verilen SNHY'lerin tipleri, görevleri ve yönetiminin (idari yapısının) nasıl olabileceği gibi başlıklar mevcut SNHY'lerden örnekler sunularak incelenecektir.

4.2.1 SNHY Tipleri

Sınıraşan nehir havzalarının kendilerine özgü ihtiyaçları, yerel koşulları ve tarihleri gibi karakteristik özellikleri dolayısıyla her havza için organizasyon yapıları farklı olan, farklı tipte ve farklı fonksiyonlara sahip SNHY'ler oluşturulabilir. Bir SNHY teşkil ederken dünyadaki mevcut SNHY'lerin organizasyon tiplerine bakmak ve onlardan öğrenmek faydalı olacaktır. Mevcut SNHY tiplerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

- **Uluslararası Ortak İdari Komisyonlar/Yapılar (joint bodies):** Sekreteryası olsun veya olmasın kıyıdaş devletlerin havzadaki projelerini koordine etmek ve bilgi-veri alışverişi sağlamak, genel kuralları belirlemek, gerekli olduğunda (kriz dönemlerinde, kısıtlayıcı dönemlerde vs.) devletler arasında su kullanımını programlamak ve sınıraşan işbirliği anlaşmalarının uygulanmasını sağlamak gibi görevler kapsamında kıyıdaş devletlerin ilgili bakanlıklarından daimi temsilcilerin bulunduğu organizasyon yapılarıdır (Sine, 2012). Problemleri, havzanın bütünü göz önünde bulundurarak değerlendiren bu tür komisyonların kurulması, havzadaki önemli ekonomik gelişme seçeneklerinin hala gündemde olması durumunda gerekli görülmektedir (Vollmer, Ardakanian, Hare, Leentvaar, van der Schaaf, & Wircus, 2009).
- **Tam yetkili hükümet temsilcileri (Plenipotentiaries):** Hükümetlerin sınıraşan konularda tam yetki ile donattığı temsilcileri anlamına gelmektedir ve daha çok sınır oluşturan sular alanında ve dar bir çerçevede faaliyet gösterirler. Söz konusu temsilciler Bakanlıkların üst düzey bürokratları arasından atanabilmektedir (Trombitcaia, 2009).

- **Karar Verici Otoriteler:** Herhangi bir çatışma durumunda veya potansiyel çatışmanın önlenmesi amacıyla kıyıdaş devletlerin karar verici otorite olarak yetkilendirdiği organizasyon tipidir. Bu tipe iki örnek gösterilecek olursa bunlar; Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Kanada arasında oluşturulmuş olan International Joint Commission (IJC) veya ABD ile Meksika arasındaki International Boundary and Water Commission (IBWC) olabilir.
- **Havza Ajansları:** Orta vadeli planlamaları izlemek amacıyla veri toplama, su çekimlerini, su kullanımlarını ve deşarjlarını vergilendirerek çevresel hedeflere ulaşmak için gerekli yatırımları gerçekleştirmek gibi faaliyetleri vardır. Örnek olarak Fransa'daki Artois-Picardie Nehir Havzası Su Ajansı verilebilir.
- **Havza Heyetleri veya Konseyleri:** Merkezi ve yerel yönetim temsilcileri, ekonomi sektörü, su kullanıcıları, üniversiteler, araştırma kurumları, sivil toplum örgütleri vs. temsilcilerinden oluşan gruplardır. Planlama, vergilendirme, mevcut kaynakların kullanımı gibi konularda tavsiye niteliğinde kararlar alabilecekleri gibi karar verici görevlerde üstlenebilirler (Sine, 2012).

Yukarıda sayılan ve çeşitli tipleri verilen SNHY'lere genel hatları ile bakıldığında, sınıraşan nehir havzasının kendine özgü yapısına göre teşkil edilmiş veya edilecek bir SNHY başarılı bir şekilde çalışırken, yukarıdaki verilen tiplerin herhangi birine birebir benzemesi gerekmemektedir. Önemli olanın söz konusu organizasyonun nasıl isimlendirildiği değil, görev ve yetki alanlarının nasıl tanımlandığıdır. Bu aşamada, söz konusu görev ve yetkilerin neler olabileceği diğer bir deyişle SNHY'lerin fonksiyonlarının incelenmesi yerinde olacaktır.

4.2.2 SNHY Y Görevleri

1990'lı yıllardan önce SNHY Y oluşturmak maksadıyla yapılan sınıraşan su anlaşmalarının kapsamının çoğunlukla ulaşım ve ticaret konularından ibaret olduğu görülmektedir. Fakat zamanla SNHY Y'lerin yetkileri genişletilmiş ve söz konusu yetkiler balıkçılık faaliyetlerini, su kullanımını, tarımsal sulamayı, elektrik üretimini, su tesislerinin, köprülerin ve taşkın koruma yapılarının inşası gibi alanları da kapsar hale gelmiştir. Sınıraşan işbirliği belirli bir seviyeye geldikten sonra SNHY Y'ler için yeraltı suları, su kalitesi, ekosistemler, biyo-çeşitlilik, kültürel miras, en iyi uygulamalar ve halkın katılımı gibi konular önemli hale gelmeye başlamaktadır (Trombitcaia, 2009).

Yetki alanları kıyıdaşlar arasında yapılan sınıraşan nehir anlaşmaları ile belirlenen SNHY Y'lerin üç temel görevi vardır. Bunlar:

1. Kıyıdaş devletlere imzaladıkları anlaşmalardan kaynaklanan sorumluluklarını yerine getirmede tavsiyelerde bulunmak ve kıyıdaş devletler arasında imzalanan anlaşmanın gereği olan konularda koordinasyonu sağlamak.
2. Kuruluşun asli görevlerini (veri yönetimi, bilgi toplama sistemleri, planlama vb.) icra etmek.
3. Kıyıdaş devletlerce imzalanan anlaşmanın uygulama aşamalarını takip etmek, anlaşmazlıkların çözülmesine yardımcı olarak kontrol mekanizması görevini yapmak (Sine, 2012).

SNHY Y'lerin en temel ve kritik görevlerinden biri anlaşmazlıkların çözümü görevidir. Sınıraşan nehir havzasında bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda anlaşmazlığın çözümüyle ilgili olarak öncelikle SNHY Y'lerin çalışması gerekmektedir. Eğer SNHY Y tarafından bir çözüm bulunamıyorsa, diğer yollara başvurmak dşnlmelidir. Örneğin, Sava Nehri Havzası ereve Anlaşması anlaşmazlıkların çözümü konusunda SNHY Y'den sonra başvurulacak diğer yolları řu şekilde sıralamıştır; müzakereler, iyi hizmetler, arabuluculuk ve danışmanlık, bilirkişi heyeti, hakem komisyonu veya UAD (Trombitcaia, 2009).

Örnek Çalışma 2. SNHY Y'lerin anlaşmazlıkların çözümündeki rolü

1964 yılında Sovyetler Birliği ve Finlandiya Cumhuriyeti arasında imzalanan sınıraşan sular anlaşması ile kurulmuş olan Fin-Rus Komisyonu, bir SNHY Y'nin anlaşmazlıkların çözümünde oynayabileceği role iyi bir örnek teşkil etmektedir. Rusya-Finlandiya sınırındaki Svetogorsk kasabasında yapılan baraj ve HES inşaatı dolayısıyla, Finlandiya'nın Imatra kasabasında bulunan HES yapısı, Svetogorsk barajının su toplama bölgesinde kalmıştır. Bu zararın karşılanması konusunun çözümünde Komisyon aktif olarak katkı sağlamıştır. Komisyonun bu konuda çalışmasına 1972'de iki ülkenin hükümetleri arasında yapılan anlaşma ile izin verilmiştir. Komisyon hem Finlandiya'nın zararının karşılanmasını hem de Rusya tarafındaki HES Projesinin yapımının devam etmesini sağlamış ve böylece konuya her iki tarafında kabul ettiği bir çözüm bulmayı başarmıştır (Trombitcaia, 2009).

SNHY Y'lerin temel görevlerinin yanında ne gibi ek görevlerinin olabileceğine dair bilgilere bir sonraki bölümde incelenecek olan SNHY Y'ler özelinde yer verilmiştir.

4.2.3 SNHY Y Teşkilî ve İşlerliğinin Sağlanması

İlk kurulum aşamasında olan bir SNHY Y'nin kendi içinde ele alınması ve karara bağlanması gereken iki anahtar konu vardır. Bunlardan birincisi kuruluşun resmi dilinin, ikincisi ise kuruluşun iç tüzüğü'nün belirlenmesidir. Kuruluşun resmi dili ile ilgili ayrıntılı hükümler iç tüzükte de belirlenebilir (Sine, 2012). Genellikle SNHY Y'lerin resmi dili, SNHY Y'yi oluşturan kıyıdaş devletlerin dilleri olarak kabul edilse de çok fazla sayıda kıyıdaş olan sınıraşan havzalarda resmi dil, kıyıdaşlar arasında dili uluslararası alanda kabul görmüş ve daha yaygın kullanılan ülkeden yana tercih edilmektedir. Örneğin ICPDR'nin resmi dili İngilizce ve Almanca iken, Chu-Talas Komisyonunun resmi dili Kazakça, Kırgızca ve Rusça olup Komisyonun toplantılarında dil Rusçadır (Trombitcaia, 2009). SNHY Y'lerin iç tüzüğü; toplantı yapma şartları, başkanlık, politik ve teknik personel atamaları, karar verme aşamasındaki kurallar, toplantı yapılabilecek yerler ve şartlar, oylama kuralları, devletlerin oy sayıları vb. konuları kapsamaktadır. Bir SNHY Y'nin faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için iç tüzüğü'nün oluşturulması ve anlaşmaya taraf devletlerce onanması gerekmektedir (Sine, 2012). SNHY Y'lerinin iç

tüzüklerinin en önemli kısımlarını elbette karar alma mekanizması ve sekretaryanın çalışma usulleri oluşturmaktadır.

Karar alma mekanizması: SNHYY'lerin iç tüzüğünün önemli bir parçası da karar alma şartlarıdır. Mevcut SNHYY'ler karar alırken oybirliği prensibine göre hareket etmektedirler. Örneğin AB dâhil 15 üyesi bulunan ICPDR'da tarafların mutabakatı olmadan herhangi bir karar alınması ve tavsiye verilmesi mümkün değildir. Mutabakatın mümkün olmadığı durumlarda (yeterli katılımcı olmadığında), Komisyon Başkanı mutabakat sağlanması için tüm yolların tüketildiğini ifade edebilir. Bu durumda, tarafların en az üçte ikisinin (2/3) katılımıyla yapılan toplantıda delegelerin beşte dördünün oyçokluğu ile karar alınabilmektedir (Trombitcaia, 2009).

Sekretarya: SNHYY'lerin sayılan alanlarda faaliyetlerini yürütebilmesi, kıyıdaş devletler arasında sınıraşan havza için yapılan anlaşmanın tam anlamı ile uygulanabilmesi, uygulamaların takip edilebilmesi ve SNHYY'nin verimli şekilde işletilmesi için yapılan anlaşma içerisinde mutlaka sekretarya teşkilini ihtiva eden bir madde bulunmalıdır. Sekretarya için örnek bir şema bulunmamakla birlikte edinilen tecrübe göstermiştir ki; sekretaryanın teknik ve finansal işler, insan kaynakları, iletişim, veri yönetimi, tedarik gibi birimlerden oluşması gerekmektedir (Sine, 2012).

Tüzel Kişilik: Bir SNHYY'nin faaliyetleri açısından en önemli konulardan biri de tüzel kişiliktir. SNHYY'yi kuran anlaşmaya göre, SNHYY komisyonuna tüzel kişilik verilir, komisyonun yasal kapasitesi ise daimi sekretaryanın bulunduğu devlet kanunları kapsamındadır. SNHYY görevlerini yerine getirirken sekretaryanın bulunduğu devletin kanunlarına tabidir. SNHYY çalışanlarının çalışma şartları ve sosyal güvenlikleri genellikle komisyonun sürekli olarak bulunduğu devletin kanunlarına tabidir (Trombitcaia, 2009).

4.2.4 SNHYY Finansmanı

Sınıraşan sular yönetiminin finansmanı, sınıraşan işbirliğinin anahtar konularından biridir ve konunun önemi nedeniyle ayrı bir başlık altında ayrıntılı olarak incelenmesinde fayda vardır.

Sınıraşan sular işbirliği çerçevesinde yer alan her bir aktivitenin gerçekleşebilmesi için finansmana ihtiyaç duyulmaktadır. Sınıraşan sular işbirliğine yapılan yatırımlar, hiçbir yatırımın yapılmadığı durumla kıyaslandığında uzun vadede her zaman daha karlıdır. Fakat dünyada bu alanda verilen finansal destek (yatırımlar) yetersiz ve bazı sınıraşan havzalarda oldukça kısıtlı veya hiç yoktur. SNHYY'lerin daha önce sayılan fonksiyonlarını çalıştırabilmesi için sürekli ve uzun vadeli finansmanın sağlanması bir elzemdir (Vollmer, Ardakanian, Hare, Leentvaar, van der Schaaf, & Wircus, 2009).

SNHYY'lerin potansiyel finansman araçları sıralanacak olursa bunlar; ulusal hükümetler, su kullanıcıları, özel sektör, proje bazlı dış kaynaklar ve bölgesel ekonomik komisyonlar şeklinde olabilir. Bu araçlardan elde edilen finansmanların kendilerine has avantajları ve dezavantajları vardır. Eğer bir dış kaynak (bağış) proje finansmanı sağlıyorsa bu destek kıyıdaş devletlere sadakat çerçevesinde olmayabilir fakat aynı zamanda finansmanın sürekliliği açısından güvenilirdir. Finansman, her zaman bir koşula bağlanacağı ve süreklilik gerektireceği için süreç içerisinde elde edilen finansman kaynağının planlanandan farklı alanlara yönlendirilme riski mevcuttur. Bu da finansal kaynağın kesilmesine neden olabilir. Ulusal kaynaklardan yapılan finansmanlar daha maliyet etkin yaklaşımlarda bulunularak yapılır fakat ulusal bütçeyi zorlayıcı etkilere sahip olabilir. Ayrıca ulusal finansman kaynakları genellikle yetersiz olup, hükümet değişiklikleri yüzünden süresizlik riski ile karşı karşıyadır. Su kullanıcılarından (halktan) alınacak katkılara toplumun varlıklı kesimlerinden destek gelebilir fakat toplamda elde edilecek kaynak yeterli olmayabilir. Özel sektörden gelecek finansal destek kayda değer olabilir ve genellikle altyapı yatırımlarına yöneliktir. Ayrıca bu tür finansal destekler söz konusu sektörün veya şirketin çıkarlarının gözetilmesi koşuluyla verilir. Bölgesel ekonomik komisyonlar (eğer havzada mevcutsa) bölgesel bütünleşme ve işbirliği açısından çok yararlı destekler verebilirler. Ancak bu tür kurumlar verdikleri desteklerde su konularında söz sahibi olmayı isteyebilirler ve bu durumda ulusal hükümetleri zora sokabilmektedir (Vollmer, Ardakanian, Hare, Leentvaar, van der Schaaf, & Wircus, 2009).

Dünyadaki mevcut sınıraşan işbirliği faaliyetinin birçoğunun finansmanı, kıyıdaş devletlerin her birinin yaptığı finansal katkının kendi temsilcilerinin ve uzmanlarının sınıraşan işbirliği faaliyetlerine katılım masraflarının karşılanması ve kendi bölgelerinde yapılan izleme çalışmaları çerçevesinde olmasıdır. Bahsedilen giderlerin dışında kalan finansman ihtiyaçları (sınıraşan işbirliği yapısının görevlerini yerine getirmek ve sekretarya masrafları için gereken finansman) daha çok Uluslararası Ortak İdari Komisyonlar/Yapılar (joint bodies) ve bu tip yapıların sekretarya hizmetleri için gerekmektedir. Bu tip harcamalar komisyon bütçelerinden karşılanmaktadır. Komisyon bütçeleri ise komisyonun üye devletlerinin ulusal kaynaklarından sağlanmaktadır (Trombitcaia, 2009).

Finansman kaynağının çoğu zaman sınıraşan su anlaşmasının taraf devletleri olduğu söylenebilir. Anlaşmaya taraf devletlerin ne ölçüde katkı sağlayacağı anlaşma kapsamında belirlenmemişse, daha sonra kıyıdaş devletler SNHY Y çerçevesinde toplanarak konuyu çözüme kavuşturmaktadırlar.

SNHY Y'lerin tipleri, görevleri, teşkili, işletilmesi ve finansmanı hakkında edinilen genel bilgiler ışığında, kâğıt üzerinde yer alan bilgilerin pratikte nasıl uygulamalar doğurduğunu incelemek faydalı olacaktır. Bu kapsamda çalışmanın devamında Uluslararası Ortak Komisyon uygulamaları/tecrübeleri genel hatları ile incelenmiştir.

4.3 Sava ve Ren Nehirleri ile Büyük Göller Havzası Havza Yönetimleri ve Peipsi Gölü

Çalışmanın bu aşamasında, Meriç Nehri Havzası'ndaki sınıraşan sorunların çözümü, kademeli işbirliğinin başlatılması ve geliştirilmesi, havzadaki üç kıyıdaş devletin imzalayacağı sınıraşan işbirliği anlaşmasının kapsamı ve potansiyel SNHY Y'nin teşkili için atılması gerekli adımlar gibi detaylar hakkında daha sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek adına iki sınıraşan nehir havzası ve iki sınıraşan göl havzası seçilmiş ve bu havzalardaki SNHY Y'ler incelenmiştir. Sava ve Ren Nehri Havzaları ile Peipsi Gölü Havzasının seçimi sırasında, Meriç Havzası'na benzer

şekilde havzayı paylaşan devletler arasında AB üyesi olan ve olmayan devletlerin bulunması ve mansap devletlerin topraklarında taşkın ve su kalitesi sorunun yaşanması, ayrıca kıyıdaşlar arasında tarihten gelen politik ve siyasi gerilimlerin (yakın geçmişte savaşmış olmaları) devam eden mevcudiyeti gibi temel kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Söz konusu dört sınıraşan havzadan biri olan Büyük Göller Havzası Uluslararası Ortak Komisyonu'nun ideal bir kurumsal yapı örneği teşkil etmesi, çalışmanın kapsamına alınmasında etkili olmuştur.

Bu çalışma, Meriç Nehir Havzasında bir SNHYY teşkil edilmesi için geliştirilecek kademeli işbirliği süreçlerini ve atılması gereken adımları ortaya koymak maksatludur. Dolayısıyla Meriç Nehri Havzasına benzer özelliklere sahip diğer sınıraşan havzalarda teşkil edilmiş olan SNHYY'lerin özelliklerinin, tarihi gelişimlerinin, çalışma mekanizmalarının ve sorunları çözüm yöntemlerinin incelenmesi faydalı mütalaa edilmektedir.

4.3.1 Sava Nehri Havzası ve Uluslararası Sava Nehir Havza Komisyonu, ISRBC

Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin 90'ların başında parçalanmasıyla Tuna Nehri'nin ikinci büyük kolu olan Sava Nehri sınıraşan bir nehir haline gelmiştir. Daha sonra oluşturulan "Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi" ile bölgede su kaynakları yönetiminde işbirliğinin temelleri atılmıştır. Sava Nehri Havzasının kıyıdaş devletleri olan Bosna-Hersek, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti (Sırbistan), Hırvatistan ve Slovenya "Sava Nehir Havzası İşbirliği Girişimi"ni başlatmışlardır. Sayılan devletler 2001 yılında Sava Nehri'nde işbirliği yapmak adına "niyet mektubu" imzalamışlardır. Bir yıl sonra (2002) "Sava Nehri Havzası Çerçeve Anlaşması" imzalanmıştır (ISRBC, 2015). *Sava Nehir Havzası İşbirliği Girişimi* altında 2003 yılında gerçekleşen sonuç toplantısı tutanağında, Sava Nehri havzasında bir SNHYY kurulması Tuna Nehri Komisyonu, AB Komisyonu ve Dünya Bankası yetkililerince tavsiye edilmiştir. Böyle bir SNHYY'nin kurulmasının, havzadaki kıyıdaş devletler ile Dünya Bankası ve AB arasında yapılacak işbirliği projelerinde ve kıyıdaş ülkelerin ortak başvurularında tüm süreçleri hızlandırıcı etkisi olacağı ayrıca beyan edilmiştir (SCP, 2003). Müteakiben *Sava Nehri Havzası Çerçeve Anlaşması* (Framework Agreement on the Sava River Basin, 2004) kapsamında

anlaşmanın hükümlerini uygulamak ve havzanın ortak yönetilmesini teminen geçici Sava Nehri Havzası Komisyonu teşkil edilmiştir. 2004 yılında Sava Nehri Havzası Çerçeve Anlaşması'nın taraf devletlerce onaylanmasının ardından “Uluslararası Sava Nehir Havza Komisyonu” (ISRBC) 2005 yılında ilk resmi toplantısını yapmıştır. Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan ve Slovenya devletlerinin temsilcilerinden oluşan ISRBC'nin kalıcı sekretaryası 9 Ocak 2006 tarihinden beri faal olarak çalışmalarına devam etmektedir (ISRBC, 2015).

Sava Nehri Havzası Çerçeve Anlaşması taraflarını Sava Nehri Havzası'nda sınıraşan işbirliği yapmaya ve bu işbirliğini ISRBC'nin kurulmasıyla üst düzeye taşımaya iten bazı sebepler vardır. Bunların başında AB'ye üyelik müzakereleri gelmektedir. Havzada SNHYT teşkilinin AB tarafından önerildiği yıllarda (2000-2003) söz konusu devletlerin hiçbirinin henüz AB'ye kabul edilmemiş olmaları ve havzadaki tüm devletlerin AB'ye üye olma isteği bu önerinin hayata geçirilmesinde en önemli itici güç olmuştur. Ayrıca AB'nin ve Dünya Bankası'nın Sava Havzası Projelerine ilişkin finansal desteğinin, yapılacak ortak başvurularda çok daha çabuk ve kolay ulaşılabilir olması bir diğer itici güç olarak sıralanabilir (Ploco, 2015).

ISRBC'nin teşkilat yapısını, çalışma mekanizmalarını ve elde edilen başarılar ile sorunlarını incelemeyen önce Sava Nehri Havzası'nın genel durumunun gözden geçirilmesinde fayda vardır.

Tablo 4. Sava Nehri Havzası'nın kıyıdaş devletler arasındaki dağılımı

Kıyıdaş Devletler	Havzadaki paylar (%)	Havzanın kıyıdaş devletler içindeki oranı (%)
Arnavutluk (AB'ye üyelik müzakereleri sürüyor)	0.1	0.6
Bosna-Hersek (AB'ye potansiyel aday)	39.8	75.8
Hırvatistan (AB Üyesi)	26.2	45.2
Karadağ (AB'ye üyelik müzakereleri sürüyor)	7.1	49.6
Sırbistan (AB'ye üyelik müzakereleri sürüyor)	15.8	17.4
Slovenya (AB Üyesi)	11.0	52.8

(Samardžija & Skazlić, 2013)

600 km'si ulaşımda kullanılabilir olmak üzere toplam 940 km uzunluğa sahip Sava Nehrinin havzası 97.773 km²'dir. Aşağıdaki şekilde Sava Nehri Havzasının genel durumu ortaya konmuştur (Samardžija & Skazlić, 2013).

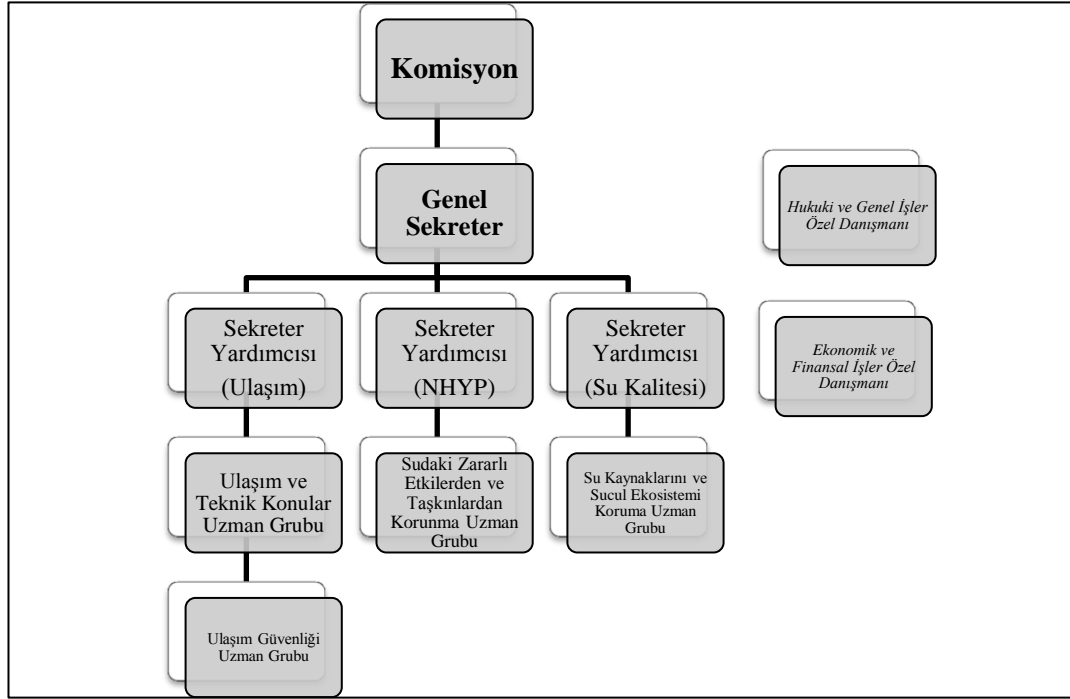

Şekil 4. Sava Nehri Havzası Coğrafi Haritası

(Danubius, 2015)

ISRBC'nin Teşkilat Yapısı: ISRBC'nin teşkilat yapısı, Sava Komisyonu, Sekretarya ve Uzman Grupları'ndan oluşmaktadır. Sava Komisyonu, her bir kıyıdaş devletten (Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya) biri asil biri yedek olmak üzere toplamda 8 üyeden (4 asil, 4 yedek) oluşmaktadır. Komisyon başkanı, merkezi Zagreb Hırvatistan'da olan Komisyon'un içinden seçilmektedir (ISRBC, 2015).

Sava Komisyonunun faaliyetlerini yürüten birim sekretaryadır. Sekretarya; Genel Sekreter, Genel Sekreter Yardımcıları ve Danışmanlardan oluşmaktadır. Sekretarya ayrıca destek personeli çalıştırmaktadır. Genel sekreter ve yardımcıları kıyıdaş devletlerinin temsilcilerinden oluşmakta ve Komisyonca atanmaktadırlar (ISRBC, 2015).

Şekil 5. ISRBC Sekretarya Yapısı

(ISRBC, 2015)

ISRBC'nin çalışma mekanizması: Havzada ortak hedefleri gerçekleştirmek amacıyla Sava Komisyonu tarafından, her bir kıyıdaş devletten gelen uzmanlardan oluşan Kalıcı ve Geçici Uzman Grupları görevlendirilmektedir. Uzman Grupları Şekil 9'da yer alan Sekreter Yardımcılarının Görevli olduğu alanlarda Sava Nehri

Havzası Çerçeve Anlaşması'nın hükümlerini uygulayabilmek için Komisyon tarafından verilen araştırma görevlerini icra etmektedirler. Uzman Grupları çalışmalarını Sekreter Yardımcılarının Başkanlığında yürütmektedirler. Uzman Grupları, Nehir Havza Yönetimi, Kaza Önleme ve Kontrol, Taşkın Önleme ve Ulaşım olarak 4 ana gruptan oluşmaktadır (ISRBC, 2011). Belirli dönemlerde yapılan Komisyon toplantılarında Sekretaryanın veya bir uzman grubunun üzerinde çalışması gereken konular Komisyon üyeleri tarafından gündeme getirilmektedir. Daha sonra sekretarya, gündeme gelen konu hakkında yapılan çalışmayı ve atılması gereken bir sonraki adımı içeren raporunu Komisyona sunmaktadır. Sekretaryanın tavsiyelerini dikkate alan Komisyon, konu hakkında aldığı kararları ve tavsiyelerini ISRBC'nin taraf devletlerinin onayına sunmaktadır. Örneğin, Komisyonun Sava Nehrinde ulaşım şartlarının iyileştirilmesi ve ulaşım güvenliğinin sağlanması ile ilgili kararı, tüm taraf devletlerce kabul edilmiştir. Su yönetimi konusunda ise Komisyon sadece tavsiye nitelikli kararlar almıştır (Samardžija & Skazlić, 2013).

ISRBC'nin Finansmanı: Sava Nehri Havzası Çerçeve Anlaşması'nda belirtilen özel hükümler gereğince Sekretaryanın her yıl hazırladığı ve Komisyona sunduğu yıllık bütçe Komisyonca onaylandıktan sonra, Sekretarya bütçeyi taraflara ileterek, yapılması gereken katkıyı bildirmektedir (ISRBC, 2015). ISRBC'nin yıllık bütçesi 4 taraf devlet arasında eşit miktarda paylaşılmaktadır. Taraflar, temsilcilerinin ISRBC faaliyetlerine katılımlarına ilişkin harcamalarını, kendi topraklarında yapılan izleme ve araştırma aktivitelerinin giderlerini kendileri karşılamaktadırlar (FASRB, 2015). Sekretarya, bütçenin kullanılmasına yönelik Komisyona karşı sorumludur ve ISRBC'nin faaliyetlerini yürütmek için tüm finansal işlemleri gerçekleştirmek için Komisyonca yetkilendirilmiştir (ISRBC, 2015).

ISRBC'nin Çalışma Alanları: ISRBC'nin üç temel hedefi bulunmaktadır:

1. Sava Nehri'nde ulaşım faaliyetlerine uluslararası standart getirmek.
2. Sava Nehri Havzasının su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını sağlamak
3. Taşkın ve kuraklık etkilerini ve zararlarını azaltıcı önlemler almak ve kazaları önlemek.

ISRBC, Sava Nehri Havzası Çerçeve Anlaşması hükümlerine dayanarak, sayılan hedefleri gerçekleştirmek için taraf devletlerin eşitliği, bölgesel entegrasyon, ortak fayda ve iyi niyet prensiplerine göre hareket etmekte olduğunu ifade etmiştir. Bu prensiplerin yanında havza bazında veri alış verişi, uluslararası organizasyonlarla işbirliği ve SÇD ve 2007/60/EC sayılı Taşkın Direktifi (Directive 2007/60/EC on the assessment and management of flood risks, 2007) ile uyum sağlanması ISRBC'nin hedeflerine ulaşması için vazgeçilmez kriterleri oluşturmaktadır. ISRBC, faaliyetlerini suyun hakça ve makul kullanımı, diğer kıyıdaşa zarar vermeme ve tarafların su kaynaklarını ilgilendiren ekonomik ve diğer faaliyetlerinde sınıraşan etkileri azaltma gibi hassasiyetleri göz önünde bulundurarak icra ettiğini belirtmektedir (ISRBC, 2011).

ISRBC'nin elde ettiği başarılar: Daha öncede belirtildiği gibi ISRBC'nin ana faaliyet alanlarını *ulaşım, su yönetimi ve taşkın sorunu* oluşturmaktadır. Söz konusu alanlarda sınıraşan işbirliği açısından elde edilen başarılar ve gelinen son durum aşağıda aktarılmıştır.

Ulaşım: Federal Sosyalist Yugoslavya Cumhuriyetinin 90'lı yılların başında dağılmasıyla Sava Nehri, ulaşım ve taşımacılık maksadıyla çok az kullanılır hale gelmiştir. Nehrin ulaşımında kullanılması adına kıyıdaş devletlerce hiçbir yatırım yapılmaması, tren hatlarına ve otoyollara bağlantı noktalarının yetersizliği, yetersiz altyapı ve yıkılmış limanlar bu duruma neden olan faktörler olarak sayılabilir. Nehir aracılığıyla taşımacılığın ve ulaşımın çok daha ucuz ve çevre dostu olması ISRBC'nin bu konuda Sava Nehrinin koşullarını iyileştirmek girişimleri yapmasına ortam hazırlamıştır (ISRBC, 2011).

Sava Nehri'ndeki ulaşım güvenliğinin sağlanması ve teknik sorunların çözümü hususlarını içeren *taslak mevzuat düzenlemeleri* ISRBC Komisyonu'nun verdiği talimat gereği ilgili Uzman Grupları tarafından AB ve UNECE mevzuatıyla uyumlu şekilde yapılmıştır. Söz konusu taslaklar ISRBC'nin taraf devletlerince kabul edilerek ulusal mevzuata aktarılmıştır. Ayrıca, Sava Nehri suyolu altyapısının iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik stratejik plan taraf devletlerce onaylanmış

ve planın uygulama çalışmalarına başlanmıştır. Anılan çalışmalara paralel olarak, havzadaki tüm devletlere büyük gelir kaynağı sağlaması öngörülen Sava Nehri Doğa Turizmi girişimini hayata geçirmek için çalışmalar devam etmektedir (Samardžija & Skazlić, 2013).

Su yönetimi: Sava Nehri su kaynakları ve sucul ekosistemler üzerindeki tehdit son 20 yılda oldukça artmıştır. ISRBC'nin bu konuda yaptığı en önemli iş, SÇD ile uyumlu *Sava Nehri Havzası Yönetim Planı*'ni hazırlamaya başlaması olmuştur. Geline aşamada, Önemli Su Yönetimi Konuları bölümü tamamlanmış ve taraflarca kabul edilmiştir. AB Komisyonu tarafından finanse edilen söz konusu planın hazırlık süreci devam etmektedir (ISRBC, 2011). ISRBC ayrıca, "Sava Nehri Havzasında Taşkın Risk Yönetim Planı ile İklim Değişikliği Değerlendirmesi Arasındaki Bağlantının Kurulması", "Sava Nehrinde Sediment Dengesi Tahmini", "Sava Nehrinde Doğa Turizminin Geliştirilmesi için Master Plan" gibi farklı projeler yürütmektedir (Ploco, 2015).

Taşkın sorunu: ISRBC, "Tuna Nehri Havzası için Taşkın Eylem Programı"na uyumlu olacak şekilde *Sava Nehri Havzasında Taşkın Eylem Planı*'ni hazırlamıştır. Bu planda, Sava Nehri'nin kıyıdaş devletlerinin topraklarında kalan kısımları için ayrı ayrı tedbirler programı oluşturulmuştur. Bu konuda atılmış bir diğer önemli adım da AB Taşkın Direktifi ile uyumlu ve taraflar arasındaki taşkın sorununun çözümüne yönelik işbirliğini hukuki temellere oturtan *Taşkın Koruma Protokolü*'nün ISRBC tarafından hazırlanmış olmasıdır. Söz konusu Protokol ISRBC Komisyonu'nda imzalanmış olup, taraf devletlerden onay beklemektedir. (Preliminary Flood Risk Assessment in the Sava River Basin, 2014). Bu protokol ile Ön Taşkın Risk Değerlendirmesi, Taşkın Tehlike ve Taşkın Risk Haritalarının Hazırlanması, Sürdürülebilir Taşkın Korunması için Bilgi Alışverişi ve Taşkın Tahmini, Uyarı ve Alarm Sistemlerinin Kurulması gibi dalları olan "Sava Nehri Havzasında Taşkın Risk Yönetimi Planı Gelişim Programı" hazırlanması öngörülmektedir (ISRBC-Protocol, 2015).

ISRBC, Sava Nehri Havzası Çerçeve Anlaşması'nın hükümlerini uygulamaya geçirebilmek için, anlaşmaya taraf devletlerin ortak hareket etmesini gerektiren 3 öncelikli husus belirlemiştir. Bunlar; "Sava Nehri Havzası Entegre Bilgi Sistemi'nin

Kurulması”, “Hidrolojik ve Meteorolojik Bilgilerinin Kullanım ve Paylaşım Platformunun Güçlendirilmesi” ve “Ulaşım ve Diğer İlgili Ekonomik Sorunların Çözümü için Çerçeve Anlaşmanın Uygulanmasını Sağlayacak İstatiksel Metotlar ve Tekniklerin Kullanılması” olarak kararlaştırılmıştır (ISRBC, 2011).

ISRBC'nin bir diğer önemli görevi, Sava Nehri Havzası Çerçeve Anlaşması'nın hükümlerinin uygulanması süreçlerinde *Halkın Katılımı*'ni sağlamaktır. Yukarıda sayılan plan ve proje taslakları ISRBC'nin internet sitesinde yayınlanmakta ve 3 veya 4 ay süreyle halkın ve paydaşların görüşlerine açılmaktadır. Bu süre zarfında halka ve paydaşlara, görüşlerini e-posta veya posta yolu ile ISRBC'ye iletme imkânı tanınmaktadır (Samardžija & Skazlić, 2013). ISRBC, havzadaki faaliyetlerinden en çok etkilenen ve etkilenecek olan ana su kullanıcı sektörleri, sürece dâhil etmeyi hedeflemektedir. Şimdiye kadar kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının ISRBC faaliyetlerine katılım sağlaması hususunda başarılar elde edilmiş olsa da, asıl hedef üniversitelerin ve iş dünyasının da süreçlere dâhil edilmesidir. ISRBC bu konuda “Sava Nehri Havzasının Sürdürülebilir Kalkınması için Küçük ve Orta Ölçekli İşletmecilerin Katkısının Arttırılması” adı altında bir proje başlatmıştır (ISRBC, 2011).

Yukarıda sayılan hususlarda kaydedilen başarılar ve gelişmeler işbirliğinin sorunsuz ilerlediği ve ISRBC'nin tüm hedeflerine ulaştığı anlamına gelmemektedir.

Sava Nehri Havzası'nda çözüm bekleyen konular: Tüm sınıraşan nehir havzalarında olduğu gibi Sava Nehir Havzasında da ISRBC'nin karşı karşıya olduğu bazı zorluklar bulunmaktadır. Bu zorlukların başında ülkeler (Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya) arasındaki farklılıklar gelmektedir. ISRBC'ye taraf devletlerin ikisinin AB üyesi olması ve diğer ikisinin AB'ye üye devlet olmaması, AB'nin finansal kaynaklarından yararlanma konusunda yeterlilik sıkıntılarına neden olmaktadır. Öte yandan bu dört devletin ekonomik gelişmişlikleri, idari yapıları, karar alma mekanizmaları ve halklarının çevreye olan duyarlılıkları farklı düzeylerde. ISRBC'nin zorlandığı bir diğer konu, yukarıda sayılan projelerin, stratejilerin ve entegre sistemlerin finansmanındaki önceliklendirmede yaşanan anlaşmazlıktır. Su tahsisi konusunda sektörler arası çıkar çatışması, kıyıdaş ülkeler içinde ve kıyıdaş ülkeler arasında çözülmeyi bekleyen bir diğer sorun olarak

durmaktadır (Ploco, Transboundary River Basin Management, Sava River Basin - Sunum, 2015). Sınırşan işbirliğine yönelik kayda değer gelişmeler olan havzada ISRBC ve taraf devletler tarafından atılması gereken birçok adım bulunmaktadır.

Sava Nehri Havzasında ulaşım, su yönetimi ve taşkınla mücadele alanlarında yapılan işbirliği birçok bakımdan dünyanın diğer sınırşan nehir havzalarına örnek olacak niteliktedir. Bundan 15-20 sene önce savaş halinde olan devletlerin, savaş bittikten sonra aralarında imzaladıkları tek işbirliği anlaşmasının “Sava Nehri Havzası Çerçeve Anlaşması” olması Sava Nehri Havzası’nda yapılan sınırşan işbirliği faaliyetini ve ISRBC’nin kurulmasını oldukça dikkat çekici kılmaktadır.

ISRBC’nin taraf devletleri, söz konusu işbirliğini kalkınma maliyetlerini azaltmak için oldukça faydalı bulmuşlardır. ISRBC’nin kurulmasından bu yana yaşanan süreçte, taraf devletler HES, ulaşım, taşımacılık ve tarımsal sulama konularında ortak çalıştıkları zaman daha az maliyetle karşılaştıklarını ve daha çok kazanç elde ettiklerini görmüşlerdir. Ayrıca, havzada yapılan yatırımların maliyetinin uluslararası fonlarca karşılanmasına ihtiyaç duyulduğunda, ISRBC eliyle yapılan ortak başvuruların daha kolay kabul edilmesi, sınırşan işbirliğinin bir diğer avantajını ortaya koymaktadır (Ploco, 2014).

4.3.2 Ren Nehri Havzası ve Ren Nehri'nin Korunması için Uluslararası Komisyon, ICPR

Alpleri Kuzey Denizi'ne bağlayan ve İsviçre, Fransa, Almanya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Lihtenştayn, Belçika (Wallonia Bölgesi) ve İtalya olmak üzere 9 devletin paylaştığı Ren Nehri havzasında 58 milyon insan yaşamaktadır (IKSR, 2014). Yaklaşık olarak 200.000 km² drenaj alanına sahip havzada Ren Nehri ana yatağının toplam uzunluğu 1.320 km'dir. Debisi mevsimsel değişikliklere karşı hassas ve yıllık ortalaması 1.250 m³/s olan Ren Nehri Havzasında sıklıkla taşkınlar yaşanmaktadır (ICPR, 2009). Ayrıca, Ren Nehri üzerinden Almanya-Hollanda sınırında yılda 180.000.000 ton ticari malzeme taşıyan 150.000 gemi geçmektedir (Huisman, de Jong, & Wieriks, 2000).

Şekil 6. Ren Nehri Havzası

İnsani faaliyetler açısından dünyanın belki de en yoğun kullanılan havzası olan Ren Nehri Havzasının korunması için birçok önlem alınmıştır ve alınmaya devam edilmektedir. Bugün, havzadaki su kaynaklarının kimyasal ve ekolojik

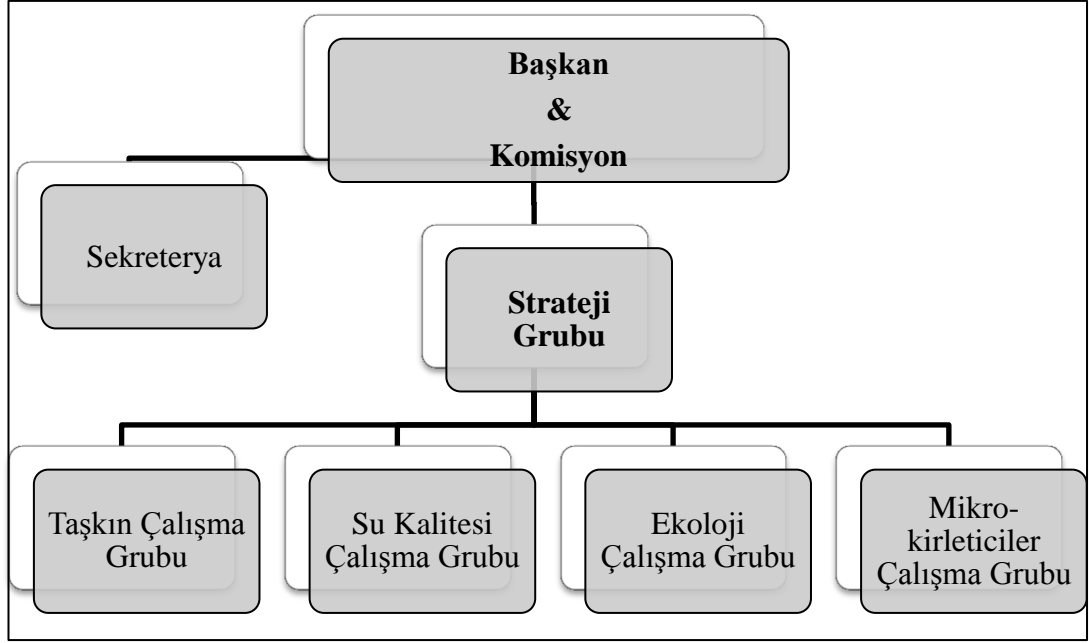
durumunun iyileştirilmesi, ekolojik gereksinimlere uygun taşkın koruma ve önleme faaliyetlerinin uygulanması ve AB mevzuatının (SÇD ve Taşkın Direktifi) koordineli bir şekilde uygulanmasının desteklenmesi havzada gündemde olan konuların başında gelmektedir (IKSR, 2014). Bahsedilen konularla ilgili faaliyetler, Ren Nehri Havzasındaki su kaynaklarının korunması maksadıyla 1950 yılında kurulmuş olan “Ren Nehri’nin Korunması için Uluslararası Komisyon” (ICPR) eliyle yürütülmektedir.

ICPR: Kuruluşundan bugüne nehir kirlilik analizlerinin yapılması, su koruma tedbirlerinin alınması, ortak izleme programlarının ve analiz metotlarının oluşturulması ve izleme sonuçlarının paylaşılması gibi bir dizi görev yüklenen ICPR, 11 Temmuz 1950 tarihinde Fransa, Almanya, Lüksemburg, Hollanda ve İsviçre (5 devlet) arasında imzalanan uluslararası anlaşma ile kurulmuştur (IKSR, 2014). 1950 yılından itibaren, İkinci Dünya Savaşı’ndan çıkmış Avrupa’nın yeniden yapılanması ve kalkınma hamleleri ile havzadaki nüfus ve ekonomik faaliyetler her geçen yıl hızla artmıştır. Böylece Ren Nehri Havzasında sınıraşan işbirliği günümüze gelinceye kadar kademeli şekilde gelişim göstermiştir.

1950 yılından sonra nehirdeki aşırı kirlenme ve tuzluluk sorunu mansap devletlerin topraklarında büyük sıkıntılara sebep olmuştur. Mansap devletlerinin sıkıntılarına çare olmak maksadıyla 1963’te kıyıdaş devletlerce “Ren Nehri’nin Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi” imzalanmıştır. Bir yıl sonra (1964) ise taraflar arası koordinasyonun sağlanması ihtiyacı doğmuş ve Koblenz’de (Almanya) kalıcı uluslararası ICPR Sekreteryası kurulmuştur. Bahsedilen dönemde sekreteryanın önünde duran en önemli konu, İsviçre’den Hollanda’ya uzanan tek tip bir izleme programı ve ağının oluşturulmasıydı. Bu konuda sekreteryanın bir yıl süren çabaları hemen karşılığını vermiş ve yetkililerin ortak çalışmasıyla kurulan izleme ağları bugünde çalışmaya devam etmektedir. Fakat havzanın su kalitesindeki düşüş devam etmiş ve 1960’lı yılların sonunda Ren Nehri’ndeki kirlilik tarihi zirvesine ulaşmıştır. 1972 yılında Ren Nehri’nin çevresel korunmasından sorumlu kıyıdaş devletlerin Bakanları ilk defa bir araya gelmiş ve “Birinci Ren Bakanları Konferansı” gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın ikincisi 1973’te yapılmış ve burada alınan kararlardan yola çıkılarak, gereksinimleri karşılayamayan bir önceki

anlaşmanın genişletildiği “Ren Nehri’nin Kimyasal Kirliliğe ve Klor Kirliliğine Karşı Korunması Sözleşmesi” 1976’da imzalanmıştır. Sandoz fabrikasında 1986 yılında çıkan yangın Ren Nehrinin korunmasına yönelik bir dönüm noktası olmuştur. Yangın sonucu 30 ton pestisit nehre karışmış ve nehirdeki ekosistem büyük zarar görmüştür. Bu kaza sonrasında havzanın korunmasına yönelik önlemlerin bir an önce alınması için halk baskısı oldukça artmıştır. Devam eden süreçte Ren Bakanları Konferansları sıklaşmış ve 1991’de “Klor Kirliliği Anlaşmasına Yönelik Ek Protokol” yapılmıştır. 1990’lı yıllarda etkisini daha çok hissettirmeye başlayan iklim değişikliği etkisiyle 1993’te ve 1995’te yaşanan büyük taşkın felaketleri taraf devletlerin Bakanlarının, “Ren Nehri Taşkın Eylem Planları”nın hazırlanması için ICPR’yi görevlendirmesine sebep olmuştur. ICPR’nin 1987 ve 1999 yılları arasında sınıraşan suların yönetimi konusunda yürüttüğü birçok proje ve faaliyet, dünyaya örnek olmuş ve dünyanın farklı havzalarında benzer yöntemler kullanılmıştır. Nihayet 1999 yılına gelindiğinde tarım, ulaşım, enerji, sanayi ve belediyeler gibi suyun kullanılmasında ve korunmasında sorumluluğu olan tüm sektörleri birlikte ele alarak yeni hedefler belirleyen ve çok daha geniş kapsamlı bir anlaşma olan “Ren Nehri’nin Korunması Sözleşmesi”ne kıyıdaş devletlerce imza atılmıştır. Bu sözleşme ile ICPR’ın teşkilat yapısı ve çalışma mekanizmaları geliştirilmiştir (IKSR, 2014).

ICPR’in Teşkilat Yapısı: ICPR; Başkan, Komisyon, Sekretarya, Strateji Grubu ve Çalışma Grupları ve Çalışma Gruplarına bağlı Uzman Gruplarından oluşmaktadır. Başkanı 3 yılda bir değişen komisyonun üyeleri, ICPR’in kurucusu devletler olan Fransa, Almanya, Lüksemburg, Hollanda ve İsviçre’nin temsilcilerinden oluşmaktadır. Komisyona bağlı çalışan Strateji Grubu, Taşkın, Su Kalitesi, Ekoloji ve Mikrokirleticiler Çalışma Gruplarının yürüttükleri faaliyetlerin koordinasyonundan sorumludur. Başkan, Komisyon, Strateji Grubu, Çalışma Grupları ve Uzman Grupları tarafından yapılan faaliyetlerde ihtiyaç duyulan destek, Başkan ve Komisyona karşı sorumlu olan ICPR Sekretaryasının uluslararası personeline verilmektedir (IKSR, 2014).

Şekil 7. ICPR İdari Yapısı

(IKSR, 2014)

ICPR Çalışma Mekanizması: ICPR'nin çalışma programı yıllık olarak düzenlenen Genel Kurul toplantılarında belirlenmektedir. Strateji Grubu tarafından organize edilen Genel Kurul toplantılarında su kalitesi, atıksu deşarjları, ekoloji, yeraltı suları ve taşkınlar gibi konular gündeme gelmekte ve bu konularda atılacak adımlarla ilgili kararlar alınmaktadır. ICPR Genel Kurulu rutin yıllık toplantılarının dışında Başkan'ın ve en az iki komisyon üyesinin imzasıyla olağanüstü toplantılar yapabilmektedir. Genel Kurulda alınan kararlar taraf devletlerin Ren Nehir Havzasından sorumlu Bakanlarının onayına sunulmaktadır. Genel kurulda alınan tüm kararlar sekretarya tarafından ICPR'nin resmi dilleri olan Fransızca, Almanca ve Hollandaca dillerine çevrilerek yayınlanmaktadır (ICPR, 2012).

Komisyon Başkanı, ICPR çalışmaları altında sunulan taslak önerileri imzalamakta ve komisyonca verilen diğer yetkilerini kullanmaktadır. Başkan yıl içinde yaptığı faaliyetleri ile ilgili raporunu her yıl Genel Kurula sunmaktadır (ICPR, 2012).

ICPR Komisyonu, Genel Kurulda kendisine verilen görevleri yerine getirmek için Strateji Grubu eliyle Çalışma Grupları altında geçici veya kalıcı uzman grupları oluşturabilmektedir. Söz konusu gruplar çalışmalarının sonuçlarını ve ara raporlarını ICPR'nin üç farklı resmi dilinde komisyona iletirler. Teknik konular ile Strateji Grubunun altında çalışan Çalışma Grupları ve bu Çalışma Gruplarını destekleyen Uzman Grupları ilgilenmektedir (ICPR, 2012).

Çalışmalarında tamamen tarafsız olan Sekreteryaya, Başkanın vereceği görevler dışında Komisyon'un ve Çalışma Gruplarının faaliyetlerini desteklemekle yükümlüdür (ICPR, 2012). Sekreteryaya, toplantıları organize etmekten, toplantı gündemlerini oluşturmaktan ve ICPR'nin 3 resmi dili için gereken desteği vermekten sorumludur. Sekreteryaya aynı zamanda halkla ilişkilerden sorumludur ve gerektiği durumlarda ilgili kişiler ve uzmanlarla iletişim kurmak durumundadır (IKSR, 2014).

ICPR'nin finansmanı: ICPR'nin AB mevzuatından doğan faaliyetlerinin finansmanı "ICPR'nin Çalışma Usulleri ve Finansal Düzenlemeler Tebliği"ne göre hazırlanan Özel Bütçe adı verilen bütçe tarafından karşılanmaktadır. Özel Bütçe havzadaki 9 devlet tarafından karşılanmaktadır. Tebliğe göre ICPR'nin yıllık bütçesinin paylaşımında AB ve İsviçre sırasıyla %2.5 ve %12 olmak üzere toplam %12.5'lük katkı yapmaktadırlar. Bütçenin kalan %87.5'lik kısmı; Almanya %32.5, Fransa %32.5, Hollanda %32.5 ve Lüksemburg %1.5, Avusturya %1.5, Belçika %0.5 ve Lihtenştayn 0.5 şeklinde paylaşılmaktadır.

ICPR'nin elde ettiği başarılar: 65 yıldır faaliyetlerini sürdüren ICPR geçen zaman içerisinde birçok başarı elde etmiştir. Ren Eylem Planı'nın taraf devletlerce uygulanması için ICPR tarafından yürütülen başarılı sınıraşan işbirliği faaliyetleri sayesinde Ren Nehri'nin su kalitesinde ve biyolojik durumunda kayda değer iyileşmeler olmuştur. Bugün, havzadaki nüfusun %96'sının atıksuları arıtılmakta olup, birçok büyük sanayi kuruluşu da kendi atıksu arıtma tesisini kurmuştur (IKSR, 2014).

ICPR'nin yaptığı çalışmalar sonucunda eski taşkın yatakları tekrar faal hale getirilmiş, birçok su kütlesinin ekolojik durumu iyileştirilmiştir. Ayrıca taşkınların zararlarını azaltmak için büyük çaba sarf edilmiştir. Nehrin büyük bölümlerinde taşkın seddeleri inşa edilmiş ve taşkın koruma çalışmaları kapsamında sadece 1995-2005 dönemini kapsayan plan çerçevesinde 4.5 milyar € harcanmıştır. Son yıllarda ICPR tarafından havzada ekolojik yaşamın, su kalitesinin iyileştirilmesi ve taşkınların kontrolü ve etkilerinin azaltılması amacıyla SÇD'nin ve Taşkın Direktifinin taraf devletlerin mevzuatıyla uyumlaştırılması, Ren Eylem Planı, Ren Nehri Havzası Yönetim Planının hazırlanması, Ren Nehri Havzası Taşkın Yönetim Planı, Sürdürülebilir Kalkınma Programı (Ren 2020) ve Halkın Katılımı Programları ve benzeri birçok sınıraşan faaliyette bulunulmuştur. 2000'li yılların başından bu yana gerçekleşen söz konusu faaliyetler sonucunda olumlu gelişmeler kaydedilmiştir (IKSR, 2014).

ICPR havzadaki ekolojik iyileşmeyi temin etmek maksadıyla eski taşkın yataklarının yeniden faal hale getirilmesi çalışmaları kapsamında 2005 yılı için 20 km² alanda çalışmaların tamamlanmasını hedeflemiştir. 2005 yılına geldiğinde 80 km² taşkın yatağı ile bu hedef aşılmış ve 2012 yılında 120 km² taşkın yatağı yeniden düzenlenmiştir. ICPR'nin 2020 yılı hedefi, 260 km² taşkın yatağını yeniden faal hale getirmektir. Bu çalışmalara ek olarak nehir yatağından kopmuş olan mendereslerin tekrar nehir yatağı ile birleştirilmesi faaliyetleri sonucunda 2012 yılında 80 adet su kütlesi nehir yatağı ile birleştirilmiştir. 2020 yılında bu sayının 100'ü bulması beklenmektedir. Ren Nehri ana yatağı ve kollarında yapılması 2020 yılına kadar yapılması öngörülen 800 km'lik yenileme çalışmalarının, 2012 yılı itibariyle ancak 105 km'si tamamlanabilmiştir. ICPR yenileme çalışmalarındaki sosyolojik engeller, çıkar çatışmaları, kamulaştırma ve inşaat maliyetlerinin fazla olması gibi nedenlerle hedefe ulaşmanın çok zor olduğunu belirtmektedir. Öte yandan Nehir tamamında ekolojik nehir sürekliliğinin ve balık göçlerinin sağlanması için restorasyon çalışmaları mevcuttur. Bu kapsamında 2000-2012 yılları arasında 481 baraj ve su bendinde iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Sonuç olarak Ren Nehri Havzasının ekolojik durumunun iyileştirilmesi maksadıyla ICPR şemsiyesi altında SÇD'nin hükümlerini yerine getirmeye yönelik birçok ulusal tedbir alınmıştır. Böylece 2005

yılından bu yana havzadaki biyoçeşitlilik ve canlı nüfusunda kayda değer iyileşmeler elde edilmiştir (ICPR-Broşür, 2012).

Ren Nehir Havzasında ICPR'nin Kimyasal Su Kalitesi'nin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar sonucunda birçok gelişme kaydedilmiştir. Bu gelişmelerin başında 2012 yılı itibariyle havzadaki nüfusun %96'sının atıksuyunun belediyelerin atıksu arıtma tesislerine bağlanmış ve havzadaki belediyelerin atıksu arıtma kapasitesi 100 milyon nüfusa eşdeğer seviyeye ulaşmıştır. Havzadaki birçok büyük sanayi tesisi kendi atıksu arıtma tesisini kurmuş olsa da ICPR'nin yaptığı izlemelerin sonuçlarına göre hala AB direktiflerince kontrol altına alınmamış çok sayıda tehlikeli madde deşarjı söz konusudur. Havzadaki biyolojik su kalitesini olumsuz etkileyen yayılı kaynaklı nitrat ve fosfat kirliliğinde, kıyıdaş devletlerin bu konudaki AB mevzuatını dikkate alarak hareket etmesi sayesinde 2000'li yıllardan itibaren önemli ölçüde azalma sağlanmıştır (ICPR-Broşür, 2012).

1995-2010 yılları arasında Ren Nehri Havzası Taşkın Eylem Planı kapsamında öngörülen tedbirler taraf devletlerce başarıyla uygulanmış ve 2015'te tamamlanacak olan Ren Nehri Havzası Taşkın Yönetim Planı'na eylem planında yer alan taşkın risk yönetimi yaklaşımı yansıtılmıştır. Söz konusu dönemde havza genelinde ve Ren Nehri ana yatağındaki taşkın seddelerinin inşaatı, bakım onarım, halkın bilinçlendirilmesi ve taşkın tahmin çalışmaları kapsamında toplam 10 milyar € harcanmıştır. AB Taşkın Direktifi gereği taşkın tehlike ve taşkın risk haritaları oluşturulmuş ve 2014 yılında ICPR Ren Nehri Atlası yayınlanmıştır. Taşkın riskini azaltmak için tüm havza genelinde ilgili aktörler ile işbirliği içinde çalışmalara devam edilmektedir (ICPR-Broşür, 2012).

Ren Nehri Havzası'nda çözüm bekleyen konular: ICPR şemsiyesi altında taraf devletlerin işbirliği ile birçok başarı elde edilmiş olsa da yapılması gereken daha çok şey vardır. ICPR'nin önünde duran ve daha fazla ilerleme kaydetmesi gereken konuların başında taşkın önleme ve sucul ekosistemlerin iyileştirilmesi gelmektedir. İklim değişikliğinin getirdiği olumsuz etkiler göz önünde

bulundurulduğunda söz konusu sorunların her geçen yıl daha da büyüdüğü ortadadır (IKSR, 2014).

ICPR'nin hedeflerine ulaşmak için prensip olarak, su kullanıcılarının çıkarları ve Ren Nehri Havzasının ekosisteminin korunması bir biriyle harmonize edilmesi gerektiğini benimsemektedir. Ren Nehrinin suları ulaşım, içme suyu, soğutma suyu, sanayi suyu ve enerji üretimi gibi sektörlerden kullanılmaktadır. Bu yüzden su kaynaklarının korunması ve taşkın koruma faaliyetlerinin tarım, ulaşım, mekânsal planlama ve turizm ile entegrasyonu ICPR için her zamankinden daha önemli hale gelmiştir.

ICPR'nin faaliyetlerine gözlemci olarak katılım sağlayan ülkeler Avusturya, Belçika ve Lihtenştayn'dır. Ayrıca, 18 farklı Sivil Toplum Örgütü ve 8 adet Uluslararası Sınıraşan Nehir Havza Komisyonu yetkilileri gözlemci statüsünde ICPR faaliyetlerini takip etmektedirler.

4.3.3 Büyük Göller Havzası ve Uluslararası Ortak Komisyonu, IJC

Kuzey Amerika Kıta'sında ABD ve Kanada'nın kıyıdaş olduğu bütün sınıraşan suların ve göllerin yönetimi kuruluşu 1909 yılında iki kıyıdaş arasında imzalanan Sınır Suları Anlaşması'na dayanan Uluslararası Ortak Komisyon eliyle yürütülmektedir. Kanada'nın bir bölgesi ile ABD'nin 8 eyaletinin kıyıdaş olduğu Büyük Göller Havzası, IJC'nin kontrolündeki bu geniş coğrafyada bulunan en önemli havzalardan biridir. Büyük Göller Havzası da dahil sınıraşan sularla ilgili işbirliği faaliyetlerini yürüten Uluslararası Ortak Komisyon (IJC) dünyada başka bir yerde rastlanmayan gelişmiş bir çalışma mekanizması ortaya koymuş ve oldukça başarılı olmuştur. Burada IJC, Meriç Nehri Havzası için bu çalışma kapsamında önerilecek olan SNHY' nin teşkilat yapısı ve çalışma mekanizmalarına esin kaynağı olması amacıyla Büyük Göller Havzası üzerinden incelenecektir.

Büyük Göller Havzası; Superior, Michigan, Huron, Erie ve Ontario olmak üzere beş adet büyük göl ve bu gölleri bağlayan St. Marys, St. Clair, Niagara ve St. Lawrence nehirleri ve Mackinac Boğazı'ndan oluşan ve 30 milyondan fazla insanın yaşadığı çok büyük bir havzadır.

Tablo 5. Büyük Göller Havzası genel durumu

GÖLLER	Göl alanı km²	Göl Su Hacmi km³	Göl Havzası km²	Çıkış suyu
Superior	82.100	12.100	209.800	St Marys Nehri
Michigan	57.800	4.920	175.800	Mackinac Boğazı
Huron	59.600	3.540	193.700	St. Clair Nehri
Erie	25.700	484	103.700	Niagara Nehri
Ontario	18.960	1.640	82.990	St. Lawrence Nehri
TOPLAM	244.160	22.684	766.000	

(Clamen, 2008)

Şekil 8. Büyük Göller Havzası genel durum haritası

(Program on Water Governance, 2012)

Büyük Göller Havzası bugün yoğun nüfus, endüstri ve tarım faaliyetleri, kıyı bölgelerinin hızlı gelişimi, su çekimleri ve iklim değişikliği gibi dünyanın birçok bölgesinde yaygın olarak görülen baskıları ağır şekilde hissetmektedir. Tabii ki yukarıdaki baskılara paralel olarak bölgedeki halkın ve yetkililerin duyarlılığı da artmaktadır. Havzada iki ulus tarafından paylaşılan su kaynaklarının entegre yönetimi için gerekli koordinasyon ve işbirliği her geçen gün gelişim göstermektedir (Clamen, 2008).

Söz konusu koordinasyon ve işbirliğini sağlayan IJC'nin havzadaki su kaynaklarını yönetim prensibi olan ekosistem yaklaşımı, suyu hem miktar hem de kalite açısından değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, uzun yıllar boyunca kazanılmış tecrübenin de yardımıyla IJC'nin elde ettiği başarının en önemli sebebidir. IJC'nin Büyük Göller Havzasında 100 yılda edindiği tecrübe dünyadaki birçok havzaya ihraç edilebilir niteliktedir (Clamen, 2008).

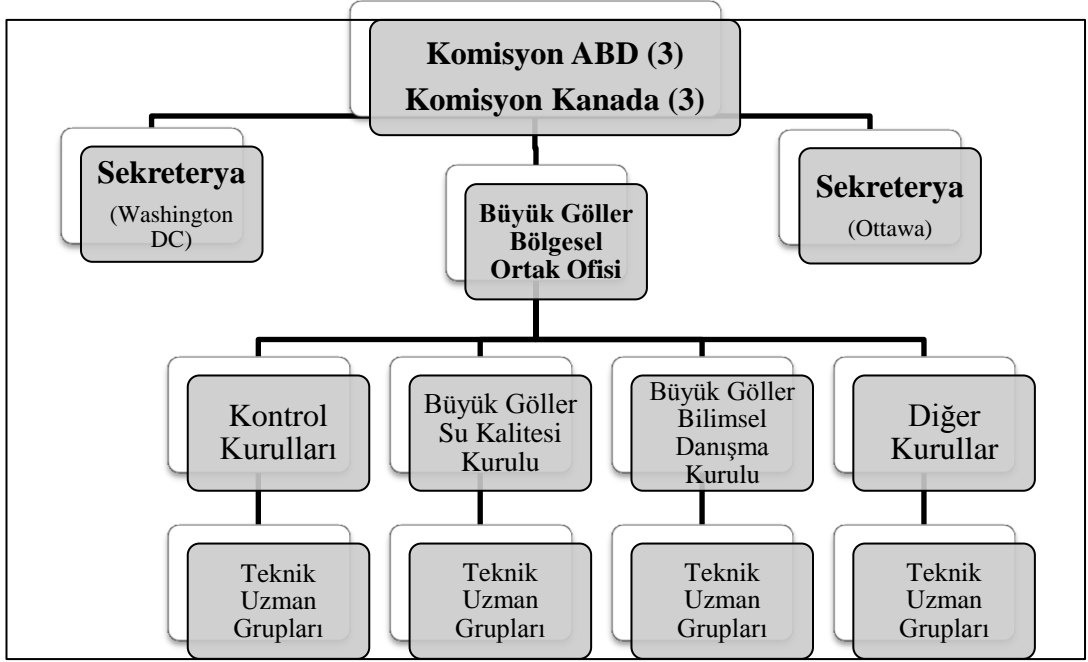
IJC'nin kuruluşuna giden süreç 1903 yılında Büyük Britanya ve ABD sınırındaki nehir ve göllerin kontrolü için iki devlet arasında imzalanan bir protokol sonucu Uluslararası Su Yolları Komisyonu'nun teşkil edilmesi ile başlamıştır. Söz konusu protokolün yetersizliği, bölgedeki su kaynaklarının daha geniş yetkilere sahip, alınan kararları uygulama kapasitesi olan bir kurumsal yapı ihtiyacı doğurmuştur. 1909 yılında, IJC'nin teşkilini öngören "Sınır Suları Anlaşması" Büyük Britanya ve ABD arasında imzalanmıştır. Daha sonra bağımsızlığını ilan eden Kanada devleti, anlaşmanın tüm hükümlerinin mirasçısı olmuştur. Bu anlaşma, bölgedeki nehirlerden tarımsal sulamada ve enerji üretiminde faydalanılması ve ayrıca ulaşım ve kirlilik sorunları ile ilgili sınıraşan konulara ve temel düzenlemelere de yer vermektedir. Anılan Anlaşma'nın ilginç tarafı, halktaki çevresel kaygıların oluşumundan çok önce sınıraşan kirlilik hususunun göz önünde bulundurulmuş olmasıdır (Historical Highlights, 2015).

Büyük Göller Havzası'nın çok geniş bir alanı kapsaması, IJC'nin faaliyetlerini yürütmesinde zorlanmasına sebep olmuştur. Bu nedenle çeşitli konuları ayrı komiteler veya komisyonlar eliyle yönetmek amacıyla 1909 Anlaşması'nda yer alan hükümlerden yola çıkarak 1950 Niagara Nehri Anlaşması (akış rejimi), ile

1955 Büyük Göller’de Balıkçılık Sözleşmesi imzalanmıştır (Historical Highlights, 2015).

1970’li yıllara gelindiğinde havzada su kirliliği büyük bir sorun haline gelmiştir. Sorunun çözülmesi ve IJC’nin de çalışma mekanizmalarının da güncellenmesi gerekmiştir. Bu durum 1972 yılında kıyıdaş hükümetler arasında *Büyük Göller Su Kalitesi Anlaşması*’nın imzalanmasına vesile olmuştur. Bu anlaşma ile kalıcı IJC Tavsiye Kurullarının teşkil edilmiş, izleme ve koordinasyon aktivitelerinde IJC’ye yeni sorumluluklar verilmiş ve bölgede yeni bir havza yönetim mekanizması kurulmuştur (Clamen, 2008).

IJC’nin Teşkilat Yapısı: IJC, üçü ABD’den ve üçü de Kanada’dan olmak üzere toplam 6 Komisyon üyesine sahiptir. ABD Başkanı tarafından atanan ABD’li komisyon üyeleri Konsey’in onayına sunulmakta olup, Kanadalı komisyon üyeleri Kanada Genel Konsey Valisi tarafından atanmaktadırlar. Kıyıdaş devletlerin hükümetlerinin, komisyon üyelerine direkt talimat verme yetkisi yoktur. Komisyonun verdiği görevleri yapan Sekretarya Washington DC’de ve Ottawa’da konuşlanmıştır. Ayrıca Kanada’da Ortak Büyük Göller Bölgesel Ofisi bulunmaktadır. IJC birleşik bir yapıdır ve tüm kararlar oy birliği ile alınmaktadır (Krantzberg, Bratzel, & McDonald, 2006)

Şekil 9. IJC Teşkilat Yapısı

(Clamen, 2008)

IJC'nin temel görevi, iki kıyıdaş arasındaki sınıraşan ve çevresel uyuşmazlıkları, her iki ülkenin çıkarlarını birlikte koruyacak yöntemler geliştirerek çözmek olmuştur. Tüzel kişiliğe haiz IJC, bölgedeki sınıraşan sularda su yapılarının planlanması ve inşası gibi projelerin önerilmesi, başlatılması, yürütülmesi ve onaylanması gibi alanlarda tam yetkiye sahiptir. IJC ayrıca, 1909 anlaşmasının prensiplerinden ödün vermeden iki kıyıdaş sınıraşan konularda yapacakları işbirliği için bir dizi mekanizma sunmaktadır (IJC Mission and Mandates, 2015).

IJC Çalışma Mekanizması: IJC'nin çalışma şeklini örnekler vererek açıklayacak olursa, örneğin Superior ve Ontario Gölleri ve Niagara Nehri üzerinde çeşitli maksatlarla su yapılarının inşa edilmesi talimatı veren Komisyon, iş planlarının takibi, inşaat sahalarını denetlenmesi, mevcut su yapılarının (göllerin çıkışında bulunan akım düzenleyici ve enerji üreten barajlar) çıkış suyu rejimlerinin sürekli kontrolü ve gerektiğinde tavsiye verilmesi gibi konularda kalıcı Kontrol Kurullarını yetkilendirmiştir. İki kıyıdaşın da temsilcilerinden oluşan bu kurullar ve bu kurullara bağlı çalışan teknik uzman destek grupları düzenli olarak Komisyona

raporlama yapmaktadırlar. Ayrıca, kıyıdaş devletlerin hükümetlerine ve kamuoyuna, hassas göl suyu seviyelerinin ve çıkış suyu debilerinin 1909 Anlaşması'ndaki hususlara göre korunduğuna yönelik bilgilendirmeyi Kalıcı Kurullar yapmaktadır (Nevin).

IJC'nin çalışma mekanizmasına bir diğer örnek ise, kıyıdaş hükümetlerin gerekli gördükleri hallerde IJC'den belirli bir hususta araştırma yapmasını ve rapor hazırlamasını istemeleridir. Her ne kadar IJC'nin hazırladığı raporlar hükümetler için tavsiye niteliği taşısa da, IJC'nin bu raporları hazırlarken uyguladığı bütüncül anlayış, ortak bilimsel çalışma, halkın duyarlılığının göz önünde bulundurulması süreçleri söz konusu tavsiyelerin hükümetlerce benimsenmesini sağlamakta ve ulusal politikaya yansımaktadır (Rabe, 2010).

IJC, en az iki yılda bir olmak koşulu ile kıyıdaş hükümete, faaliyetlerini ilgilendiren kamuya açık raporlar ile öncelikli konuları ve sıkıntılarını aktarmaktadırlar. IJC, halkın katılımını 2 yılda bir yapılan halkın katılımı toplantıları ve konferansları ile sağlamaktadır. Bu toplantılarda IJC'nin alt kuruluşlarının, kamu kurumlarının ve STK'ların ve bireylerin sunumları ve değerlendirmelerine yer verilmektedir (Krantzberg, Bratzel, & McDonald, 2006).

Her iki kıyıdaş devlet de kendi komisyon üyelerinin ve kendi sekretaryasının giderlerini karşılamakla yükümlüdürler. IJC'nin yürüttüğü ve iki devletinde ortak çıkarının bulunduğu diğer faaliyetler için yapılan harcamalara kıyıdaşlarca eşit miktarda katkı sağlanmaktadır (Burchi & Spreij, 2003).

IJC'nin elde ettiği başarılar: Yukarıda anılan mekanizma ile büyük göller bölgesinde IJC birçok çalışma (su seviyesi ve debi, su kullanımı ve tahsisi) yapmıştır. Özellikle 1960'larda havzadaki su kalitesinin aşırı derecede bozulması bölge halkının tepkisine neden olmuştur. Aynı yıllarda Erie Gölü ötrofikasyon nedeniyle neredeyse ölme noktasına gelmiştir. Bu nedenle havzadaki su kirliliği ve su kalitesi hakkında hazırlanmış ve çeşitli kurumlarca hazırlanmış birçok rapor bulunmaktadır. 60'lı yıllarında sonunda Kanada ve ABD'li yetkililer havzadaki kirliliğin önlenmesi için eyleme geçilmesine karar vermişlerdir (GoC, 2013).

Onlarca yıl süren kirlilik ve söz konusu raporlama ve araştırma faaliyetleri sonucunda IJC, kıyıdaş hükümetlerin 1972 yılında fosfor kullanımına ve deşarjlarına yeni sınırlamalar getiren Büyük Göller Su Kalitesi Anlaşmasını imzalamasına vesile olmuştur. Bu anlaşma ile IJC'nin yapısı ve mekanizmaları geliştirilmiştir (Clamen, 2008).

1972, 1978 ve 1987 Büyük Göller'de Su Kalitesi Anlaşması ve revizyonları IJC tarihinde önemli yer tutmaktadır. 1978 yılındaki revizyon havzada yeni bir kimyasal, fiziksel ve biyolojik entegrasyon oluşturmak maksatludur. Bu revizyon havzada etkisi iyice hissedilmeye başlanan toksik maddelerden kaynaklanan kirliliği azaltmak üzerine yapılmıştır. 1972 ve 1978 anlaşmaları ile ilk defa ekosistem yaklaşımına geçilmeye çalışılmıştır. Söz konusu revizyonlar havzadaki insan faaliyetlerinin gelişimine devam etmesinden ötürü havzanın korunması için yeterli olmamıştır. Ekosistem yaklaşımının daha iyi uygulanabilmesi adına 1987 yılında anlaşmanın tekrar revizyona uğraması gerekmiştir. Anlaşmanın 1987 revizyonu, Büyük Göller Havzasında kendine özgü deşarj limitlerine sahip özel korunan alanların ve sıcak noktaların belirlenmesine ve her türlü avcılık faaliyetlerine kotalar getirilmesini kapsamaktadır (GoC, 2013).

IJC, bu anlaşma ve revizyonları ile bugüne kadar birçok çalışmanın ve raporun altına imza atmış ve havzadaki suların kirlenmesini önlemeye çalışmıştır. IJC'nin söz konusu faaliyetleri sonrasında kanalizasyondan ve endüstriden kaynaklı noktasal kirlilik düzeyinde önemli azalmalar elde edilmiştir. Bu süreçte IJC'nin ekosistem yaklaşımını benimsemesi ile birlikte havzada rastlanan toksik kimyasal maddeler belirlenmiş ve bu maddelerden kaynaklı kirliliğin azaltılmasına yönelik tedbirler alınmıştır. 1978 revizyonu ile birlikte söz konusu tedbirlerin uygulanmasının sonucunda havzadaki kuş ve balıklarda toksik maddelere rastlanma oranı düşmüştür (Sproule-Jones., 2010). Ayrıca, 1987 revizyonu ile belirlenen 43 sıcak noktaya yönelik tedbirler alınarak bu bölgelerde su kalitesinin iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Böylece havzada ilk defa Düzenleyici Eylem Planları ve Göl Bazında Yönetim Planları hazırlanmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu planlarda öngörüldüğü üzere, havzada her yıl 3 dönem izleme ve her yıl 4 dönem raporlama yapılmaya başlanmıştır. Söz konusu planların uygulanması için Kanada ve ABD

hükümetleri ilgili kurum ve kuruluşlarına görev dağılımı yapmış ve kendilerince bazı mekanizmalar geliştirmişlerdir. Özellikle ABD’de birçok farklı kanun ve dolayısıyla kurum su kaynaklarının korunması ile ilgilidir. ABD bu karışıklığı çözerek, planları uygulamak ve koordinasyonu sağlamak adına Birleşik Devletler Politika Komitesini teşkil etmiştir. Öte yandan Kanada ve ABD hükümetleri Ortak Toksik Stratejisi hazırlanması, Superior Gölü Havzasının Korunması ve Resterasyonu Programı’nın oluşturulması ve Göller Ekosisteminin Durumu konferansları gibi faaliyetleri olan ve IJC tavsiyelerine göre hareket eden Ortak Yönetici Komitesi teşkil etmişlerdir. Ortak Yönetici Komitesinin başarısına IJC’nin payı oldukça büyüktür (Clamen, 2008).

Sorumluluk alanı oldukça geniş olan IJC, bu büyük alanda Su Kalitesi Anlaşmasından doğan sorumluluklarını yerine getirmek için *Büyük Göller Su Kalitesi Kurulu*, *Büyük Göller Bilimsel Danışma Kurulu*, *Büyük Göller Bölgesel Ofisi* gibi yapılar oluşturmuştur. Söz konusu kurullar içme suyu, yüzme suyu ve avcılık ile ilgili alınması gereken özel tedbirlere yönelik tavsiye niteliğindeki raporlarını hükümetlere sunmuşlardır. Genellikle bu raporlar, uygulanabilir ve makul çözümler içerdiğinden hükümetlerce uygun bulunmuşlardır (Krantzberg, Bratzel, & McDonald, 2006).

Son yıllarda havzadaki değişme ve ekonomik gelişmeler nedeniyle Su Kalitesi Anlaşmasının güncellenme ihtiyacı yeniden doğmuştur. Bu kapsamda mevcut koşullardaki değişikliklerin herhangi bir güncelleme gerektirip gerektirmediğini araştıran çalışmalar sonucu 2012 yılında söz konusu anlaşma güncellenmiştir (GoC, 2013).

Havzadaki göllerin her birinin bulunduğu eyaletlerin valileri kendi aralarında olmak üzere, *Büyük Göller İmtiyazı* adlı protokolü 1985 yılında imzalanmıştır. Bu protokol, su sıkıntısı çeken bölgelere göllerden su tahsis edilmesine imkân vermekte ve bu tahsisin şartlarını düzenlemektedir. Ayrıca taraflar, göllerdeki suyun korunması ve yönetimi ile ortak veri ve bilgi tabanının oluşturulması ve işletilmesi ile sorumlu tutulmuşlardır. Fakat 1999 yılında Ontario eyaletinin yaşadığı su sıkıntısı neticesinde eyalet dışına su tahsisini yasaklaması sonrasında 2002 yılında Kanada da benzer bir tutum sergilemiştir. Konu hakkında hukuki ve politik

tartışmalar ve ilgili sorunlara yönelik çözüm önerilerini içeren raporlar IJC tarafından 2000 ve 2004 yıllarında kıyıdaş hükümetlere iletilmiştir. IJC faaliyetleri sonucu 2001 yılında protokolün su tahsisi ile ilgili kısımları geliştirilmiş ve 2008 yılında taraflar arasında iyi niyet anlaşması imzalanmıştır (Clamen, 2008).

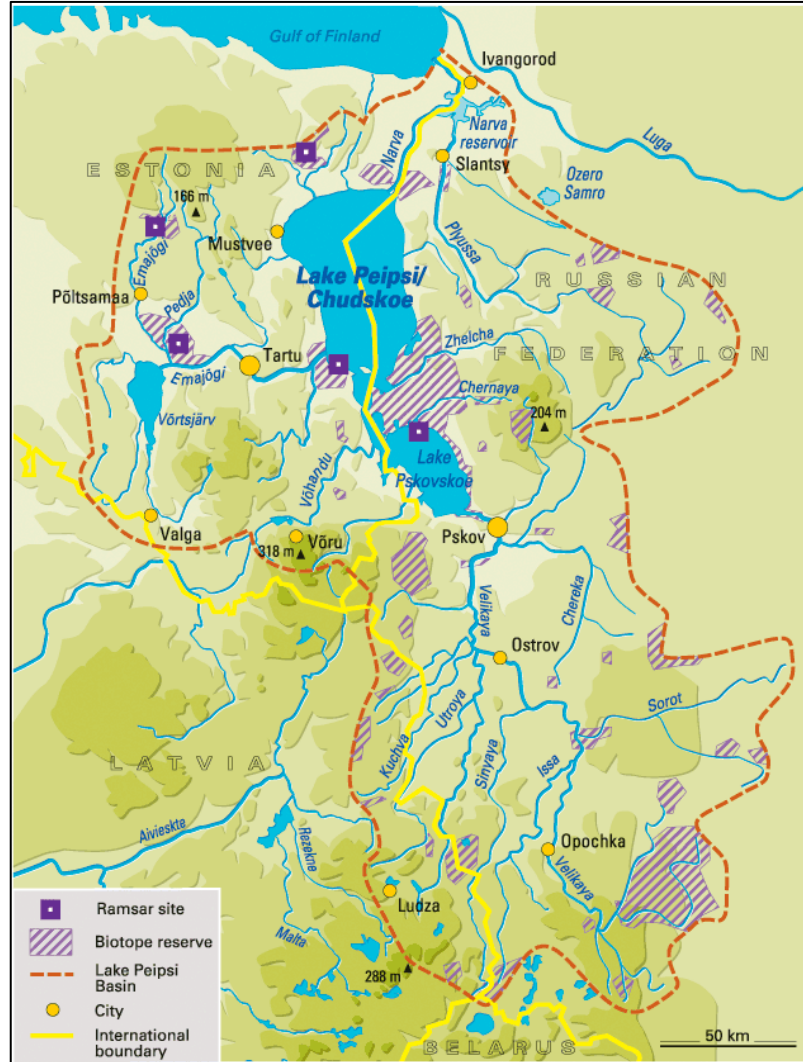
IJC'nin yukarıda aktarılan ve diğer birçok faaliyeti bir yana dursun, elde edilen en büyük başarı çevresel, politik ve sosyal birçok sorunun havza bazlı bütüncül yaklaşım ile ele alınması ve yine aynı yaklaşım ile çözümler üretilmesidir. Bu bakış açısının sonucu olarak Büyük Göller Havzasında son yüzyılda su kalitesi ve su miktarı bakımından büyük başarılar elde etmiştir (Krantzberg, Bratzel, & McDonald, 2006). Söz konusu başarıların hukuki kaynağı olan 1909 Sınır Suları Anlaşması, hala Büyük Göller Bölgesi'nin yönetiminde temel dayanak olarak önemini korumaktadır.

Büyük Göller Havzasında çözüm bekleyen sorunlar: IJC'nin havzadaki faaliyetleri her ne kadar dünyaya örnek olacak düzeyde olsa da, havzada çözüm bekleyen çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Geçen zaman içinde havzada şehirleşme, iklim değişikliği ve istilacı türler gibi biyo-çeşitlilikle etkileşimde olan birçok alanda büyük değişimler yaşanmıştır. Sınıraşan faaliyetlerin sağlıklı yürütülebilmesi için her zamankinden de etkin koordinasyon ihtiyacı oluşmuştur. 1987'de yürürlüğe giren ve birçok sorunu çözmüş olan Büyük Göller Su Kalitesi Anlaşması da bugünkü sorunları çözme konusunda yetersiz kaldığından anlaşma 2012 yılında revize edilmiştir. Bir diğer husus havzadaki küçük çaplı yerleşimlerin havzanın yönetiminde daha fazla ve daha etkin yer almasını sağlayacak mekanizmaların kurulması gerekliliğidir. Bununla birlikte Amerikan Yerlileri havzada yapılan anlaşmalarda kendi görüşlerine de başvurulmasını talep etmektedirler. Ayrıca, havzanın sorunlarını ele alan bilimsel araştırmaların, izleme faaliyetlerinin ve raporlamaların finansmanında yaşanan sıkıntıların giderilmesi için hükümetlerden yeterli fonun temin edilmesi aşamalarında sıkıntılar yaşanmaktadır. Hükümet programlarında, havzadaki su kaynaklarının yönetimi hususlarına yeterince yer verilmemektedir (Clamen, 2008).

Görüldüğü gibi IJC'nin de önünde aşması gereken çeşitli sorunlar bulunmaktadır. IJC oldukça faal bir SNHYY olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

4.3.4 Peipsi Gölü'nde Sınıraşan İşbirliği

Estonya ve Rusya'nın paylaştığı ve Avrupa'nın en büyük sınıraşan gölü olan Peipsi Gölü (Rusça: "Chadskoe Gölü") 3.555 km² büyüklüğünde olup havzası 56.200 km²'dir (Roll, 2006). Membada Rusya topraklarında doğan Velikaya Nehri sırasıyla OPOCHKA, Ostrov, Pskov şehirlerinden, Estonya'da doğan Emajögi nehri ise Tartu şehrinden geçerek gölü beslemektedirler. Gölden çıkan sular Narva Nehri'ni oluşturarak Finlandiya Körfezi'ne dökülmektedir. Havzanın %42'si tarımsal faaliyetlerde kullanılırken %40'ı ormanlardan oluşmaktadır (WWAP, 2003). Göl havzasının oldukça küçük bir bölümü Letonya topraklarında kalmaktadır.

Şekil 10. Peipsi Gölü Havzası

(WWAP, 2006)

Ötrofikasyon ve kirlilik göldeki en büyük iki sorunu oluşturmaktadır. Göl çevresindeki en önemli ekonomik aktivite olan balıkçılık, göldeki kirlilik ve aşırı avlanmadan dolayı zarar görmektedir. Gölün SÇD'ye göre su durumu 2009 yılında "orta" seviye olarak belirlenmiştir. Söz konusu sorunları giderme maksadıyla kıyıdaşlar tekli veya sınıraşan işbirliği kapsamında çeşitli önlemler almaktadırlar (UN WATER, 2009).

2004 yılında Estonya'nın AB'ye üyeliğinden sonra Estonya su kanunu SÇD'ye göre revize edilmiştir. SÇD gerekliliklerinin uygulanması kapsamında çalışmalarına hız veren Estonya'da, Peipsi Gölü'nü besleyen Emajogi Nehri'nin içinden geçtiği Tartu şehrine ileri seviyede arıtma yapan ve büyük bir tesis olan Tartu Atıksu Arıtma Tesisi inşa edilmiştir. Emajogi nehrinin Peipsi Gölüne döküldüğü delta Ramsar alanı ilan edilmiştir (WWAP, 2006).

Rusya'da ise su kaynakları 2007 yılında çıkarılan ulusal Su Kanununa göre yönetilse de ülkenin su yönetiminden sorumlu yöneticileri ve yetkili kurumları, Peipsi Gölü'nde Estonya ile yapacakları işbirliği kapsamında SÇD gerekliliklerini uygulamayı kabul etmişlerdir (Säre, 2010).

Bu çerçevede karşılıklı olarak anlaşılan kıyıdaşların "Peipsi Gölü Havzası Yönetim Programı geliştirilmesi ve uygulanması projesi" Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) ve Küresel Çevre Fonu tarafından finanse edilmiştir ve 2004-2006 yılları arasında uygulanmıştır. Her iki ülkenin de SÇD gerekliliklerini yerine getirme prensibinde anlaşmış olması, söz konusu projenin uluslararası kurumlarca finanse edilmesini oldukça kolaylaştırmıştır. Projenin hazırlanma süreçlerinde kıyıdaş ülke hükümetleri, Estonya-Rusya Ortak Su Komisyonu, 1998 yılında teşkil edilen Peipsi Sınıraşan İşbirliği Merkezi ve diğer STK'lar ve yerel otoritelerin katkıları alınmış ve halkın katılımı sağlanmıştır (Säre, 2010).

Fakat 2012 yılında Peipsi Gölü'nde sınıraşan işbirliği projesinin faydalarını ortaya koymak maksadıyla yapılan sınıraşan işbirliği analizi sonucunda, projede hazırlanan yönetim programının uygulanmasında sınıraşan işbirliğinin beklendiği kadar etkin olmadığı ortaya çıkmıştır. Ülkeler proje kapsamında üretilen yönetim

programından ziyade kendi ulusal yönetim programlarını uygulamaya çalışmışlardır (Säre, 2010).

Bu duruma sebep olan zorluklar aşağıda sıralanmıştır:

- Tarihsel anlamada Estonya ve Rusya'nın farklı dış politikalar izlemiş olmaları ve iki ülke arasındaki politik gerginlik
- Kıyıdaşların farklı perspektifler ile masaya oturmaları (Estonya havza bazında çalışmak isterken Rusya noktasal kaynaklı çalışmak istemiştir)
- İki ülkenin dillerinin farklı olmasının aralarında bir iletişim sorunu oluşturması
- İki tarafın izleme metodolojilerinin tamamen farklı olması

Sonuç olarak verimli ve sıkı sınıraşan işbirliği ile hazırlanmış ve 2006 yılında onaylanmış olan Peipsi Gölü Su Yönetimi Programı uygulama aşamasında sekteye uğramıştır. Kıyıdaşların farklı perspektiflere sahip olmaları ve politik çekişmeler bu durumun sebepleri olarak sayılabilir.

Ancak uygulamada sorun yaşanmasının asıl sebebi olarak yapılan planlamaları uygulanmasını denetleyecek, takip edecek yetkili bir SNHY' nin eksikliğinden bahsedilebilir. Oysa hem Estonya hem de Rusya sınıraşan işbirliği hususunda böyle bir SNHY' nin teşkilini öngören UNECE' nin *Su Sözleşmesinin* taraflarıdır.

Her ne kadar sınıraşan işbirliğinin uygulanmasında sıkıntılar yaşansa da, Peipsi Gölü Havzasında Rusya ve Estonya arasında sınıraşan işbirliği geliştirilmesi yönünde çalışmalar ve çabalar bitmiş değildir. Peipsi Forumu adı altında Rusya ve Estonya'dan paydaşların katılımıyla havzadaki farklı şehirlerde sıklıkla düzenlenen Forumun 2013 yılında 11'incisi Narva'da gerçekleştirilmiştir (Peipsi CTC, 2015).

Sava ve Ren Nehirleri ile Büyük Göller Havzası ve Peipsi Gölü gibi örnekler incelendiğinde, sınıraşan bir nehir havzasında sorunların çözümü yolunda birçok başarı elde etmenin mümkün olduğu görülmektedir. Fakat aynı zamanda sorunların tamamen ortadan kalkması ve yeni sorunların oluşmaması veya mevcut sıkıntılara bugün getirilen çözümlerin yarının sorunlarına kaynak oluşturmaması gibi beklentilere girmek akılcı değildir.

5. MERİÇ NEHRİ HAVZASINDA, KADEMELİ İŞBİRLİĞİ VE ORTAK KURUMSAL YÖNETİM POTANSİYELİ

Bu bölümde; Türkiye'nin sınıraşan sular politikası genel çerçevede incelenecek olup, Meriç Nehri Havzası ve havzanın Türkiye topraklarında kalan kısmının genel durumu, sınıraşan sorunları, kıyıdaşlar arasındaki ikili anlaşmalar ve ortak projeler, Yunanistan'da ve Bulgaristan'da su yönetimi ve SÇD'nin uygulanma seviyesi, ülkemizin kıyıdaş devletlerle yapabileceği işbirliği seçenekleri, işbirliğinin seviyeleri, kademeli gelişimi ve işbirliğinin önündeki engeller ele alınacaktır. Daha sonra, ülkemizin Bulgaristan ve Yunanistan ile birlikte Meriç Nehri Havzasında kademeli işbirliği süreçleri sonucunda geniş kapsamlı sınıraşan işbirliği yapması ve ortak SNHYK kurma potansiyelinin ortaya çıkarılması maksadıyla bir önceki bölümde incelenen Sınıraşan Komisyonlar ile genel bir karşılaştırma yapıp çözüm önerileri ortaya konacaktır. Son olarak Meriç Nehri Havzasında gelecekte oluşturulması arzu edilen taslak SNHYK önerilecektir.

5.1 Türkiye'nin Sınıraşan Sular Politikası

Türkiye; Gürcistan ile Çoruh, Ermenistan ile sınır oluşturan ve Azerbaycan'a akan Aras, Irak ile Dicle Nehri ve Suriye ile Fırat Nehri havzalarında memba ülkesi iken Bulgaristan ve Yunanistan ile Meriç Nehri ve Suriye ile Asi Nehri havzalarında mansap ülke konumundadır (Öziş & Baran, 2002).

Türkiye'nin coğrafi konumu, Türkiye'yi iklim değişikliğinden en çok etkilenen ülkeler sınıfına sokmaktadır. İklim değişikliğinin olumsuz etkileri ile su stresi çeken bir ülke haline gelen Türkiye'nin sınıraşan nehir havzalarının toplam alanı 256.000 km²'dir ve ülkenin toplam alanının üçte birine denk gelen bu alandaki sınıraşan su potansiyeli toplam su potansiyelinin %40'ını oluşturmaktadır (Öziş & Özdemir, 2009). Türkiye'nin komşularının durumu göz önünde bulundurulduğunda sınıraşan sular konusu daha da önemli hale gelmektedir.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünce 112 milyar m³ olarak hesaplanan ülkemiz mevcut su potansiyeli dikkate alındığında, ülkemizde kişi başına düşen su miktarı 1.442 m³ (112 milyar m³ / 77.677.000 kişi) olarak hesaplanmaktadır. Bu miktar iklim değişikliği etkisi, nüfus ve su kullanımındaki artışlar nedeniyle her geçen yıl azalmaktadır. Türkiye komşularından Suriye ile karşılaştırıldığından su zengini, fakat Irak ve Gürcistan'a göre su fakiri bir ülkedir. Ekonomisi ve sanayisi gelişen, kentleşmenin ve tarımsal üretimin sürekli arttığı bir ülke olan Türkiye için sınırlı olan su kaynakları (bu kaynaklarından üretilen hidro-elektrik enerjinin toplam enerji üretimi içindeki payı düşünüldüğünde) oldukça önemlidir.

Türkiye'nin suları hakkında göz önünde bulundurulması gereken en önemli husus su kaynaklarının bölgeler ve debi miktarı açısından yıl içerisinde değişiklikler göstermesidir. Yıllık yağış miktarı Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 2.500 mm olarak ölçülürken, Orta Anadolu'da bu değer 230 mm'ye kadar düşebilmektedir. Bu durum Türkiye'nin su politikasına yön veren ana etmen olarak sayılabilir (Yakış, 2009).

Sınıraşan sulara gelindiğinde ise konunun uluslararası boyutu düşünüldüğünde iki farklı fakat birbirinin tamamlayıcısı uluslararası sözleşme bulunmaktadır. 1992'de Helsinki'de UNECE tarafından "Su Sözleşmesi" kabul edilmiştir. Bu sözleşme sınıraşan havzaları paylaşan devletler arasında kurumsal işbirliğinin geliştirilmesine yönelik mekanizmalar ve araçlar önermektedir. Bir diğer önemli sözleşme Helsinki Kuralları üzerine çalışan BM Uluslararası Hukuk Komisyonunun faaliyetleri sonucunda 1997'de Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen *BM 1997 Sözleşmesi*'dir. "Suyun hakça ve makul kullanımı" prensibine odaklanan sözleşme ile bu prensibin uygulanmasını ve sınıraşan suların kurumsal yönetimini de kapsayan birçok yol ortaya konulmuştur (Trombitcaia, 2009). Türkiye, söz konusu uluslararası sözleşmelerden doğan prensipleri benimsediğini fakat suyun hakça ve makul kullanımından suyun en fazla yarar sağlayacak şekilde kullanılmasının anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Konu bu kapsamda değerlendirildiğinde Türk dış politikası, *1997 BM Sözleşmesi*'nin daha çok mansap devletlerinin çıkarlarını koruduğu kanaatindedir.

UNECE'nin Su Sözleşmesinin tarafı olmayan Türkiye, aynı zamanda Çin ve Burundi ile birlikte *BM 1997 Sözleşmesini* de reddetmiştir. Fakat gelecekte,

sınıraşan sularla ilgili uluslararası normların yukarıdaki sözleşmeler çerçevesinde gelişmesi beklenmektedir (Yakış, 2009). Bu duruma 1997 yılından sonra AB tarafından yayımlanan ve BM 1997 Sözleşmesi ile Su Sözleşmesi'nin dikkate alınmasıyla hazırlanmış SÇD örneği verilebilir. SÇD, AB üyelik müzakereleri devam eden Türkiye için görmezden gelinebilecek bir uluslararası norm olmadığı gibi, tüm AB üyesi devletler de BM'nin sınıraşan sularla ilgili sözleşmelerini kabul etmiş değillerdir.

AB Komisyonu'nun 2004'ten bu yana Türkiye hakkında yayınladığı İlerleme Raporlarının neredeyse hepsinde, Türkiye'nin komşu devletler ile sınıraşan sular konusundaki işbirliğini geliştirmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Kıbaroğlu, Kramer, & Scheumann, 2011).

Türkiye için sınıraşan suların uluslararası boyutunun önemi, öncelikli olarak Fırat ve Dicle Nehirlerinde Suriye ve Irak'la yaşanan anlaşmazlıktan ileri gelmektedir. Türkiye, Suriye ve Irak'ın havzadaki ekonomik faaliyetleri ve baraj inşaatları üç ülke arasında sıkıntılar yaşanmasına sebep olmuştur. Öte yandan Türkiye'nin Mansap devlet olduğu Meriç Nehri'nde Bulgaristan'dan kaynaklı her yıl yaşanan büyük taşkın felaketlerine ve su kirliliği sorununa henüz çözüm bulunmuş değildir. Aynı zamanda Türkiye'nin Meriç Nehri Havzası'ndaki komşuları olan Yunanistan ve Bulgaristan ile son yıllardaki politik ilişkileri göz önünde bulundurduğunda, olumlu bir havanın varlığı aşikârdır (Kıbaroğlu, Kramer, & Scheumann, 2011).

2000'li yılların başı ile birlikte komşuları ile "sıfır problem" hedefleyen Türk dış politikası, son yıllarda Ortadoğu'da yaşanan siyasi gerilimlerden ve özellikle Suriye'deki iç savaştan olumsuz etkilenmektedir. Söz konusu iç savaş dolayısıyla 2009 yılında Suriye ile ülkemiz arasında imzalanan su kaynakların alanında işbirliği mutabakat anlaşması ile Türkiye-Suriye sınırında bir Dostluk Barajı yapımına karar verilmiş fakat temeli atma töreni yapılan ve kazı çalışmaları başlayan baraj inşaatı yarım kalmıştır (Kımençe, 2015). Ülkemizin bir diğer komşusu olan Yunanistan ise son yıllarda yaşadığı ekonomik ve siyasi krizler nedeniyle sınıraşan sular konusuna gereken ilgiyi göstermekten imtina etmektedir.

Yukarıda çizilen tabloya göre, sınıraşan havzalarında hem memba hem mansap konumunda olan ve özellikle su kaynakları bakımından bölgesel ve dönemsel olarak dengesizlikler içeren Türkiye'nin su politikalarını oluştururken su, enerji ve gıda üçlü ilişkisini bütünleşik bir yaklaşımla ele alması gerekmektedir. Bunu başarmanın yolu, sağlam temeller üzerine inşa edilecek kademeli sınıraşan işbirliğinin gelişimini sağlamak ve sonunda geniş kapsamlı sınıraşan işbirliği seviyesine erişerek güçlü ve işler bir SNHYT teşkil edilmesidir. Meriç Havzası'nda sınıraşan işbirliğinin incelenebilmesi için öncelikle havzanın genel durumuna bakmak yerinde olacaktır.

5.2 Meriç Havzası

Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan Meriç/Maritsa/Evros Nehri havzasını paylaşmaktadırlar. Meriç Nehri Türkiye için hem sınıraşan hem de sınır oluşturan nehir niteliğindedir.

Bulgaristan'da doğan Meriç Nehri ve Tunca Nehri ile yine Bulgaristan'da doğup Yunanistan topraklarından geçtikten sonra Meriç Nehri'ne katılan Arda Nehri Edirne'de birleşmektedirler. Ege Denizi'ne dökülmeden önce Yunanistan'dan gelen Kızılçay ve son olarak ülkemiz topraklarından gelen Ergene Nehri ile Meriç Nehri'nin birleşmesiyle Meriç Nehri sınıraşan havzası tamamlanmaktadır. Meriç Nehri ana yatağı Bulgaristan'dan doğup Ege Denizi'ne dökülene dek 490 km yol kastetmektedir. Bu mesafenin Edirne'den itibaren denize döküldüğü noktaya kadar olan 187 km'lik bölümü Türkiye-Yunanistan sınırını oluşturmaktadır (Kibaroğlu, 2008).

Şekil 11. Meriç Havzası

(UN, 2011)

Meriç nehir havzası 35,230 km² Bulgaristan'da, 14,560 km² Türkiye'de ve 3,685 km² Yunanistan'da olmak üzere toplam 53,475 km²'lik bir alanı kaplamaktadır (UN, 2011)

Edirne'nin batısında yer alan Meriç Köprüsü su ölçüm istasyonu verilerine göre Meriç'in yıllık ortalama debisi 182 m³/s'dir. Rasat süresince ölçülen en yüksek akım 1.679 m³/s, en düşük akım 10,4 m³/s'dir (Kibaroglu, 2008). Son yıllarda bu değerlerin üzerine çıkan pik debi değerlerine de rastlanmıştır. Örneğin 2015 yılı başlarında yaşanan taşkınların birinde 2149 m³/s debi değeri görülmüştür (Kimençe, 2015).

Türkiye'deki 14.560 km² alandan kaynaklanan su potansiyeli Ergene'de 1,2 milyar m³/yıl, Tunca'da 0,4 milyar m³/yıl, Meriç doğu sahilinde 0,2 milyar m³/yıl; Bulgaristan'dan kaynaklanan su potansiyeli Tunca'da 0,6 milyar m³/yıl, Meriç ve Arda'da 5,1 milyar m³/yıl; Yunanistan'dan kaynaklanan su potansiyeli 0,5 milyar m³/yıl; dolayısıyla toplam su potansiyeli 8 milyar m³/yıl civarında olan Meriç havzasında, Türkiye'de 1.200.000 hektar arazi sulanabilir niteliktedir (Öziş & Baran, 2002). Anılan bilgiler aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 6. Meriç Havzası genel durumu

Kıyıdaşlar	Kıyıdaş Alanları (km ²)	Alan Yüzdesi %	Yüzeysel Su Potansiyeli (10 ⁹ m ³ /yıl)
Bulgaristan	Meriç Alt Havzası: 21.928	66	5,1
	Arda: Alt Havzası: 5.273		
	Tunca Alt Havzası: 8.029		0,6
Türkiye	Meriç-Ergene Alt Havzası: 14.560	27	1,8
Yunanistan	Meriç ve Arda Alt Havzaları: 3.685	7	0,5
TOPLAM	53.475	100	8

(UN, 2011)

Havzanın suları, bölgenin ekonomik kalkınması için büyük önem arz etmekte olup, Bulgaristan ve Yunanistan'ın bölgedeki tarımsal faaliyetleri için vazgeçilmezdir. Yunanistan Meriç Nehri Deltasına yakın kısımlarda 150 km² alanda tarım yapmaktadır. Deltada avcılık ve ticari balıkçılık da yapılmaktadır. Ayrıca, Meriç Nehri üzerindeki birçok HES yapısı ile Bulgaristan enerji üretmektedir.

Havzanın Türkiye topraklarında kalan kısmının yarısında yoğun tarımsal faaliyet mevcut ve bu bölgede endüstri, Türkiye'nin ticaret başkentine (İstanbul) ve AB sınırına yakın olunması nedeniyle 1990'lardan buyana oldukça gelişmiştir (Valvis, 2011).

Meriç Nehri Havzası'nın genel durumu değerlendirildiğinde havzadaki 25 barajdan 24 barajın (Meriç Nehri üstünde 7 büyük ve 9 küçük baraj, Tunca Nehri üzerinde 4 baraj ve Arda Nehri üzerinde 4 baraj) Bulgaristan tarafından işletildiği dolayısıyla su kaynaklarının kullanımında önceliği enerji üretimine verdiği görülmektedir (Kimençe, 2015). Yunanistan ise Bulgaristan'da bulunan Ivailovgrad HES'den kaynaklı akışı düzenlemek amacıyla Arda nehri üzerinde inşa ettiği baraj ile 30.000 hektar tarım alanını sulamaktadır (Kibaroglu, 2008).

Şekil 12 Meriç-Arda-Tunca Barajları

(Kimençe, 2015)

Yunanistan'ın ise Meriç nehrinden yaptığı çevirmeler ile tarımsal sulama yaptığı görülmektedir. Türkiye ise Meriç Nehri'nin sularını daha çok tarımsal

faaliyetler kapsamında değerlendirmektedir. Ülkemiz son yıllarda bu suları bölgeye yakın şehirlere (Tekirdağ ve İstanbul) sanayi ve kullanma suyu olarak temin etmeyi planlamaktadır.

Su, enerji ve gıda üçlü ilişkisi çerçevesinde kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, bu üç sektör arasında kıyıdaş üç ülkenin de öncelikli politik hedeflerinin farklı olduğu görülmektedir. Dünyada bu üç sektörün entegre yönetiminin sağlanması için geniş kapsamlı işbirliğini oluşturan SNHYY'lere görev verilmektedir.

Bu aşamada, mevcut çalışmanın aslen Meriç-Ergene Değerlendirmesi çerçevesinde kaleme alınmış olması bakımından söz konusu havzanın genel durumunun ve ülkemiz için öneminin ortaya konması yerinde olacaktır.

5.2.1 Meriç-Ergene Havzası'nın Türkiye için Önemi

Meriç Havzasının Türkiye topraklarında kalan kısmını oluşturan Meriç-Ergene Havzası'nın nüfusu 2012 TÜİK verilerine göre yaklaşık 1.250.000 kişi, nüfus yoğunluğu 86 kişi/km², tarım arazisi alanı 11.357 km² 'dir (TUBİTAK, 2013).

Meriç-Ergene Havzası'ndaki nüfus yoğunluğunun az olması havzanın daha çok tarımsal faaliyetlerde kullanıldığının bir göstergesidir. Ayrıca, Meriç Nehri Havzası'nın Türkiye topraklarında kalan kısmının 14.560 km² olması ve Meriç-Ergene alt havzasında yer alan tarım arazisi alanının 11.357 km² oluşu, havzanın Türk topraklarında kalan kısmının %80'inin tarım arazisi olduğunu göstermektedir. Bu durum, tarımsal açıdan Türkiye'nin Meriç sularına tarımsal manada ne denli ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Bu arazide yapılan tarımın bölge ve Türkiye ekonomisine yaptığı katkı oldukça yüksek oranlardadır.

Bölgenin tarımsal üretim değerinin yaklaşık %75'i bitkisel üretimden, %25'i hayvansal üretimden elde edilmektedir. Bölge, ülkemizin toplam buğday üretiminin %12'sini, toplam ayçiçeği üretiminin %61'ini, toplam pirinç üretiminin ise %54'ünü karşılamaktadır (TUBİTAK, 2013). Bu değerler, Meriç-Ergene havzasındaki tarımsal sulamanın Türkiye ekonomisi için ne derecede önemli olduğunu

olursa havzada 2.037 adet sanayi tesisi bulunduğu, sanayinin %82'sinin Tekirdağ'da, %10'unun Kırklareli'nde ve %8'inin de Edirne'de yer aldığı görülmektedir. (Sağlam, 2014). Sanayi üretiminde bölgenin Türkiye ekonomisindeki katma değer payı 2008 yılında %35'lere yükselmiş olup bu değer her geçen yıl ülkedeki ekonomik büyümeye paralel olarak artmaktadır (Trakyaka, 2009). Türkiye'nin ihracatındaki payları açısından %13 ve %10'luk paylar ile 3. ve 4. sırada olan tekstil ve giyim eşyası sektörleri havzadaki sanayi faaliyetlerinin ağırlıklı sektörlerini oluşturmaktadır (Eşiyok & Sekmen, 2012). Türkiye'nin 2014 yılında ulaştığı 157 milyar ABD \$ tutarındaki ihracatının 82 milyar ABD \$'ı İstanbul merkezli firmaların yaptığı üretimden kaynaklanmaktadır (TUİK, 2014). Ticari faaliyetlerini İstanbul içinde gerçekleştiren bu firmaların birçoğu sanayi üretimlerini Meriç-Ergene Havzası içerisindeki tesislerinde gerçekleştirmektedirler (Trakyaka, 2009).

Havzanın coğrafi yapısından kaynaklanan sebeplerden ötürü yüzeysel su kaynaklarının oldukça sınırlı olması ve bununla birlikte son yirmi yılda bölgede hızla gelişen yüksek yoğunluklu sanayi faaliyetleri sonucunda, havzadaki yeraltı suyu kaynakları aşırı derecede kullanılmış ve yeraltı su seviyesi -60 m'ye kadar düşmüştür (TUBİTAK, 2013). Öte yandan bölgedeki gelişmiş Sanayi'nin suya ihtiyacı olduğu kadar, enerjiye de ihtiyacı vardır. Trakya bölgesindeki sanayi faaliyetlerinin gelişmesine paralel olarak enerji talebi de son on yılda 4300 GWh'den 8000 GWh'ye çıkarak 2 kat artmıştır. Bölgede doğalgaz ve rüzgar enerjisinden elektrik üretilmekte ancak bu üretim 2012 yılı itibarıyla Türkiye'deki toplam elektrik üretiminin %4'üne denk gelmektedir. Yapılan ekonomik öngörülere göre bölgedeki enerji ihtiyacının her yıl %8 oranında artması beklenmektedir. (Trakyaka, 2012)

Havzadaki sanayi faaliyetlerinin ve buna bağlı gelişen kentleşmenin bir diğer etkisi de su kalitesi üzerindedir. Su kalitesinin düşük olduğu bilinen Ergene Nehri, ağırlıklı olarak arıtılmamış kentsel atıksu deşarjları, tekstil ve ağır metal oranı yüksek sanayi deşarjları nedeniyle kirlenmektedir (Hallı, Sarı, & Kurt, 2014). Havzada söz konusu deşarjlardan kaynaklı evsel atıksu miktarı 240.000 m³/gün iken sanayi atık suyu ise 460.000 m³/gün'dür (Sağlam, 2014).

Ülkemizde yer alan 25 Nehir Havzasında 2013 yılı sonu ile Havza Koruma Eylem Planlarının (HKEP) hazırlanması tamamlanmıştır. Bu planlar ile Evsel Atıksu

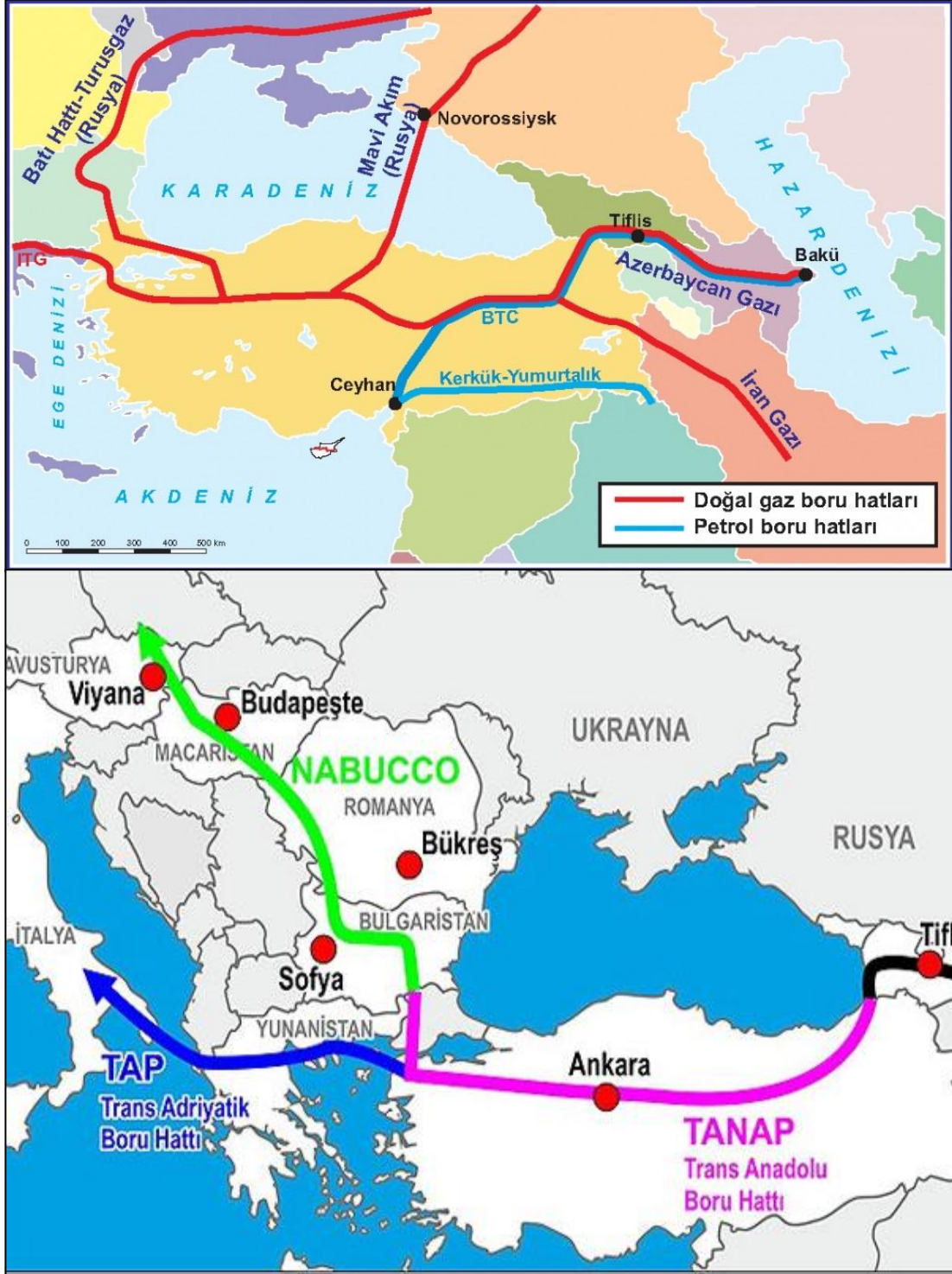
ve Endüstriyel Atıksu Yönetiminden Yayılı Kaynaklı Kirlilik ve Sıcak Noktalara Getirilecek Önlemler'e kadar toplam 15 eylem ortaya konmuş ve her bir eylem altında havzada yapılacak faaliyetler belirli bir iş takvimine bağlanmıştır. Meriç-Ergene Havzası Havza Koruma Eylem Planı da söz konusu 25 HKEP'den biridir ve uygulamaları hızla devam etmektedir. Meriç-Ergene Havzası Havza Koruma Eylem Planı çalışmaları kapsamında özellikle kentsel atıksu arıtma tesislerinin yapımına hız kazandırılmış, endüstriyel atıksu yönetiminde yeni düzenlemelere gidilmiş ve havzadaki su kalitesinde iyileşmeler görülmeye başlamıştır. Aynı zamanda 2013-2017 yıllarını kapsayacak şekilde Trakya bölgesinin tamamını ve Çanakkale'yi de içine alan Trakya Gelişim Projesi (TRAGEP) ile de bölgede suyla ilişkili bütün faaliyetlerde yatırımlara hız verilmiştir.

Havzadaki tarım ve sanayi faaliyetleri ile alakalı olarak aktarılan bilgiler ışığında Meriç-Ergene Havzası'nın Türkiye ekonomisi ve kalkınması için önemini, bir diğer deyişle Meriç Havzası'nda yapılacak faal ve verimli bir sınıraşan işbirliğinin ülkemizin menfaatleri açısından taşıdığı değeri anlamak maksadıyla enerji sektörüne de vurgu yapmak gerekmektedir.

5.2.2 Meriç-Ergene Havzasında Enerji

Havzadaki yoğun endüstriyel faaliyetler sonucunda su talebi her geçen gün artarken buna paralel olarak enerji talebi de artmaktadır. Havzada yer alan Doğalgaz ve Rüzgâr kaynaklı enerji üretim tesisleri son yıllarda artış gösterse de talebi karşılamak için yeterli değildir. Söz konusu talebi karşılamak için daha fazla doğalgaz ithal edilmesi, ülkemizin başka bölgelerinden temin edilen elektrik ile bu açığın karşılanması veya Bulgaristan ve Yunanistan gibi AB devletlerinden elektrik satın alınması gibi mevcut yaklaşımlar uzun vade de sakıncalı olduğu gibi ulusal kaynakların tüketimi açısından da ülkemize ilave yük getirmektedir.

BOTAŞ ve Gazprom Export LLC firması (Rusya Federasyonu) arasındaki anlaşma ile Türkiye-Bulgaristan sınırında yer alan Malkoçlar Batı Hattı vasıtası ile Rusya Federasyonundan ülkemize ithal edilen doğalgazın yaklaşık 10 milyar m³/yıl'a ulaşmıştır. Karadeniz üzerindeki mavi akım projesi ile ithal edilen doğalgaz ile birlikte toplam miktarın yaklaşık 20 milyar m³/yıl olduğu bilinmektedir (BOTAŞ, 2013). 2014 yılında ise bu iki hattan aktarılan toplam miktar 27 milyar m³/yıl'a ulaşmıştır. Söz konusu ithalat kapsamında kullanılan ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na ait olan İstanbul'un Silivri ilçesinde yaklaşık 20 milyon m³'lük doğalgaz deposu bulunmaktadır. Ülkemiz toplam doğalgaz ithalatının %55'ini Rusya üzerinden yapmaktadır. Öte yandan ülkemiz 2014 yılında Yunanistan'a 0.6 milyar m³/yıl doğalgaz ihraç etmiştir. 2014 yılı verilerine göre ülkemizin tükettiği doğalgazın %48'i doğalgaz çevirim santrallerimizde, %25'i ise sanayide kullanılmaktadır. Bu veriye baktığımızda, ülkemizin elektrik üretiminde ve endüstriyel faaliyetlerinde ne denli doğalgaza bağımlı olduğu dikkat çekmektedir (EPDK, 2015). Mevcut doğal gaz hatlarına ek olarak Azerbaycan doğalgazının ülkemiz üzerinden Avrupa'ya pazarlanması amacıyla Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) başlamıştır. TANAP, Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) ve Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) ile birleşerek Güney Doğal Gaz Koridorunu oluşturmaktadır (TANAP, 2015).

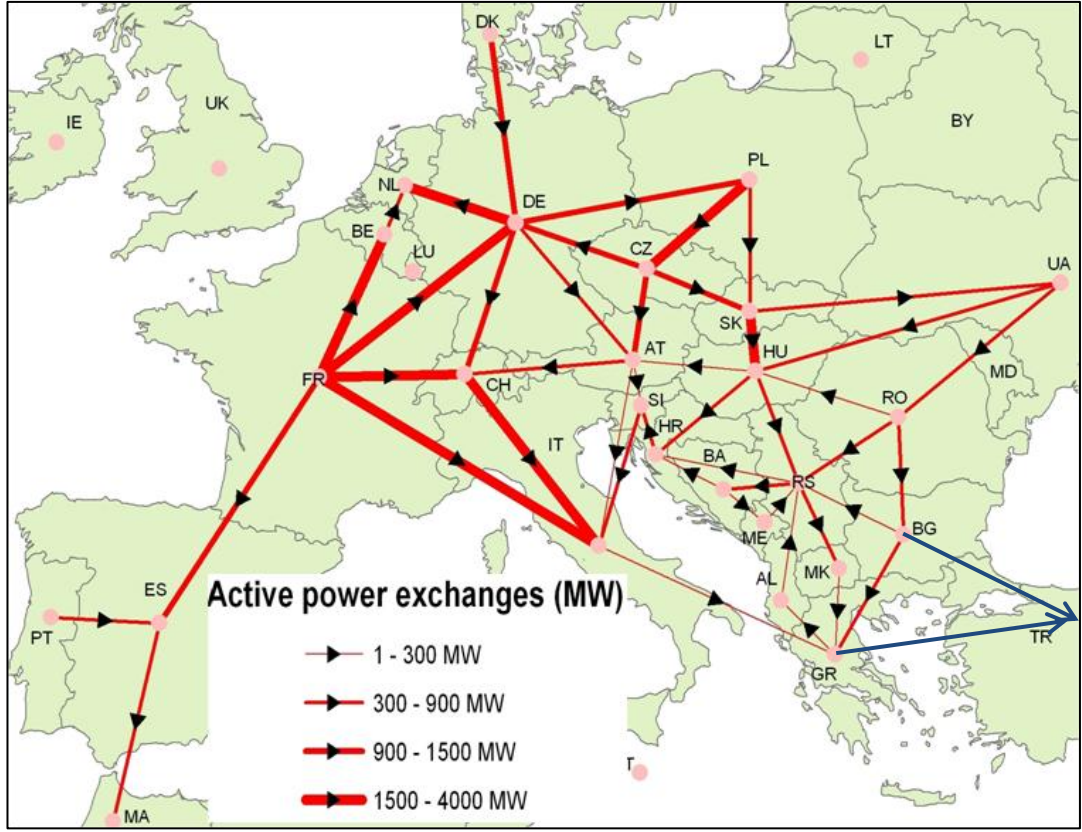

Şekil 14. Türkiye üzerindeki doğalgaz boru hatları

Daha çok elektrik üretimi amacıyla ithal edilen bir kaynak olan doğalgaz ile çalışan Doğalgaz Çevirim Santralleri aynı zamanda elektrik üretmek için soğutma ve proses suyunu bulunduğu bölgedeki yeraltı suyu kaynaklarından karşılamaktadır.

Ülkemizde bulunan 226 adet doğalgaz çevirim santralının %50'si 0.50-10 MW aralığında kapasiteye sahiptir. 10 MW üzerinde kapasiteye sahip doğalgaz çevirim santrali nispeten azdır. Meriç-Ergene Havzasında ise 39 adet Doğalgaz çevirim santrali (7 santral 100 MW'ın üzerinde kapasiteye sahiptir.) bulunmaktadır. Bunlar arasından Türkiye'nin 5. büyük termik santrali olan Hamitabat Termik Santrali (doğalgazla çalışan kısmının kapasitesi 1156 MW) ve her ne kadar havza sınırları dışında kalsa da Trakya bölgesinin tamamına enerji sağlayan Uni-mar Marmara Ereğlisi Doğalgaz Çevirim Santrali (480 MW) göze çarpmaktadır. Meriç-Ergene Havzası, ülkemiz yüz ölçümünün %2'sini oluşturmaktadır. Ancak ülkemiz toplam doğalgaz çevirim santrallerinin %17'sinin havzada konuşlanmış olması bölgenin enerji üretiminde de ne denli yoğun ve dışa bağımlı olduğunu ortaya koymaktadır (Enerji Atlası, 2015).

Türkiye Elektrik Sistemi; Bulgaristan Elektrik Sistemine 2 adet 400 kV'luk iletim hattı ile, Yunanistan Elektrik Sistemine ise 1 adet 400 kV'luk hat ile bağlıdır. 18 Eylül 2010 tarihinde, ülkemiz elektrik sistemi ile Avrupa Birliği Elektrik Sistemi bağlantı senkronizasyonu tamamlanmıştır. Avrupa Birliği ile Türkiye arasında kalıcı elektrik sistemi kurulumunun tamamlanması için 2010 yılında başlayan deneme sürecinde, AB'den ülkemize 550 MW, ülkemizden AB'ye ise 400 MW tahsis kapasitesi tayin edilmiştir. Böylece söz konusu deneme sürecinin tamamlanmasıyla ve kalıcı sistemin devreye alınmasıyla ülkemiz, Doğu ve Batı arasında doğalgaz ve petrol boru hatlarında olduğu gibi elektrik iletiminde de stratejik önemini arttıracaktır. Geline bu aşama gelecekte AB ile müzakerelerde açılacak olan enerji faslında teknik altyapının hazır olması açısından da önemlidir (TEİAŞ, 2015).

Şekil 15. Avrupa Elektirik Ağı temsili gösterimi

(Institute and Energy and Transport, 2015)

AB ve ülkemiz arasında yapılan mutabakat ile 2 Haziran 2011 tarihinden itibaren ülkemiz Bulgaristan ve Yunanistan arasında yukarıda ifade edilen kapasiteler çerçevesinde elektrik ticareti başlamıştır. Söz konusu ticaret kapsamında; Bulgaristan'dan 45, Yunanistan'dan ise 28 firma ülkemize elektrik satmakta iken ülkemizden Bulgaristan'a 11, Yunanistan'a ise 23 firma elektrik satmaktadır (TEİAŞ, 2015).

Diğer taraftan Trakya bölgesinde birçok rüzgar enerjisi santralinden (RES) de faydalanılmaktadır. İstanbul'da Çatalca RES, Silivri RES, Çanta RES ve Kemerburgaz RES (toplam 174 MW), Tekirdağ'da Balabanlı RES, Sarıkaya RES ve Saray RES (toplam 83 MW), Kırklareli'de Kıyıköy RES ve Karadere RES (toplam 43 MW), Edirne'de Enez RES (18 MW) olmak üzere toplam 318 MW kapasiteye sahip önemli RES'ler bulunmaktadır (Enerji Atlası, 2015).

Kısacası, Meriç ana yatağından gelen suya ihtiyaç duyulduğu gibi Meriç Nehri ve kollarından kaynaklı ve havzanın memba kısımlarında (Bulgaristan'da) üretilen ve üretilme potansiyeli olan enerjiye de duyulan ihtiyaç gereği Meriç havzasında işbirliğinin geliştirilmesi ülkemiz açısından da faydalı görülmektedir.

Meriç Nehri Havzası'ndaki üç kıyıdaş devletin ekonomik çıkarları ve havzanın su kalitesinin korunması ve iyileştirilmesi hususları göz önünde bulundurulduğunda su, enerji ve gıda üçlü ilişkisi ve bu üç sektör için gerekli su kaynaklarının Meriç Nehri Havzası'nda bütüncül bir yaklaşımla yönetilmesi için sınıraşan işbirliğine ihtiyaç vardır. Havzada gerçekleşecek geniş kapsamlı sınıraşan işbirliğinden üç devlet de fayda sağlayacaktır. Söz konusu faydalara kısaca değinmek gerekirse; Türkiye taşkınlardan gördüğü zararı minimize edebilecek, kurak dönemlerde tarımsal sulamada yaşadığı sorunlarını azaltacak ve Trakya Bölgesi'nin enerji ihtiyacının karşılanması konusunda Meriç Nehri kaynaklarından daha fazla ve daha az maliyetle faydalanma imkânı elde edebilecektir. Yunanistan da, Türkiye ile benzer çıkarları paylaşmaktadır. Fakat Yunan topraklarının havzadaki payı değerlendirildiğinde Türkiye'ye oranla çok daha az ve ekonomik faaliyetleri sınırlı olduğu ortadadır. Bulgaristan ise Türkiye ve Yunanistan'dan gelen siyasi baskılardan sıyrılacağı gibi taraf olduğu uluslararası anlaşmaların ve AB müktesebatının gereklerini yerine getirmiş olacaktır. Ayrıca işbirliğinin gelişmesiyle Balkanlardaki en büyük ekonomik komşusu olan Türkiye ile enerji transferini ve ticaret hacmini genişletme imkânına kavuşacaktır.

5.2.3 Meriç Nehri Havzasındaki Baskılar ve Sınıraşan Sorunlar

Meriç Nehri'nin genel durumunun ortaya konması ve havzaya Türkiye perspektifinden bakarak Meriç-Ergene Havzası'ndaki durum incelendikten sonra kıyıdaşlar arasında yapılacak işbirliğinin doğru analiz edilebilmesi için havzanın genelinde yer alan baskılardan bahsetmekte yarar vardır.

Büyük ve Küçük Su Yapıları: Meriç Nehri havzasının genelinde yer alan baskılara bakılacak olursa, bunlardan en önemlilerinin havzanın Bulgaristan

kısmında yer alan yüksek su tutma kapasiteli barajlar ve sıkça rastlanan HES yapıları olduğu söylenebilir.

Havzanın Bulgaristan kısmında irili ufaklı toplam 722 adet su toplama alanı (Baraj, Gölet, HES vs.) mevcuttur. Yoğun yağış görüldüğü durumlarda barajlardan bırakılan sular, Türkiye ve Yunanistan topraklarında taşkınlarla sebep olmaktadır. Bulgaristan'da Meriç Nehri üzerinde yapılmış olan HES'ler nehir yatağı hidromorfolojisinin değişmesine sebep olmuştur (UN, 2011).

Türkiye'de Meriç Nehrinin Ergene Alt Havzasında 15 adet baraj bulunmakta olup, bunlar sulama, taşkın kontrol ve içme suyu amaçlı kullanılmaktadır. Ayrıca sulama maksadıyla yapılmış 62 adet gölet bulunmaktadır (DSİ, 2015). Havzanın Türkiye'de kalan kısmında yeraltı su seviyesinde yaşanan büyük düşüşler sonucunda sulama ve endüstriyel amaçlı yeraltı sularının izinsiz kullanımının tamamen yasaklanmıştır (2013/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, 2013).

Kentsel Atıksular: Kentsel atıksulardan kaynaklı baskılara bakıldığında, Bulgaristan'ın genelinde nüfusun %67'sine Kentsel Atıksu Arıtım hizmeti verilirken, Meriç Nehri havzasında bu değer %30'a inmektedir. (UN, 2011). Yunanistan tarafında bulunan Arda Nehri havzasındaki küçük yerleşim yerlerinden kaynaklı düşük seviyede evsel atıksu kirliliği mevcuttur (Kibaroğlu, 2008). Türkiye'de kalan Meriç-Ergene alt havzasında ise nüfusun %98'ine atıksu arıtım hizmeti verilmemektedir. Fakat 2013 yılında tamamlanan ve tedbir programları içeren Ergene Havza Koruma Eylem Planı ve 2013/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi gibi atılımlarla Ergene Nehrinde su kalitesini artırıcı önlemlerin uygulanmasına hız verilmiştir. Meriç-Ergene Havza Koruma Eylem Planı ve TRAGEP gibi projeler vasıtasıyla Ergene Havzasında yer alan 12 adet belediyenin atıksu arıtma tesislerinin yapım çalışmalarına Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüne başlanmıştır. Söz konusu 12 tesisin 5 adedinin (Kırklareli Merkez, Pınarhisar, Babaeski, Vize, Uzunköprü) 2015 yılı içinde tamamlanmasıyla Lüleburgaz, Süloğlu, Ahmetbey ve Üsküp ilçe ve beldelerinde bulunan mevcut atıksu arıtma tesisleri ile beraber toplam 9 yerleşim yerinde atıksu arıtma tesisi işletilmektedir. İşletmede olan bu tesisler havzadaki nüfusun %22'sinin atıksu arıtma hizmetini sağlamaktadır. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüne inşaat çalışmaları devam eden Çorlu, Çerkezköy, Hayrabolu, Saray,

Malkara, Keşan ve Muratlı atıksu arıtma tesislerinin 2016 yılında tamamlanması ile havzadaki nüfusun %69'una atıksu arıtma hizmeti verilmiş olacaktır (Özdemir, 2015).

Tarımsal Faaliyetler: Meriç Nehri Havzasının Bulgaristan kısmındaki Plovdiv bölgesi Bulgaristan'ın en verimli topraklarını oluşturmaktadır. Yoğun tarımsal faaliyet olan bölgede daha çok pirinç, meyve ve sebze yetiştirilmektedir (Kibaroğlu, 2008). Bulgaristan'daki yayılı kaynaklı kirliliğin %74'ü tarımdan kaynaklanmaktadır (UN, 2011). Ergene Nehri alt havzasında ise bu oran %62'dir (TUBİTAK, 2013). Tarımsal kaynaklı kirlilik havzanın tamamında önemli bir baskı unsurudur.

Endüstriyel Faaliyetler: Meriç Nehrinin Ergene alt havzasında 2000 âdetin üzerinde sanayi tesisi bulunmaktadır. Sanayinin plansız gelişimi sebebiyle bölgede sanayicilerce açılmış kaçak su kuyuları mevcuttur ve bu kuyularda doğal kapasitenin çok üstünde su çekimleri söz konusudur. Ayrıca sanayi deşarjları Ergene Nehrinin su kalitesini oldukça düşürmektedir (TUBİTAK, 2013). Sanayi deşarjlarından kaynaklanan su kirliliği daha çok Lüleburgaz, Çorlu ve Çerkezköy gibi yerleşim yerlerine yakın bölgelerde ortaya çıkmaktadır. Diğer önemli kirlilik kaynakları ise sodyum ve tuz içeren tarımsal sulama ve mezbaha atıkları olarak sıralanmaktadır (Kibaroğlu, 2008).

Meriç Nehri ana yatağının geçtiği Bulgaristan'ın Plovdiv bölgesi ve civarında yer alan demir-çelik sanayi sebebiyle nehrin mansabında (Türkiye ve Yunanistan'da) ağır metal kirliliği yaşanmaktadır. Taşkınlar esnasında bu kirlilik mansaba doğru taşınmaktadır. Bulgaristan tarafında meydana gelen endüstriyel deşarjlar nedeniyle yaşanan tuzlanma ve kirliliğin gelecekte daha da büyük boyutlara ulaşması olasıdır. Yunanistan tarafında ise endüstriyel faaliyetler oldukça düşüktür (Kibaroğlu, 2008).

Meriç Nehri'ndeki sınıraşan baskılarından kaynaklı sorunları üç ana başlık altında özetlemek gerekirse bunlar akımda azalma, su kalitesinde düşüş ve taşkınlardır (ORSAM-Su Araştırmaları Programı, 2011). Yukarıda sayılan çeşitli sorunların yanında Türkiye'nin Bulgaristan ile yaşadığı taşkın sorununun ayrıntılı şekilde ele alınmasında fayda vardır.

Taşkın Sorunu

Son yıllarda küresel ısınmanın da etkisiyle meteorolojik afetlerin sayısının tüm dünyada arttığı gözlenmektedir. Yakın gelecekte bu tür afet olaylarının daha sık ve şiddetli meydana gelmeleri beklenmektedir. Bu nedenle bir çok ülke, en yaygın ve tehdit edici afet türü olarak kabul edilmeye başlanan taşkın ve sel risklerini azaltmak için yeni yöntemler geliştirmek amaçlı araştırmalar başlatmışlardır (Şenol Balaban, 2008). Tüm dünyada olduğu gibi bu tür afetler Meriç Nehri mansabında da büyük zararlara yol açmaktadırlar.

Bulgaristan söz konusu afetlerden korunmak, enerji ve su ihtiyacını karşılamak maksadıyla Meriç Nehri ve Tunca kolundan gelen suların tamamını barajlarında biriktirmektedir. Bunun sonucunda Türkiye ve Yunanistan yaz aylarında su sıkıntısı çekmektedir (Avcı, 2002).

Şekil 16. Meriç Nehri havzasında taşkın rejimini etkileyen barajlar

(Yıldız, 2011)

Bu barajlarda aşırı su tutulmasından kaynaklanan su sıkıntısının yanında Bulgaristan'ın barajlarında taşkın hacmi bırakmaması, ani yağışlar, Bulgar

barajlarından kontrolsüz su bırakılması ve Meriç Nehri yatak kesitinin yetersiz olması gibi nedenlerle Türkiye ve Yunanistan topraklarında maddi hasarlı taşkınlar meydana gelmektedir (Malkaralı & vd., 2008).

Şekil 17. Karaağaç Mahallesi taşkın görüntüsü

(2015)

Edirne ilinde Tunca Nehri taşkınlarına karşı DSİ tarafından taşkın koruma seddeleri yapılmışsa da Meriç, Arda ve Tunca Nehri'nin debileri çok yüksek olduğu zamanlarda taşkın engellenememekte ve özellikle Edirne'nin Karaağaç Mahallesi başta olmak üzere birçok yerleşim yeri zarar görmektedir. Meriç Nehri boyunca İpsala ve Enez ilçeleri tarım arazilerini koruma maksatlı yapılmış taşkın seddeleri de bu bölgedeki taşkınları engelleyememektedir. Genellikle pirinç yetiştirilen söz konusu tarım arazileri (Ergene Ovası) her yıl taşkına maruz kaldığından V. sınıf arazi durumundadır (TUBİTAK, 2013).

Yaşanan taşkınlar hem ekolojik yaşama hem de ekonomik faaliyetlere zarar vermektedir. Son dönemde (Nisan 2015) Edirne'de yaşanan nehir taşkınlarının ardından tarım arazilerine dolan taşkın sularının çekilmesiyle tarlalarda birçok balık mahsur kalmıştır. Mahsur kalan balıklar çiftçiler tarafından yakalanarak tekrar Meriç Nehri'ne bırakılmıştır (NTV Haber, 2015).

Şekil 18. Meriç Nehri kenarında çeltik tarlalarından toplanan balıklar

(NTV Haber, 2015)

Bölgede süreklilik arz eden taşkınları kontrol altına almak ve zararlarını azaltmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. DSİ Genel Müdürlüğü ile Bulgaristan Ulusal Hidroloji ve Meteoroloji Enstitüsü (NIMH) arasında 2002 yılında imzalanan protokol gereği 14.10.2005 tarihinde yapılan anlaşma ile DSİ tarafından Arda Nehri üzerindeki Ivoylavgrad Barajı mansabında, NIMH tarafından da Meriç Nehri üzerinde Plovdiv ve Svilengrad ile Tunca Nehri üzerinde Elhova Akım Gözlem İstasyonları tesis edilmiştir. Bulgaristan’da kurulan bu istasyonların kesitlerinde akım anahtar eğrilerinin çıkarılması amacıyla her iki ülke teknik ekiplerince akım ölçümleri yapılmaktadır. Bu istasyonlar sayesinde nehirlerdeki su miktarları ölçülmek suretiyle taşkın erken uyarısı yapılmaktadır (Malkaralı & vd., 2008).

Taşkınlarla mücadele amacıyla DSİ Genel Müdürlüğü ile Bulgaristan Ulusal Hidroloji ve Meteoroloji Enstitüsü (NIMH) arasında üç ortak proje gerçekleştirilmiştir. Bunlar; **“Meriç Nehri Havzası’ndaki Taşkınlar ve Taşkın Etkilerinin Azaltılması İçin Risk Analizi ve Değerlendirilmesi ile Bilgilerin Paylaşımı Projesi”**, **“Taşkın Tahmini İçin Kapasite Geliştirilmesi ve Taşkın Kontrolü Projesi”** ve **“Taşkın Tahmini İçin Kapasite Geliştirilmesi ve Taşkın Kontrolü Projesi”** (Malkaralı & vd., 2008).

Yukarıda sayılan projelerin tamamlanması ve Ergene Havzası Koruma Eylem Planı çalışmaları ile “Meriç Nehri Taşkın Erken Uyarı Sistemi” kurulmuştur. Bu kapsamda Meriç-Ergene Havzasında 11 adet Akım Gözlem İstasyonu ve 30 adet

Meteoroloji Gözlem İstasyonu tesis edilmiştir (DSİ, 2014). Yapılan çalışmalar sonucunda bölgesel ve ulusal taşkın hazırlık hedefleri dikkate alınarak, gelişmiş veri temin ve tahmin sistemi kurulmuş ve sistem faal olarak kullanılması başlamıştır. Ayrıca, taşkın yönetimi ve taşkın koruma kapsamındaki mevcut altyapısını güçlendirmiş olan Türkiye, taşkın zararlarının azaltılması ile ilgili komşu ülkelerle ortak kararlar almaktadır. Taşkın sorunun çözümüne yönelik Türkiye ve Bulgaristan arasında yapılan işbirliği faaliyetleri ve ortak projeler, bu işbirliğinin genişlemesi ve gelişmesi için örnek teşkil etmiştir (DSİ 11. Bölge Müdürlüğü, 2013).

Görüldüğü gibi havzada yaşanan taşkınlar, su sıkıntısı ve su kalitesindeki düşüş gibi sorunlar üç kıyıdaşın topraklarına da dağılmış olan baskılardan kaynaklanmaktadır. Bir diğer ifadeyle, kıyıdaşlardan birisinden kaynaklı baskıların giderilmesi havzanın diğer kısımlarındaki sorunları çözmek için hiçbir zaman yeterli olmamaktadır. Örneğin, Türkiye, sanayi ve evsel kaynaklı deşarjlarındaki kirliliği makul seviyelere çekmeyi başarsa bile Bulgaristan ve Yunanistan kaynaklı kirlilik dolayısıyla havzadaki su kalitesi sorunu çözülmemektedir. Veya kıyıdaşlar açısından tam tersi durum içinde aynı sonuç geçerlidir. Öte yandan, Yunanistan ve özellikle de Türkiye her ne kadar kendi toprakları içinde Meriç ve Tunca Nehirleri taşkınlarını önleyici tesisler inşa etmişse de bu çaba sorunu çözmek için yeterli değildir. Kurak dönemde Türkiye ve Yunanistan'daki tarımsal faaliyetlerde yaşanan su sıkıntısında ise Bulgaristan'a olan bağımlılık önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Sonuç olarak, havzadaki baskıların kontrol altında alınması, bu baskıların azaltılması ve giderilmesine yönelik tedbirler programlarının sağlıklı bir şekilde oluşturulması ve uygulanabilmesi için, üç kıyıdaş devlet arasında geniş kapsamlı bir işbirliğine ve bu geniş kapsamlı işbirliğinin uygulayıcısı bir kurumsal yapıya ihtiyaç vardır.

5.2.4 Meriç Nehri Havzasında İkili Anlaşmalar

Meriç Nehri Havzasında Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan yukarıda aktarılan hususları çözmek adına başlangıcı uzun yıllar öncesine dayanan birçok sınıraşan işbirliği anlaşmalarına imza atmışlardır. Fakat bu anlaşmaların uygulanması aşamasında her zaman sıkıntı yaşanmıştır. Çalışmanın bu kısmında üç kıyıdaş devlet arasında 1934 yılından bugüne imzalanan sınıraşan işbirliği anlaşmalarına yer verilmiştir.

Tablo 7. Meriç Nehri Havzasındaki ikili Anlaşmalar

Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli ile Hudut İşaretlerinin Bakımı Hakkında Antlaşma	
	<p>28 Aralık 1967 tarihinde Ankara’da imzalanmış olup 27 Mart 1969’da TBMM tarafından kabul edilmiştir. Bu anlaşmanın ilgili nehirler açısından önemi “hudut nehirlerinde talveg hattının bozulmasına sebep olacak tesislerin inşasında karşı tarafın muvafakatinin aranması” ifadesinin anlaşma metninde yer almasıdır. Bu ifade anlaşma içerisinde su yönetimini doğrudan ilgilendiren tek ifadedir. Anlaşmanın bir diğer önemli konusu, kurulan Türk-Bulgar Karma Hudut Komisyonlarıdır. Bu Komisyonlar; Türk-Bulgar Merkezi Karma Hudut Komisyonu, Türk-Bulgar Bölge Karma Hudut Komisyonu, Türk-Bulgar Kısım Karma Hudut Komisyonu olmak üzere hiyerarşik olarak üç adettir. Komisyonların görevlerine, çalışma mekanizmalarına, toplanma şartlarına ve sıklıklarına, bölge ve kısım sınırlarına ve hudut makamları hakkında bilgilere anlaşma metninde ve anlaşmanın ek protokollerinde yer verilmiştir. Hudut olayları ve hudut işaretleri ile alakalı olarak oldukça geniş kapsamlı olan anlaşma içerdiği konular bakımından geniş kapsamlı işbirliğini öngörmektedir (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015).</p>
İki Memleket Topraklarından Akar Nehirlerin Sularından Faydalanmada İşbirliği Yapılması Konusunda Anlaşması	
	<p>23 Ekim 1968 tarihli anlaşma TBMM tarafından 25 Kasım 1969 tarihinde kabul edilmiştir. Bu anlaşma, iki ülke arasında sınıraşan veya sınır oluşturan suların faydalanma hususlarının düzenlenmesi amaçlıdır. İki ülke söz konusu sular üzerinde birbirlerine ciddi zarar vermeme ilkesi ile tesis inşa edip işleteceklerini ve taşkın, hidroloji ve meteoroloji verilerini en hızlı şekilde karşılıklı paylaşacaklarını taahhüt etmişlerdir. Söz konusu veri paylaşımı kapsamında sadece bir taraf (taşkınlar dolayısıyla Türkiye) fayda sağlayacaksa, fayda sağlayacak taraf diğer tarafın veri üretim masraflarını karşılamayı taahhüt etmiştir.</p>

Anlaşmanın bir diğer önemli kısmı, tarafların yapacağı yeni karşılıklı fayda ve şartlar sağlayacak projelerin uygulanmasında her bir teşebbüs için ayrı uygulama anlaşmalarının yapılacağına taraflarca taahhüt edilmiş olmasıdır (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015). Ayrıca, bahsedilen işbirliği faaliyetleri sırasında karşılaşılabilecek uyuşmazlıkların çözümü için her iki ülkeden eşit sayıda uzmandan oluşan bir Türk-Bulgar Ortak Komisyonu kurulması anlaşma metninde yer almıştır (Kibaroglu, 2008). Fakat anlaşma metninde bu komisyonun çalışma usulleri ve uyuşmazlıkların çözümü için izleyeceği yol belirtilmemiş olup, uyuşmazlığın çözülememesi halinde diplomatik yollara gidileceğine yer verilmiştir (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015).

İki ülke arasındaki bir diğer anlaşma “Uzun Vadeli Ekonomik, Teknik, Sanayi ve Bilimsel İşbirliği Antlaşması” 13 Eylül 1975 tarihinde Sofya’da imzalanmıştır. Bu anlaşma, iki ülkenin sınıraşan sularının ortak kullanımı ile enerji elde edilmesi ve sulama suyu ihtiyaçlarının karşılanmasını kapsamaktadır (Kibaroglu, 2008). Sofya’da imzalanan bu anlaşma TBMM tarafından kanunlaştırılmamıştır.

1993 yılında bölgede yaşanan kuraklık nedeniyle, Türkiye sulama suyu ihtiyacını karşılamak amacıyla Bulgaristan’la “1993 Kuraklığının Olumsuz Etkilerini Azaltmak için Su Alanında Yardım ve İşbirliği Anlaşması” imzalanmış ve 12 Cent/m³ bedel ile Bulgaristan’dan su satın almak zorunda kalmıştır (Öziş & Baran, 2002). Toplamda Türkiye, Bulgaristan’dan 15.866.000 m³ su satın almış ve 1.903.904 \$ ödeme yapmıştır (TBMM Araştırması Komisyonu Raporu, 2002).

Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İyi Komşuluk, İşbirliği Ve Güvenlik Anlaşması

6 Mayıs 1992 tarihinde Ankara’da imzalanan Anlaşma 15 Eylül 1994 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. Bu anlaşma ile iki ülkenin dış politikada birbirlerine karşı olan tutumlarının prensipleri ortaya konmuştur. Anlaşma ile iki ülke arasında tüm ilişkiler güven, işbirliği ve iyi komşuluk temellerine dayandırılmıştır. Anlaşma, sınıraşan sular yönetiminin olmazsa olmazı olan iyi niyet beyanını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Mutludere/Rezovska Deresi Mansap Bölgesindeki Sınırın Belirlenmesi ve İki Ülke Arasında Karadeniz’de Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması

4 Aralık 1997’de imzalanan anlaşma 25 Mayıs 1998’de TBMM’de kabul edilmiştir. Anlaşma kapsamında Mutludere/Rezovska’nın Karadeniz’e döküldüğü yerde iki ülke arasındaki sınır sorunu çözülmüş ve mansap sınır bölgesi belirlenmiştir. Derenin mansap bölgesinde sel tehlikesinden korunmak için temizlenme ve yeniden düzenlenme projesi üzerinde anlaşmaya varılmıştır (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ticaret ve Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması

6 Temmuz 1994 tarihinde imzalanmış ve 22 Eylül 1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bulgaristan'ın Avrupa Birliği (AB) üyeliği sonrasında ise söz konusu Anlaşma, 7 Aralık 2007 tarihli ve 26723 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2007/12847 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile feshedilmiştir (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Cumhuriyeti Arasındaki Ekonomik İşbirliği Anlaşması

Sonuncusu 24-25 Ocak 2007 tarihlerinde Sofya'da gerçekleştirilen Türkiye-Bulgaristan Karma Ekonomik Komisyon Toplantısı'nın devamının sağlanabilmesi amacıyla hazırlanan "Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Cumhuriyeti Arasındaki Ekonomik İşbirliği Anlaşması" 20 Mart 2012 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen Türkiye-Bulgaristan Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi'nin ilk toplantısı vesilesiyle imzalanmıştır.

Söz konusu Anlaşma'nın temel amacı, Ülkemiz ile Bulgaristan arasındaki ticari, ekonomik, sınai, teknik ve bilimsel işbirliği konularının tümünün en üst düzeyde ele alındığı forumlar olan ve ilişkilerin düzenli bir şekilde geliştirilmesi, kamu ve özel sektör kuruluşlarının yönlendirilmesi, ikili ilişkilerde ortaya çıkan sorunların ve engellerin kaldırılması ve ekonomik ilişkilere yeni boyutlar kazandırılması açısından önemli işlevleri yerine getiren Karma Ekonomik Komisyon Toplantılarının devamının sağlanmasıdır.

Anlaşma, Bulgaristan'ın AB üyeliği ve Ülkemizin AB hedefi dikkate alındığında, iki ülke arasındaki ilişkilerin uzun vadeli bir perspektifte çok boyutlu olarak değerlendirilmesi ve bu çerçevede, ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesini teminen gerçekleştirilecek faaliyetlere sağlayacağı katkı bakımlarından önem arz etmektedir. Anlaşmanın ayrıca, AB müzakereleri kapsamında Bulgaristan ile diyalog kanallarının açık tutulmasına olumlu katkı sağlaması öngörülmektedir (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015).

Meriç-Ebros Irmağının Her İki Kıyısında Yapılacak İdrolik Tesisatın Tanzimine Müteallik İtilaf

20 Haziran 1934 tarihinde Ankara'da imzalanan anlaşma; Meriç Nehri'nde nehir yatağı ıslahlar, bent ve mahmuz yapımı ve bazı yapıların yıkımı ile akarsuyun akışının gözlemlenmesi ve düzgün akışın sağlanmasına ilişkindir. Diğer kıyıda zarar vermeme ilkesini benimseyen ve sıkı işbirliği öngören anlaşma sulama ve su alma konularını kapsam dışı bırakmıştır (Aktaş Acabey, 2006). Ayrıca bu anlaşmada, anlaşmazlıkların çözümü konusunda çeşitli hususlara değinilmiştir. Nehir üzerinde yürütülecek projeler, haritalandırma vs. gibi konularda herhangi bir anlaşmazlık çıkması durumunda anlaşmazlığın çözümü için hakem yoluna gidileceği, hakem aracılığı ile çözüm sağlanamaz ise uluslararası adalet divanına konunun

götürülebileceği belirtilmiştir (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015).

Türk-Yunan Trakya Hududunun Mühim Kısmını Tayin Eden Meriç Nehri Mecrasının Islahı Dolayısıyla Hudut Tahsisine İlişkin Protokol

19 Ocak 1967 yılında “imzalanmıştır. Anlaşma ile iki ülke Meriç Nehri üzerinde taşkın koruma ve erozyon kontrolü ile ilgili inşa edecekleri yapıların teknik detayları hususlarında anlaşmaya varmışlardır. Her iki ülkenin sulama ve balıkçılık faaliyetlerini yürütürken karşılıklı zarar vermeme ilkesini benimsediklerini ve nehir yatağında yapılacak değişiklikler ile ilgili topoğrafik veri paylaşımında bulunacaklarını söz konusu anlaşmalar ile taahhüt etmişlerdir (Kıbaroğlu, 2008).

Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması

4 Şubat 2000 tarihinde Atina’da imzalanmıştır. Enerji ve çevre gibi konular bu anlaşmada yer alan işbirliği konularının başında sayılmaktadır. Bu anlaşma ile daha önce yapılan bir çok anlaşmada yer alan karma komisyonlara benzer “Türk-Yunan Karma Ekonomik Komisyonu” kurulmuştur (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Arasında Doğal Afetlere Karşı Türk-Yunan Ortak Görev Gücü Kurulmasına İlişkin Protokol

8 Kasım 2001 tarihinde Atina’da imzalanmıştır. Anlaşmada, depremler, seller ve toprak kaymalarının söz konusu görev gücünün birincil hareket alanı olacağı vurgulanmıştır. Bu anlaşmada da Ortak Görev Gücü’nün (40’ar kişilik ekipler) yanında, her iki taraftan eşit üyeden oluşan Koordinasyon Komitesi kurulmasına karar verilmiştir. İki yılda bir toplanması öngörülen komitenin toplantılarına Ortak Görev Gücü’nünde katılması öngörülmüş ve anlaşma çerçevesinde söz konusu komitenin teşkilat yapısı ayrıntıları ile, çalışma esasları ise temel manada ele alınmıştır (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile Yunanistan Cumhuriyeti Çevre, Enerji ve İklim Değişikliği Bakanlığı Arasında Enerji Alanında İşbirliği Hakkında Mutabakat Zaptı

14 Mayıs 2010 tarihinde Atina’da düzenlenen Türkiye-Yunanistan Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi’nin birinci toplantısı kapsamında enerji alanında uzun vadeli kapsamlı işbirliğinin daha da geliştirilmesi amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile Yunanistan Cumhuriyeti Çevre, Enerji ve İklim Değişikliği Bakanlığı Arasında Çevre Alanında İşbirliği Hakkında Mutabakat Zaptı imzalanmıştır.

(TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015).

İki Ülke Arasındaki Nehirlerin Sularının Kullanımında İşbirliği Anlaşması

İki ülke yerüstü su kaynaklarının ortak kullanımı ve yönetimi hakkında 1964 yılında işbirliği anlaşması imzalamışlardır. Bu anlaşma ile iki ülkenin yapacağı su kullanım tesislerinin birbirlerine zarar vermeden yapılacağı, taşkınların önlenmesi kapsamında hidro-meteorolojik veri paylaşımı ve ortak altyapı tesisleri için fizibilite çalışmalarının yapılması hususları hükme bağlanmıştır (Kibaroğlu & vd., 2005). Ancak söz konusu anlaşmadaki işbirliği sadece barajların altyapı çalışmaları için yapılacak bir işbirliğini kapsamakta olup, barajların işletilmesi ile ilgili bir işbirliğini içermemektedir. Bulgaristan her iki ülke ile de havza sularının bütünleşik yönetimini sağlayamaya yanaşmakta ancak kendisini kısıtlayacak anlaşmalardan kaçınmaktadır (Sağlam, 2014). 60 yıl süreli anlaşma gereğince Bulgaristan Yunanistan'a Arda Nehri'nden 186 milyon m³/yıl su bırakacağını taahhüt etmiştir (Valvis, 2011).

1964 Anlaşmasının Uygulamalarını Takip Etmek Maksadıyla Enerji ve Su Kullanımı Alanlarında İşbirliği için Bulgar-Yunan Ortak Komitesi'nin Kurulma Anlaşması

1971 yılında imzalanan anlaşma ile enerji üretimi ve ortak suların yönetimi konularında sorumlu Bulgar-Yunan Ortak Komitesi kurulmuştur. (Kibaroğlu & vd., Cooperation on Turkey's Transboundary Waters, 2005). Komite'nin asıl görevi 1964 anlaşması uygulamalarını takip etmek ve tıkanıklıkları gidermektir.

Nestos Nehri'nde İzleme ve Anlaşmanın Uygulanmasının Kontrolü ve Anlaşmazlıkların Çözümü İçin Komisyon Kurulması Anlaşması

1995 yılında iki ülke arasında imzalanan "Mesta-Nestos Anlaşması" kapsamında taraflar, Bulgaristan topraklarında oluşan Mesta Nehri suyunun yüzde 29'unun, 35 yıl süreli olarak (1995-2030) Yunanistan'a verilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır (Sağlam, 2014).

Çevre Koruma Alanında İşbirliği Mutabakat Anlaşması

2002 yılında Bulgaristan Çevre ve Su Bakanlığı ile Yunanistan Çevre, Fiziksel Planlama ve Bayındırlık Bakanlığı arasında çevre koruma ve işbirliği hakkında bir anlaşma imzalanmıştır. 2005'te söz konusu anlaşma her iki devlette de yürürlüğe girmiştir (EU-Commission, 2012).

Yukarıdaki tabloda yer alan anlaşmaların incelenmesinden sonra, taraflar arasında bu anlaşmalara paralel veya bağlantılı olarak gelişen diğer olaylara değinmek gerekmektedir.

Türkiye-Yunanistan

Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan anlaşmaların dikkat çeken yanı, yapılan anlaşmaların 5 veya 10 yıl süre ile geçerli tutulması ve istendiği takdirde söz konusu sürenin bitiminde taraflarından birinin anlaşmayı fesih etme yetkisine sahip olmasıdır.

Türkiye ve Yunanistan arasında sınır oluşturan su niteliğindeki Meriç Nehri boyunca her iki ülke tarafından seddeler yapılmış ve nehrin bu kısmı ile ilgili sorunlar nispeten çözülmüştür (Avcı, 2002). Fakat, Yunanistan'ın Meriç Nehri ana yatağından yaptığı çevirmeler sonucu Türkiye su sıkıntısı çekmeye devam etmektedir. 1951 yılında imzalanan anlaşma (açıklanmamıştır) ile 1955 yılında inşasına başlanan ve 1960 yılında durdurulan Harza Projesi'nin, durdurulana kadar geçen beş yıl içerisinde tamamlanan kısmı (Enez Kanalı) nedeniyle nehrin yatağı değişmiş, Türkiye'nin toprak ve su kaybı olmuş ve Meriç Nehri'nden beslenen Gala Gölü ekosistemi bozulmuştur (TBMM Araştırması Komisyonu Raporu, 2002). Ayrıca Yunanistan ve Türkiye arasında su kalitesi standartları ve kaliteyle ilgili veri alışverişi konusunda henüz bir anlaşmaya varılamamıştır (ORSAM-Su Araştırmaları Programı, 2011). Oysa SÇD gereği AB üyesi olan Yunanistan'ın bu konuda paylaşımcı olması gerekmektedir. Öte yandan ülkemiz ve Yunanistan arasında son yıllarda uzman ve orta düzey yöneticiler seviyesinde birçok ikili görüşme yapılmıştır.

Yunanistan Kamu ve Çevre İşleri Bakanlığına bağlı Su İşleri Kurumu ile 25 Şubat 2005 tarihinde Yunanistan'ın Dedeğaç (Alexandroupolis) kentinde gerçekleştirilen toplantıda Türk tarafı, Arda ve Kızıl nehirleri üzerinde uygun kesitlerde kurulacak akım-gözlem istasyonları ile verilerin uzaktan algılama ile her iki ülke tarafından kullanılması ve Meriç Nehri boyunca seddeler konusunda ortak çalışmalar yapılması teklifinde bulunmuştur. Yunan tarafı da bu teklife sıcak bakmış

ve AB fonundan Sınıraşan İşbirliği Projesi adı altında finansal destek sağlanabileceğini belirtmiştir.

Meriç Nehrinde su taşkınlarının kontrol altına alınmasına yönelik sınıraşan işbirliği maksadıyla 13-17 Kasım 2006 tarihleri arasında Türk ve Yunan tarafları Meriç Nehri boyunca her iki tarafta arazi incelemeleri yapmış ve nehir temizliği konusunda yapılacak çalışmalar belirlenmiştir. Türk ve Yunan heyetleri arasında 15-16 Ocak 2007 tarihinde Edirne’de yapılan toplantıda, Meriç Nehri’ndeki adacıkların temizlenmesi, izleme istasyonları kurulması, sel anı ve sonrasında veri ve bilgi değişiminde bulunulması konularında mutabakat sağlanmıştır. 8 Nisan 2010 tarihinde, Yunanistan Dışişleri Bakan Vekili tarafından Ülkemize gerçekleştirilen çalışma ziyareti sırasında iki Ülke arasında “Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi (YDİK)”nin kurulması konusunda mutabık kalınmıştır. 14 Mayıs 2010’da Yunanistan ile YDİK oluşturulmuş, aynı tarihte Atina’da yapılan ilk toplantıda su ve çevre alanında bir deklarasyon yayınlanmış, deklarasyonda taşkın önleme, çevre, ormancılık, biyoçeşitlilik vb. konularda işbirliği içinde olunacağı hususları yer almıştır (Sağlam, 2014).

14 Mayıs 2010 tarihinde, Mülga Türkiye Çevre ve Orman Bakanlığı ve Yunanistan Çevre, Enerji, İklim Değişikliği Bakanlığı arasında, çevre ve iklim değişikliği alanında işbirliği yapılması konusunda “Ortak Bildirge” imzalanmıştır. Bildirge kapsamında;

- Taraflar, Meriç Havzası’nın sürdürülebilir kalkınması için daimi bir işbirliği sistemini kurmaya ve uygulamaya karar vermişlerdir
- İki ülke, Meriç Deltasının ekolojik ihtiyaçlarını ve Meriç nehri kıyısındaki yerleşkelerdeki insanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde, kirliliği azaltıcı ve gerekli su kalitesi ve miktarını sağlayıcı su yönetimi ile ilgili tedbirleri ve faaliyetleri uygulamak konusunda anlaşmışlardır.
- İki ülke Meriç Nehri Havzası’ndaki taşkın sorununa karşı gerekli önlemleri almak ve olabilecek en iyi teknikleri uygulamak konusunda anlaşmışlardır. Söz konusu önlemler, Ülkelerin kendi mevzuatlarına ve uluslararası

yükümlülüklerle uyumlu olarak, ayrıca egemenlik haklarında eşitlik, toprak bütünlüğü, ortak fayda ve iyi niyet esasına uygun olarak alınmalıdır.

- Meriç Nehrinde taşkın risk yönetiminin kurulmasını sağlamak konusunda gerekli bilgi değişimini sağlamak üzere bir geçici ortak komite kurulacaktır. Söz konusu Komite mümkünse Meriç Nehri için tek bir taşkın yönetim planının oluşturulması ya da en azından farklı risk yönetim planları ve önlemleri arasında koordinasyonu sağlamayı esas almalıdır. Söz konusu komite, bütün havzada tek bir su yönetim planının oluşturulması konusunda çalışmalar yapılması gibi hususlar yer almaktadır (Joint Declaration, 2010).

2 Kasım 2010 tarihinde Yunan Çevre, Enerji ve İklim Değişikliği Bakanlığı, DSİ Genel Müdürlüğü, Mülga Çevre ve Orman Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin katılım sağladığı toplantıda, oluşturulması öngörülen Geçici Ortak Komite'nin görev tanımı, bileşenleri ve işleyişine ilişkin konular ele alınmıştır.

Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kapsamında Türk ve Yunan heyetlerinin katılımıyla Meriç Nehri Geçici Komitesi 2 Kasım 2010 tarihinde kurulmuş ve görev tanımı belirlenmiştir. Geçici Ortak Komitenin ilk toplantısı ise 30 Mayıs 2011 tarihinde Atina'da yapılmıştır. Söz konusu toplantı kapsamında ise bir çalışma grubu kurulmasına karar verilmiştir (Sağlam, 2014).

Oluşturulan çalışma grubunun ilk toplantısı 24 Haziran 2011 tarihinde Edirne'de gerçekleştirilmiş olup, toplantı kapsamında, havzadaki tüm gözlem istasyonları, işletmeye alındığı yıl, yüzey ve yeraltı suları için ölçülen parametreler ve ölçüm yöntemleri, baskı ve etkiler ve taşkın risk yönetim planları hakkında görüşülmüştür. Grubun ikinci toplantısı ise 8 Eylül 2011 tarihinde Dedeoğlu'da gerçekleştirilmiştir (EU-Commission, 2015). 4 Mart 2013'te İstanbul'da, Yunanistan ile gerçekleştirilen Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi Toplantısında ise 25 anlaşmaya imza atılmıştır (Sağlam, 2014).

Yukarıda bahsedilen ortak bildirme henüz TBMM tarafından onaylanmasa da 14 Mayıs 2010 tarihinde iki ülke arasında enerji alanında imzalanmış olan bildirme metninin TBMM tarafından 10 Şubat 2015 tarihinde onaylanmış hali kapsamında;

- Her iki ülkenin enerji sektörleri hakkında bilgi değişiminin ve işbirliği olanaklarının artırılması amacıyla Yüksek Düzeyli Ortak Enerji Grubu'nun kurulmasına,
- Türkiye-Yunanistan-İtalya Enterkonnektörü Projesi'nin hızlandırılması için işbirliğinin artırılmasına,
- İki ülkenin iletim sistemi operatörleri olan TEİAŞ ve DESMIE'nin Türkiye'den Yunanistan'a ve ters yönde elektrik naklinin gerçekleştirilmesi için teknik ve ticari konularda anlaşma olanaklarını incelemelerine,
- Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynakları alanlarında işbirliğinin artırılmasına ve ortak projelerin hayata geçirilmesine karar verilmiştir (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015).

Türkiye-Bulgaristan

Türkiye ile Bulgaristan arasında yapılan farklı kapsamlara sahip sınıraşan anlaşmalar ile Meriç Nehri, Tunca Nehri, Değirmendere ve Rezve kollarının kullanımına ilişkin hususlar düzenlenmiştir.

Tablo 7'de verilen anlaşmalardan sonra 2002 yılına gelindiğinde, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Türk-Bulgar Ortak Komitesince “15. Dönem Protokolünün Kabulü Hakkında Anlaşma” imzalanmıştır. Bu anlaşma gereğince, iki ülkenin yerüstü ve yeraltı sularının korunması kapsamında çevresel konularda işbirliğinin geliştirilmesine karar verilmiştir. Ayrıca, Türk tarafı Ortak Teknik Çalışma Grubu kurulmasını ve bu grup eliyle Tunca Nehri üzerinde yapılacak olan Suakacağı barajının inşaatı ile ilgili araştırma yapılmasını talep etmiştir. Taşkın koruma ve su seviyeleri hakkında sürekli veri paylaşımının devam etmesine karar veren Komite, 1968 anlaşmasıyla kurulan Teknik Çalışma Grubunun faaliyetlerine her zamanki gibi devam etmesi hususunda da mutabık kalmıştır (Kibaroğlu & vd., Cooperation on Turkey's Transboundary Waters, 2005).

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ve Bulgaristan Ulusal Meteoroloji ve Hidroloji Enstitüsü (NIHM) arasında 2002 yılında imzalanan Protokol ile Meriç

Nehri üzerinde (Svilengrad bölgesinde) yaşanabilecek taşkınlar esnasında hidro-meteorolojik verilerin izlenmesi maksadıyla bir akış metri istasyonunun inşası, işletmesi ve bakımı ile ilgili kararlar alınmıştır (Kibaroglu, 2008).

İki ülke arasında göze çarpan işbirliği girişimlerinden biri de 16-17 Aralık 2008 tarihinde Ankara’da yapılan görüşmeler sırasında ortaya çıkan “Ortak Teknik Komisyon” oluşturulmasına karardır. Komisyonun ilk toplantısı 18 Mayıs 2009 tarihinde Ankara’da gerçekleştirilmiş, toplantı kapsamında Sosyal Güvenlik ve Emlak, Mutludere-Rezve Deresi, Enerji ve Altyapı ile Radyo Enterferansları Çalışma Grupları olmak üzere 4 adet çalışma grubu oluşturulmuştur. Türkiye-Bulgaristan Ortak Komisyonu’nun ikinci toplantısı 17 Aralık 2010 tarihinde Sofya’da, 3. Toplantısı ise 24 Kasım 2011 tarihinde Ankara’da gerçekleştirilmiştir (Sağlam, 2014). Ortak Komisyon’un 4. Toplantısı 18 Aralık 2013 tarihinde Sofya’da gerçekleşmiştir.

Son olarak 20 Mart 2012 tarihinde iki ülke arasında Nehir Havza Yönetimi Konusunda işbirliği ve bilgi alışverişini sağlamayı öngören “Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Cumhuriyeti Arasındaki Ekonomik İşbirliği Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşmanın uygun bulunduğu dair kanun ise TBMM tarafından 26.02.2013 tarihinde yayımlanmıştır. Söz konusu Bildiri kapsamında, suyun iki ülke arasındaki işbirliği için çok önemli bir unsur olduğu ve kalite ve miktar bakımından bozulmasını önlemek için harekete geçmek gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca Deklarasyonun hedefinin, sınıraşan nehir havzalarındaki işbirliğinin artırılması ve geliştirilmesi olduğu belirtilmiştir. Sınıraşan nehir havzalarındaki su kaynaklarının sürdürülebilir şekilde yönetimi ve korunması amacıyla gerçekleştirilecek bu işbirliğinin ise, tarafların su kaynaklarının kalite ve miktarı hakkında karşılıklı bilgi alışverişi, deneyimlerin ve uzmanlık bilgilerinin paylaşımı yoluyla yapılacağı belirtilmiştir. Ayrıca, her iki tarafın da su altyapılarından doğacak olası sınıraşan etkiler hakkında karşı tarafa bilgi vermesi gerekliliği bildirilmiştir. Sınıraşan nehir havzalarının ilgili bölgelerindeki su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi göz önünde bulundurularak, tarafların nehir havza yönetim planlarının koordinasyonu konusunda işbirliği içinde bulunmaları gerekmektedir. Bu işbirliğinin de tarafların

ulusal mevzuatı ve ilgili uluslararası yükümlülükler çerçevesinde gerçekleşmesi gerektiği belirtilmektedir (Sağlam, 2014).

Bildiri metninde, taşkınların ve zararlı etkilerinin önlenmesi ve azaltılması amacıyla tarafların tek bir taşkın risk yönetim planını uygulamak için işbirliği yapması veya her sınıraşan nehir havzası için ayrı ama koordineli planların uygulanması gerektiği ayrıca belirtilmiştir. Bununla birlikte, Taşkın Risk Yönetim Planlarının, taşkını önleme, olası zararlı etkilerinden korunma, hazırlıklı olma, taşkın tahmin ve erken uyarı sistemlerinin kurulumu gibi taşkın risk yönetiminin tüm unsurlarını içermesi ve ele alması gerektiği belirtilmektedir (Sağlam, 2014).

Söz konusu Ortak Bildiri'nin uygulanmasına ilişkin olarak Türk-Bulgar Uzmanların birinci toplantısı 9-10 Mayıs 2012 tarihlerinde Edirne'de, ikinci uzmanlar toplantısı 30-31 Mayıs 2013 tarihlerinde Bulgaristan/Sofya'da gerçekleştirilmiştir. İkinci toplantıda her iki taraf da Taşkın Direktifi ve SÇD'nin uygulanmasına ilişkin bilgileri paylaşmışlardır. Toplantı esnasında, su konusunda işbirliğinin sürdürülmesi, Taşkın Direktifi ve SÇD'nin uygulanması konusunda kurulan teknik gruplar için yöntemlerin belirlenmesi gibi konular ele alınmıştır (Kimençe, 2015)

20 Mart 2012 tarihli Ortak Bildiri'nin uygulanmasına ilişkin Türk-Bulgar Uzmanlar üçüncü toplantısı 13-14 Mayıs 2014 tarihlerinde Edirne'de gerçekleştirilmiştir. Toplantıda, Havzada yer alan Meriç, Tunca ve Arda Nehirlerden kaynaklı taşkınların etkilerinin bütüncül şekilde ele alınması gerekliliği teyit edilmiş, arazide gerekli çalışmaları yürütmek, bilgi ve verileri paylaşmak ve ilgili diğer çalışmaları gerçekleştirmek üzere "Taşkın Yönetimi Teknik Çalışma Grubu"nun kurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca taraflar SÇD'nin gerektirdiği şekilde havzanın tamamına ilişkin tek bir plan veya koordine halindeki planlar ile havzada entegre su yönetimini sağlamak, arazide gerekli çalışmaları yürütmek, bilgi ve verileri paylaşmak üzere "Su Çerçeve Direktifi Teknik Çalışma Grubu'nun kurulmasına da karar vermişlerdir (Sağlam, 2014). Söz konusu Ortak Bildirinin uygulanmasına ilişkin toplantıların dördüncüsü 15-16 Ekim 2015 tarihlerinde Sofya'da gerçekleştirilmiş ve her iki ülkenin birbirleriyle paylaştıkları havzalar hakkında yapacakları yönetim planlarının sonuçlarının karşılıklı paylaşması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ve Bulgaristan arasında yukarıda birçok anlaşma sayılmış olsa da bu anlaşmalar ve bu anlaşmalara istinaden yapılan toplantılarda alınan kararların uygulamaya geçirilmesinde zorluklar yaşanmıştır. Özellikle son yıllarda çok daha geniş çerçevede yapılmış sınıraşan anlaşmalara rağmen işbirliği faaliyetleri kâğıt üzerinde kalmış ve Türkiye'nin yaşadığı birçok sorun devam etmiştir.

Bulgaristan-Yunanistan

Meriç Nehir Havzasının yanında Nestos ve Struma Nehri Havzalarını da paylaşan Bulgaristan ve Yunanistan sınıraşan havzalarda işbirliğini gerektiren UNECE *Su Sözleşmesi*'nin taraflarıdır (UN, 2011). Yunanistan ayrıca *BM 1997 Sözleşmesi*'ne de taraftır.

1994 yılında Yunanistan-Bulgaristan tarafından başlatılan ortak bir program dâhilinde, Meriç, Struma, Mesta, Arda ve Erithropatamas nehir projeleri kararı çıkmıştır. Her iki ülke de, nehir havzalarına ilişkin uluslararası anlaşmaları onaylamakta ancak bunları uygulamada başarısızlık yaşamaktadır. Yunan sınırları içerisinde kirliliğin az olması, balıkçılığın az olması, yeterli elektrik üretimi ve tarım için kullanılan suyun yeterliliği, yeterli yeraltı suyu varlığı, deltanın Yunan barajlarının işletilmesinden doğrudan etkilenmemesi ve sonuç olarak da AB standartlarına göre Mesta Nehri'nin su kalitesinin kötü olmaması, havzada sınıraşan bir sorunun oluşmasını önlemekte, bu da söz konusu anlaşmaların uygulanmasını öncelikli hale getirmemektedir (Sağlam, 2014).

2010 yılında, her iki ülkenin su konularından sorumlu bakanları, ortak bir bildiri ile sınıraşan suların korunmasına ilişkin işbirliğini artırma konusundaki istekliliklerini ifade etmişlerdir. Bunun akabinde, 2011 yılı Mayıs ayında, su kaynaklarının korunmasına ilişkin işbirliğini geliştirmek üzere ortak Bulgar-Yunan Çalışma Grubu kurulmuştur. Söz konusu çalışma grubunun, SÇD ve Taşkın Direktifinin aktarılmasına ilişkin yasal konular, Nehir Havza Yönetim Planları aracılığı ile SÇD'nin ve taşkın direktifinin her iki ülkede de uygulanmasına destek olunması, su kalitesinin izlenmesi, su kaynaklarının değerlendirilmesi ve taşkın

erken uyarı sistemleri, su yönetimine ilişkin idari yapılanma gibi konular ile ilgili çalışma yapması öngörülmüştür (UN, 2011).

Yunanistan'ın mansap ülke olduğu Nestos/Mesta Havzası'nda yaşanan en büyük sorunlardan biri de yeraltı sularının aşırı çekiminden kaynaklanan tuzlu su girişimidir. Nehrin membası Bulgaristan bölgesi dağlık olduğu için tarım yapılamamakta ve bu nedenle de sulama suyuna ihtiyaç duyulmamaktadır. Ayrıca, havzada su kullanımı, su kalitesi veya taşkın problemi yaşanmamaktadır. Yaşanan sorunlar ise Mesta nehrinin sularının kullanımına bağlı olmadığından, nehir ile ilgili ortak komite ve ortak izleme konusunda eksiklikler bulunmakta, düzeltilmesi için ise ülkeler aceleci davranmamaktadır. Ülkeler politik ve diplomatik seviyede işbirliği yapmakta, 1964 yılından günümüze birçok anlaşmalar imzalanmakta ancak uygulamada başarısız olunmaktadır. Özetlemek gerekirse, havzada iki ülkenin de Mesta Nehri sularının kullanımına ilişkin çıkarları çakışmadığı için sonuçsuz kalan anlaşmalar söz konusu edilmemektedir (Sağlam, 2014).

Yunanistan ve Bulgaristan, AB SÇD'nin amaçlarına ulaşabilmek için çalışmalar sürdürmektedir. Fakat Bulgaristan'ın Yunanistan ile paylaştığı ve hepsinde memba ülkesi olduğu üç havzada (Meriç, Nestos ve Struma) işbirliğinden kaçınan tavrı, Yunanistan'ın sınıraşan nehirlerinde SÇD hedeflerine ulaşmasında engel oluşturmaktadır. Taşkınlar ile nehir sularına katılan kirleticiler, kirlilik probleminin yaşandığı havzalarda su kalitesini olumsuz yönde etkilemekte ve diğer kirleticiler için de alınan önlemlerin etkisini azaltmaktadır.

Ülkemiz, Yunanistan ve Bulgaristan arasında yapılan tüm anlaşmaların dönemleri incelendiğinde Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan anlaşmaların daha çok 1960'lar ve öncesi yıllara denk geldiği görülmektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın 1930'larda başlayan yakın diplomatik ilişkileri 1960'larda alevlenen Kıbrıs sorunu ile gerilmiştir. Bunun sonucunda Türkiye Balkan sınırındaki bir diğer komşusu olan Bulgaristan'la olan ilişkilerini daha sıcak tutma çabasına girmiştir. Bu çaba Bulgaristan'la 1967'de ve sonrasında yapılan sınıraşan işbirliği anlaşmalarıyla daha belirgin hale gelmiştir. Son 20 yılda AB'ye üye olmayı hedefleyen dış politikamızın

da etkisiyle her iki komşumuz ile olan diplomatik ilişkilerimizin geliştiği görülmektedir. Aynı şekilde Bulgaristan ve Yunanistan arasındaki sınıraşan işbirliği anlaşmalarının 1991 yılından sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ve Bulgaristan'ın AB üyeliğine olan ilgisi ile canlanmaya başladığı görülmektedir.

Havzadaki üç kıyıdaş devletin yaptığı ikili anlaşmalar her zaman üçüncü kıyıdaşı devre dışı bırakmış veya yok saymıştır. Havzadaki baskıların analizinde daha önce ortaya konulduğu gibi havzada yaşanan sınıraşan sorunlar üç ülkeyi birden ilgilendirmektedir. Bu üç ülkeden sadece ikisinin kendi arasında geliştireceği bir sınıraşan işbirliği anlaşması mevcut sorunların çözümü için her zaman eksik kalmaktadır. Hatta bu tarz bir yaklaşımın mevcut sorunları büyütme potansiyeli de vardır.

Dünyadaki tüm nehir havzalarında olduğu gibi mevcut ekonomik potansiyelin ortaya çıkarılması için Meriç Nehri Havzası'nda da su, enerji ve gıda sektörlerinin birbirleriyle bağlanması gerekmektedir. Söz konusu sektörler ancak, havzanın bütününe ele alınmasıyla harmonize edilebilmektedir. Bunu başarmak, üç kıyıdaş devletin bir araya gelerek imzalayacağı uygulanabilir ve sağlam temellere dayanan kalıcı bir sınıraşan anlaşma ile mümkün görülmektedir.

5.2.5 Yunanistan'da Su Yönetimi ve SÇD Uygulamalarının Durumu

Yunanistan 2010 yılı Kasım ayında çıkarılan 3852/2010 sayılı kanun ile ademi merkeziyetçi yönetime geçmiş (Kallikratis plan) ve 7 yönetim birimine (İçişleri Bakanı'nın atadığı 7 genel sekreterce yönetilmekte) bölünmüştür. Bu 7 yönetim birimi içinde 13 öz yönetim bölgesi (13 vali ve 13 bölgesel konsey) ve toplamda 325 belediye bulunmaktadır. Ülkedeki bu değişim tüm kurum ve kuruluşların işleyişinde bazı aksaklıklar meydana getirdiği gibi su yönetiminde de daha önce de yaşanan yetki ve denetim sorunlarını arttırmıştır (EU-Commission, 2015).

Yunanistan'ın su yönetimi konusundaki merkezi otoritesi Çevre, Enerji ve İklim Değişikliği Bakanlığı altında çalışan Su Özel Sekreterliğidir. Bu sekreterliğin: Su Yönetimi konusunda ülke çapında koordinasyon, SÇD'nin uygulanması, suyun

miktar ve kalite açısından izlenmesi, atıksu yönetimi ve yeniden kullanımı ve taşkın yönetimi gibi görevleri bulunmaktadır. Nehir Havzalarından ise sekreterliğin Bölge Müdürlükleri sorumludur. Yunanistan'da da ülkemize benzer şekilde su yönetimini ilgilendiren alanlarda yetkilendirilmiş birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bu da idari ve hukuki açılardan işleyişi zorlaştıran ve yavaşlatan karmaşık bir yapının oluşmasına sebep olmaktadır (EU-Commission, 2015).

2012 yılında AB Komisyonunca yayımlanan Ülkelere Özgü Değerlendirme Raporu'nda Yunanistan'ın Nehir Havza Yönetim Planlarının (NHYP) hazırlanması ve SÇD'nin uygulanması çalışmalarında geline aşama ve kaydedilen gelişmeler değerlendirilmiştir. Yunanistan 2009 yılında NHYP'lerini AB'ye sunması gerekirken, 2012 yılında henüz NHYP'lerini AB'ye sunmamış olan Yunanistan'a, Avrupa Komisyonu tarafından Avrupa Adalet Divanı'nda iki dava açılmıştır (EU-Commission, 2012). Bu davaların birincisi 25 Eylül 2014 tarihinde açılmış ve tehlikeli madde atıklarının bertarafında 2009 yılında çıkarılmış olan ilgili yönetmeliğe uygunsuz uygulamalar gerekçelidir. Söz konusu dava ile Yunanistan'dan 14.904.736 € tazminat ve söz konusu uygulamaların devam ettiği her gün için 72.864 € günlük ceza talep edilmektedir. . 26 Şubat 2015 tarihli olan ikinci dava ise SÇD gereğince atıksu arıtma tesislerinin işletmeye alınması konusunda yaşanan gecikmeler gerekçelidir. AB Komisyonu 2010 yılından bu yana doğrudan Yunanistan hakkında nitrat kirliliği, kanunsuz katı atık faaliyetleri (tazminat talebi mevcut), endüstriyel deşarj izinleri, hava kirliliği, sulak alanlar ve doğa koruma gibi alanlarda Avrupa Adalet Divanı'nda toplam 19 dava açmıştır (EU Commission - Infringement cases, 2015). Genellikle iki yıldan uzun süren söz konusu davalar henüz kapanmış değildir.

2014 yılının sonuna gelindiğinde ise toplam 14 havzası bulunan Yunanistan, 12 nehir havzası için özel danışmanlara hazırlattığı NHYP'lerini tamamlamıştır. Fakat AB Komisyonu, Yunanistan'ın NHYP'lerinde teknik, yönetsel, mevzuat ve sosyo-ekonomik sınırlarından kaynaklanan sorunlar olduğunu vurgulamıştır. Söz konusu NHYP'lerde yer alan önlemler programlarının 2015'e kadar uygulanması gerektiği gerçeği ve 2015'ten itibaren NHYP ikinci güncelleme dönemine girilecek olması zamanın oldukça dar olması sebebiyle Yunanistan adına önemli zafiyetler

olarak ifade edilmiştir. Tüm bunların yanında Yunanistan'ın, NHYP'lerinde kullandığı verilerin SÇD ile uyumlu olmadığı, SÇD ile uyumlu izleme ağlarının kurulmasına ancak 2012'de başlayabildiği ve SÇD ile tam uyumlu ulusal izleme programına ancak 2016-2021 planlamasında yer verebileceği gibi değerlendirmeler ve eleştiriler AB Komisyonunca yayınlanan durum raporunda belirtilmiştir (EU-Commission, 2015).

Aynı raporda, Yunanistan'ın NHYP'lerinin tamamını stratejik çevresel değerlendirmeye tabi tutmuş olması ve söz konusu planların kuraklık yönetim planları ile paralel geliştirilmiş olması oldukça olumlu bulunsa da, NHYP ile kuraklık yönetim planları arasındaki bağlantının kurulması gerektiği vurgulanmıştır.

Yunanistan sınıraşan havzalarında SÇD'nin sınıraşan havzalar ile ilgili gerekliliklerini uygulayabilmek adına Makedonya ile 2004 yılında **“Sürdürülebilir Gelişim ve Çevre Adına İşbirliği”** mutabakat anlaşması, Bulgaristan ile 2005'te **“Çevre Koruma ve Sınıraşan Suların İşbirliği”** hakkında mutabakat anlaşması, Arnavutluk ile yine 2005 yılında **“Yunan ve Arnavut Sınır Suları Kalıcı Komisyonunun Kurulması Anlaşması”** ve 2010 yılında ülkemiz ile **“Çevre Koruma ve Sınıraşan Suların İşbirliği”** mutabakat anlaşması imzalamıştır (EU-Commission, 2012).

AB Komisyonu, anılan anlaşmalar kapsamında Yunanistan'ın komşuları ile (Türkiye de dahil) ortak komiteler kurduğunu, fakat sınıraşan havzalarında NHYP hazırlarken uluslararası düzeyde koordinasyonu gerçekleştirmediğini ve ancak Meriç Nehrinde yaşanan taşkınlar hakkında Türkiye ile birlikte Taşkın Direktifinin gereklerinin yapılması konusunda büyük emek harcadığını raporlarında dile getirmektedir (EU-Commission, 2015). AB'nin bu raporlarında söz konusu komitelerin işlevsizliği, mevcut durumdaki düşük düzeyli sınıraşan işbirliği, SÇD gereği sınıraşan havzalarda tüm kıyıdaşların ortak NHYP hazırlaması gibi gerekliliklerin yerine getirilememiş olması gibi konulara yönelik herhangi bir eleştiriye yer verilmemiştir. Fakat AB Komisyonu, 2015-2021 NHYP güncelleme döneminde hazırlanacak NHYP'lerin komşu ülkeler ile sıkı işbirliği içerisinde hazırlanmasını öngörmektedir.

5.2.6 Bulgaristan'da Su Yönetimi ve SÇD Uygulamalarının Durumu

Mevcut nehir havzalarının tamamı (4 adet) sınıraşan nehir havzası olan Bulgaristan'da su yönetimi; merkezde Çevre ve Su Bakanlığı altındaki Su Genel Müdürlüğü ve Uygulayıcı Çevre ve Su Ajansı, yerelde ise sınırları nehir havza bölgeleri ile çizilmiş Çevre ve Su Bakanlığına bağlı Nehir Havza Müdürlükleri eli ile yürütülmektedir. NHYP'lerin hazırlanmasında ve geliştirilmesinde, izinlerde ve halkın katılımı süreçlerinde Nehir Havza Müdürlükleri sorumludur. İzleme ise Çevre ve Su Ajansı tarafından yapılmaktadır. Havza yönetimine tüm paydaşların katılımı ülkemizdeki havza yönetim heyetlerine benzer heyetler tarafından organize edilmektedir (AB Komisyonu, 2012).

Bulgaristan Çevre ve Su Bakanlığınca hazırlanan 4 NHYP Mart 2010'da AB Komisyonuna sunulmuştur. Söz konusu NHYP'lerin düzenli ve sağlam bir şekilde hazırlanmış ve bir sonraki planlama evresi için geliştirilmeye oldukça müsait olmaları AB Komisyonunun değerlendirme raporunda takdir edilmiştir. Ayrıca, planların hazırlanmasında halkın katılımının olabildiğince sağlanmış olması, önlemler programının havza bazlı yaklaşım ile yapılmış olması ve her bir su kütlesi için net ve ulaşılabilir hedeflerden oluşmasının yanında ayrıntılı ekonomik analize yer verilmiş olması Bulgaristan'ın elde ettiği diğer başarılar olarak sıralanmıştır (AB Komisyonu, 2012).

AB Komisyonunun Bulgaristan'da SÇD uygulamalarını değerlendirdiği söz konusu raporda, sayılan başarıların yanında elbette birçok eksik hususa da yer verilmiştir. Bunlar; her bir havzada için uygulanan metodolojilerin farklı olmasına neden olan koordinasyon eksikliği, ekolojik durum için geliştirilmiş tutarlı ve resmi bir metodolojinin olmayışı, uzman görüşlerine fazlaca yer verilmiş olması, eksik izleme verisi, kimyasal durum değerlendirmesinin tamamlanmamış olması, sınıraşan işbirliği ve koordinasyon mekanizmalarının anlaşılır olmayışı, muafiyet gerekçelerinin eksik olması ve önlemler programı ile insan faaliyetleri ve hedefler arasındaki bağlantının kurulamamış olması olarak sıralanmıştır (AB Komisyonu, 2012).

Ayrıca AB Komisyonu 2010 yılından bu yana doğrudan Bulgaristan hakkında kanunsuz katı atık faaliyetleri, risk altındaki türlerin korunması ve doğa koruma gibi alanlarda Avrupa Adalet Divanı'nda toplam 3 dava açmıştır (EU Commission - Infringement cases, 2015)

Sınırşan sular konusunda ise Bulgaristan'ın Tuna Nehri Uluslararası Komisyonunda yer almasına rağmen NHYP'lerinde bu yönde herhangi bir işbirliği çalışmasına yer vermemiş olması, AB komşusu olan Yunanistan ile planların hazırlanması aşamasında hiçbir koordinasyon girişiminde bulunmamış olması ve ortak NHYP hazırlanması ve geliştirilmesine yönelik hiçbir komşu ile anlaşma yapmamış olması sınırşan sular konusunda AB Komisyonunca eleştirilmiştir. Ayrıca Meriç Havzasının yanında, Karadeniz kıyısında ülkemiz ile Bulgaristan'ın paylaştığı Nehir Havza Bölgesi'nin düzgün bir şekilde uluslararası havza olarak tayin edilmesi ve Türkiye ve Yunanistan ile yetersiz olan sınırşan işbirliğinin büyük ölçüde geliştirilmesi tavsiye edilmiştir (AB Komisyonu, 2012).

5.3 Meriç Nehri Havzasında Sınırşan İşbirliği, SNHY Y Potansiyeli ve Çözüm Önerileri

Meriç Nehri Havzası'nın genel durumu, havzadaki baskılar, kıyıdaşlar arasındaki mevcut ikili işbirliği anlaşmaları, Türkiye açısından Meriç-Ergene havzasının durumunun ortaya konması ve Sava ve Ren Nehirlerindeki sınırşan işbirliği faaliyetlerinin incelenmesi sonrasında, Türkiye'nin Meriç Nehri Havzasında diğer kıyıdaş devletlerle yaptığı sınırşan işbirliği projeleri aktarılacak ve sınırşan işbirliğinin önündeki engeller incelenecektir. Daha sonra su, gıda ve enerji üçlü ilişkisi temel alınarak Meriç Nehri Havzası'ndaki işbirliği alanları, yeni ve kapsamlı bir bakış açısıyla sınırşan işbirliğinin gelişimi kademeli bir süreç çerçevesinde değerlendirilerek havzada SNHY Y teşkil edilmesi potansiyeli ortaya konmuştur. Ayrıca Sava ve Ren Nehri havzaları ile Meriç Nehri Havzası karşılaştırılmıştır. Meriç Nehri Havzası'nda yaşanan sınırşan sorunlara ISRBC, ICPR ve Büyük Göller Havzası yönetimlerinin tecrübelerinden yola çıkılarak çözüm aranmış ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

5.3.1 Meriç Nehri Havzası'nda Sınırşan İşbirliği Projeleri

1991 yılında bir araya gelen Bulgar-Yunan Komitesi, Meriç, Nestos ve Struma nehirlerinde su miktarının ve kalitesinin ortak izlenmesi ve kontrolü amacıyla bir protokol oluşturmuş ve AB'ye başvurmuştur. Bu girişim, Bulgaristan ve Yunanistan'ı AB ile birlikte 2000-2006 yıllarını kapsayan INTERREG programı altında hidro-meteorolojik izleme istasyonlarının kurulmasına ve böylece taşkınlar ile mücadele edilmesini hedefleyen bir işbirliği anlaşması yapılmasına itmiştir. Fakat Yunanistan üzerinde kurulan 6 gözlem istasyonu hiçbir zaman faaliyete geçmemiş ve 2003 yılından bu yana yaşanan taşkınlar Yunanistan'da büyük maddi zarara sebep olmuştur (Valvis, 2011).

Bulgaristan ve Yunanistan arasında Meriç Havzasında yapılan diğer sınırşan projeleri; "Arda Nehri'nde Su Kalite Yönetimi konusunda Teknik Destek Projesi" (2007), "EVROS2010/2010 Yılında, Avrupa Birliği'nde Taşkın Tehdidi Altındaki Bölgelerde Etkin Önlem ve Ortak İşletim Simülasyonu ile Taşkın Yönetimi" (2010)

ve “Sınır Ötesi Bölgede Taşkın Riskinin En Aza İndirilmesi Amacıyla Arda Nehir Havzası’nda Taşkın Uyarı Sisteminin Kurulması Projesi” (2014) şeklinde sıralamak mümkündür.

Bulgaristan–Türkiye IPA Sınır Ötesi İşbirliği Programının (SÖİ) Ulusal Otoritesi olan Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı 15 Eylül 2014 tarihinde, Bulgaristan ve Türkiye arasındaki IPA Sınır Ötesi İşbirliği 2014-2020 Dönemi Program içeriğini onaylamıştır. Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu ise söz konusu program içeriğini 17 Eylül 2014 tarihindeki olağan toplantısında kabul etmiştir. Böylece, Bulgaristan-Türkiye IPA SÖİ 2014-2020 Dönemi Program Belgesi nihai taslağı 19 Eylül 2014 tarihinde Avrupa Komisyonu’nun onayına sunulmuştur. Söz konusu program “INTERREG IPA Cross-border Program Bulgaria and Turkey – CCI 2014TC16I5CB005” adı ile AB Komisyonunca Ağustos 2015’te yayımlanmıştır (Bulgaria-Turkey IPA Cross-border Programme).

Sınır ötesi işbirliği programının 2014-2020 döneminde uygulanması için tahsis edilen fon 29.642.894,12 Avro olup bunun 25.196.460 Avro’luk kısmı Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA II) tarafından sağlanmıştır. Bulgaristan ve Türkiye’nin ulusal katkıları proje ortaklarının onaylanmış bütçesinin % 15’ini oluşturmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti AB Bakanlığı, 2014).

Türkiye ve Bulgaristan arasındaki taşkın sorununa ilişkin geliştirilen taşkın erken uyarı sistemlerinin kurulması ile ilgili üç projeden taşkın sorunu başlığı altında daha önce bahsedilmiştir.

Taşkınlarla mücadele maksadıyla DSİ Genel Müdürlüğü ile Bulgaristan Ulusal Hidroloji ve Meteoroloji Enstitüsü (NIMH) arasında üç ortak proje gerçekleştirilmiştir.

1. Meriç Nehri Havzası’ndaki Taşkınlar ve Taşkın Etkilerinin Azaltılması İçin Risk Analizi ve Değerlendirilmesi ile Bilgilerin Paylaşımı Projesi: Meriç Nehrinin yağış alanının %66’sının Bulgaristan topraklarında kalması, taşkın uzaktan algılama ve erken uyarı sistemlerinin Bulgaristan içinde konumlanmasını gerektirmektedir. Söz konusu proje ile Bulgaristan topraklarında taşkın uzaktan algılama ve erken uyarı sistemleri kurulmuştur. Projenin bütçesi 51.000 € olup

proje 11 ay sürmüŸ ve 2006 yılı sonu itibariyle tamamlanmıŸtır. Proje ile ölçümlenen tüm hidrolojik bilgiler Edirne ve Plovdiv'e kurulan veri tabanlarına aktarılmaktadır. Proje kapsamında kurulan 3 adet istasyondan bir tanesi Meriç Nehri'ne, bir tanesi Kızıl Nehri'ne ve bir adet Meteoroloji istasyonu da Haskova'ya kurulmuŸtur (Malkaralı & vd., 2008).

2. TaŸkın Tahmini İçin Kapasite GeliŸtirilmesi ve TaŸkın Kontrolü Projesi: Proje Bulgaristan tarafından önerilmiŸ ve ülkemiz adına DSİ Genel Müdürlüğü projeye onay vermiŸtir. Bütçesi AB tarafından sağlanan (2.500.000 €) bu projede Meriç ve Tunca Nehirlerinde inŸaat bileŸenleri yanında, Meriç ve Tunca nehir havzalarına 12 adet Akım Gözlem İstasyonu ile 17 adet Meteoroloji İstasyonu kurulmuŸtur. Proje ile taŸkın tahmin modeli kurulmuŸ olup veriler ülkemiz ile paylaşılmaktadır (Malkaralı & vd., 2008).

3. TaŸkın Tahmini İçin Kapasite GeliŸtirilmesi ve TaŸkın Kontrolü Projesi: Ülkemiz adına DSİ Genel Müdürlüğü'nün önerdiği ve bütçesinin (5.430.000 €) AB tarafından karŸılandığı projeye Bulgaristan onay vermiŸtir. 18 ay süren proje 2010 yılında tamamlanmıŸtır (DSİ 11. Bölge Müdürlüğü, 2013). Proje ile Edirne Merkez'de Meriç Nehri yatağında Meriç Köprüsü mansabında yer alan 7,5 km'lik saha ıslah edilerek yatak kapasitesi artırılmıŸtır. Bunun yanında Meriç Nehri'nde 2 (Kapıkule ve KiriŸhane) ve Tunca Nehri'nde 2 (Suakacağı ve Değirmenyanı) olmak üzere 4 adet akım gözlem istasyonu tesis edilerek Bulgaristan'da ki verileri de kullanan taŸkın tahmin modeli kurulmuŸtur (Malkaralı & vd., 2008).

Bu üç projenin dıŸında havzada yürütölen diğer sınıraŸan iŸbirlięi projelerinden biri de Bulgaristan ve Türkiye sınırında yapılması planlanan fakat henüz hayata geçemeyen Tunca Barajı projesidir.

Tunca Barajı projesinin maksadı Tunca Nehrinden kaynaklı taŸkınların önlenmesidir. Tunca Nehri taŸkınları sonucunda her yıl 2.500 ha tarım arazisi tarihi köprüler ve Sarayıçi bölgesi sular altında kalmaktadır. Barajın tamamlanmasıyla 15.000 ha alanın tarımsal sulaması yapılacak ve 49,32 milyon kW/h enerji üretilecektir. Ayrıca Meriç Nehri taŸkınlarının boyutu da %15 oranında düŸmüŸ olacaktır. Barajın yapımıyla ilgili olarak Bulgaristan ve Türkiye arasında Teknik

Mutabakat Protokolü imzalanmış olup görüşmeler devam etmektedir (Malkaralı & vd., 2008).

Bir diğer hayata geçemeyen sınıraşan işbirliği projesi Türkiye ve Yunanistan arasında yürütülen Taşkınların Önlenmesi ile ilgili Kum Adaları ve Üzerindeki Ağaçların Temizliği Projesi'dir. Bu proje ile Türkiye ve Yunanistan sınırını oluşturan Meriç Nehri boyunca taşkınların zararlarını artıran problemli bölgeler tespit edilerek 5 kısımda 64 adet kum adası üzerindeki ağaçların temizlenmesi kararlaştırılmıştır. Projenin hayata geçirilmesi için Yunanistan'ın onayı beklenmektedir (Malkaralı & vd., 2008).

Üç ülke arasındaki sınıraşan projelerin sayısının az olması ve bu projelerin uygulamaya geçilmesinde yaşanan zorluklar tabii ki nedensiz değildir. Havzada sınıraşan işbirliği konusunda yaşanan sıkıntıların temel sebeplerini araştırmak gerekmektedir.

5.3.2 Meriç Nehri Havzası'nda İşbirliğini Yavaşlatıcı Faktörler

Meriç Nehri Havzasının su kaynaklarının yönetimindeki karmaşıklık kıyıdaş ülkeler arasındaki politik ve tarihi faktörlerden kaynaklanmaktadır (Valvis, 2011). Söz konusu faktörlerin başlangıcı 1. ve 2. Balkan Savaşları, 1. Dünya Savaşı ve Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı yıllarına kadar uzanmaktadır.

Meriç Nehri ve Arda Kolu'nun Türkiye ve Yunanistan arasında sınır oluşturması ve bu bölgede iki ülkenin askeri güçlerinin konuşlanmış olması, havzadaki su kaynaklarında yapılacak herhangi bir bilimsel araştırma veya fiziksel faaliyet için askeri yetkililerden izin alınmasını gerektirmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye ve Yunanistan'ın tarihten gelen ilişkileri, işbirliğinin gelişmesine zorlaştırmaktadır (Valvis, 2011). Öte yandan, 2010 yılında taşkın konusunda yapılan "Taşkın Tahmini İçin Kapasite Geliştirilmesi ve Taşkın Kontrolü Projesi" kapsamında projeyi yüklenici firmanın çalışanlarına nehirde çalışabilmeleri için Türk Silahlı Kuvvetlerimizce herhangi bir zorluk çıkarmadan izin verilmiştir. Söz konusu ilişkilerin kaynağı olarak ülkemizin Kurtuluş Savaşı yıllarında işgalci

Yunanistan ile savaşmış olması, Ege Denizi'ndeki Kıta Sahanelığı sorunu ve Kıbrıs sorunu sayılabilir.

Söz konusu işbirliğini zorlaştırıcı bir diğer neden de Bulgaristan ve Yunanistan AB üyesi devletlerken Türkiye'nin AB üyesi devlet olmaması olarak sayılabilir. AB üyesi devletler, AB'nin çevre ve sosyal alanlar başta olmak üzere üye devletlere sağladığı birçok büyük ölçekli kredilerden ve hibelerden faydalanabilmektedir. Fakat AB, üye olmayan devletlere nispeten daha kısıtlı maddi imkânlar (örneğin; Katılım Öncesi Yardım Fonu) sağlanmaktadır.

Öte yandan Bulgaristan, AB'ye yeni üye olmuş (2007) bir devlet olarak hala geçiş dönemini yaşamaktadır ve birçok sektörde kurumsal reformlarını tamamlamış değildir. Havzanın mansabında yer alan iki ülkeden biri olan Yunanistan ise AB'nin eski üyelerinden biridir (1981) ve mabadan gelen su kaynaklarına oldukça bağımlıdır. Türkiye ise henüz AB üyesi değildir fakat üyelik müzakereleri devam etmektedir.

Türkiye, SÇD veya Taşkın Direktifi hükümlerini doğrudan uygulamakla yükümlü değildir. Söz konusu direktiflerin Bulgaristan ve Yunanistan'da uygulanması -konu sınıraşan sularda işbirliği ve koordinasyon olduğunda- oldukça yavaş ilerlemektedir. Ayrıca bu iki AB üyesi devlet arasında sınıraşan işbirliği çok az mesafe kat etmiştir ve daha çok memba devletinin isteksizliği göze çarpmaktadır (Valvis, 2011).

Meriç Nehri'nin sanayide ve tarımsal sulamadaki önemi dolayısıyla Bulgaristan ekonomisinin omurgasını oluşturması, kıyıdaşlar arasındaki politik gerilimin sebeplerinin başında gelmektedir. Bulgaristan Meriç Nehri üzerinde kurduğu barajlar (irili ufaklı yaklaşık 90 adet HES bulunmaktadır) ile enerji ihtiyacının önemli kısmını karşılamaktadır. Bulgaristan'ın aynı şekilde Yunanistan ile paylaştığı Struma ve Nestos Nehir Havzalarında da inşa ettiği büyük barajlar bulunmaktadır. Bulgaristan'ın bu barajları işletme yöntemleri nedeniyle Meriç Nehrindeki duruma benzer olarak Yunan topraklarında taşkınlar ve kurak dönemlerde su sıkıntısı yaşanmaktadır. Ülkedeki enerji ihtiyacını karşılayabilmek için barajlardaki su seviyeleri her zaman maksimum düzeyde tutulmaktadır. Bu

sebeple yoğun yağışların olduğu dönemlerde barajlar yüzey akışını taşıyamamakta ve Türkiye ve Yunanistan'da taşkınlar meydana gelmektedir (Valvis, 2011).

Havzada sınıraşan işbirliğinin önündeki engellerin kaldırılması ve üç kıyıdaş devletin de aynı anda çıkarlarının korunmasını sağlamak elbette kolay bir süreç değildir. Bu zamana kadar yapılmış işbirliği girişimlerinden farklı, dünyadaki güncel sınıraşan işbirliği eğilimleri ile paralel, Meriç Havzasına özgü ve yeni bir vizyonla girişimlerde bulunmak ve işbirliğini kademeli şekilde gelişiminin önünü açacak doğru adımlar atmak bir başlangıç olabilir.

5.3.3 Meriç Nehri Havzası: Kademeli İşbirliği ve SNHY Y Potansiyeli

Çalışmanın önceki bölümlerinde sınıraşan nehir havzalarında işbirliğine neden ihtiyaç duyulduğu ve sınıraşan işbirliğinin uygulanabilmesi için tamamlanması gereken süreçler ve gerekli olan kurumsal yapı hakkında literatürde yer alan bilgiler aktarılmıştır. Söz konusu literatür araştırmasının aktarılması sırasında sınıraşan işbirliği hakkında dünyadan çeşitli örnek olaylara yer verilmiş ve Meriç Havası ile karşılaştırma yapmak amacıyla Avrupa kıtasından Sava ve Ren nehir havzaları, Peipsi Gölü ile Amerika kıtasından Büyük Göller Havzasında kurulmuş olan SNHY Y'ler incelenmiştir.

Bu çerçevede elde edilen temel bilgi şudur ki, bir sınıraşan nehir havzasında işbirliği kademeli olarak gelişebilmektedir. Söz konusu kademeli gelişim kıyıdaşların o günkü ve gelecekteki ihtiyaçlarına binaen ilerlemektedir. Bu gelişim hukuksal, politik ve ekonomik açıların her birinde kademe kademe meydana gelmektedir.

Sınıraşan nehir havzalarında kıyıdaşları, işbirliği yapmaya ve işbirliğinin kademeli gelişim süreçleri sonunda SNHY Y oluşturmaya iten önemli güçler bulunmaktadır. Bu güçlerin başında ortak ekonomik fayda gelmektedir. Tüm nehir havzalarında olduğu gibi sınıraşan nehir havzalarında da etkili olan memba-mansap ilişkisi, genellikle tarım arazilerinin havzanın mansabında yer alması ve barajların yapımına uygun alanların genellikle havzanın memba tarafında kalması gibi faktörler havzada su, enerji ve gıda dengesinin bozulmasına sebebiyet vermektedir. Bu denge,

kıyıdaş ülkelerin ekonomik çıkarlarının korunması için hayati önem taşımaktadır. Bir diğer önemli itici güç ise havzada yaşayan insanların, flora ve faunanın ve bitkisel çevrenin sağlığı için su kalitesinin iyileştirilmesi ve korunması maksadıyla alınması gereken tedbirlerdir. Söz konusu tedbirlerin alınmasında su, enerji ve gıda üçlü ilişkisinin göz önünde bulundurulması uygulanabilir ve başarılı bir tedbirler programının oluşturulabilmesi için hayati önem taşımaktadır.

Meriç Nehri Havzası'ndaki üç kıyıdaş devletten ikisi mansap ülkesidir ve bu üç devletin havzadaki topraklarının genişlikleri farklılık göstermektedir. Bu durum, söz konusu devletlerin havzadaki su kaynaklarının kullanımını bakımından farklı politik hedefler belirlemelerine neden olmaktadır. Üç kıyıdaş devletin havzada farklı politik hedefler gütmesi su, enerji ve gıda üçlü ilişkisinin öne çıkmasına ve yapılacak planlamalarda ve yatırımlarda bu ilişkinin göz önünde bulundurulması ihtiyacını gün yüzüne çıkarmaktadır. Meriç Nehri Havzası ele alındığında aynı ilişkinin varlığı çok net olarak önümüzde dursa da, siyasi sınırlar ve düşük düzeyli sınıraşan işbirliği bu ilişkideki bağlantıların kopmasına sebebiyet vermektedir.

Meriç Nehri Havzasında sınıraşan işbirliği potansiyelini eyleme geçirebilecek itici güçlerin ortaya konması elbette yeterli değildir. Kıyıdaşları asıl hareket geçirecek olan geniş kapsamlı işbirliğinden elde edecekleri kazanımlardır.

Meriç Nehri Havzası'nda Türkiye, ulusal pirinç ve ayçiçeği üretiminin yarısından fazlasını gerçekleştirmektedir. Hayvancılık bakımından ise yörede ulusal üretimin %12'lik kısmının karşılanması yanında Trakya bölgesinin hastalıktan arı bölge olması bölgenin Türkiye'nin tarımsal faaliyetleri açısından önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Türkiye sanayisinin önemli bir bölümü Meriç-Ergene havzasında konuşlanmıştır. Daha öncede ayrıntıları ile bahsedildiği gibi bölgede yer alan endüstriyel faaliyetlerin Türkiye'nin ekonomisindeki katma değer payı ve ihracattaki oranı sürekli artış göstermektedir. Söz konusu yoğun ve sürekli artan endüstriyel faaliyetler sebebiyle Meriç-Ergene Havzası ve Trakya bölgesindeki enerji talebi de artmaktadır. Son on yılda bölgede 2 katına çıkan elektrik talebi, bölgedeki enerji kaynaklarının çok az olması ve elektriğin yurt dışından ithal edilen doğalgaza bağlı üretilmesi nedeniyle Türkiye ekonomisi üzerinde büyük baskı oluşturmaktadır.

Tüm bu sebepler dolayısıyla Meriç Havzası'nın su kaynakları Türkiye için büyük ekonomik ve stratejik değer taşımaktadır.

Meriç Nehir Havzası'nda 1920'li yıllardan bu yana Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan arasında yapılmış birçok sınıraşan işbirliği anlaşması bulunmaktadır. Bugüne kadar Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında yapılmış mevcut ikili işbirliği anlaşmaları incelendiğinde; nehrin sınır oluşturan kısmı için taşkın seddelerinin inşa edilmesinden akım gözlemi yapılmasına, taşkın koruma ve erozyonla mücadele tesislerinin yapımından teknik işbirliği ve veri paylaşımına, enerji üretimi, deniz kirlenmesi ile mücadele ve çevresel etki değerlendirmesi alanlarında işbirliğinden hidrolojik ve meteorolojik verilerin paylaşılmasına, suların ortak kullanılarak enerji üretilmesinden sulama suyu ihtiyacının karşılanmasına kadar birçok konuda yapılacak işbirliği anlaşma metinlerinde yer almıştır. Söz konusu anlaşmalar diğer kıyıdaşa *ciddi zarar vermeme* prensibini benimseyerek yapılmış olup, bu anlaşmalardan bazılarında Türk-Bulgar Ortak Komisyonunun ve Türk-Yunan Ortak Komitesinin kurulması kararlaştırılmıştır. Anılan anlaşmalar çerçevesinde Meriç Nehri kıyılarında sedde inşaatları tamamlanmış ve taşkın erken uyarı sistemi kurulmuştur.

Sayılan anlaşmaların içeriği incelendiğinde su kalitesi konuları hariç olmak üzere işbirliğini gerektiren birçok konuya değinilmiş ve çözüm üretilmeye çalışılmış olduğu görülmektedir. Fakat iş bu anlaşmaların kıyıdaş devletlerce uygulanmasına geldiğinde büyük sıkıntılarla karşılaşmıştır.

Örnek Çalışma 3. Gorna Arda Hidroelektrik ve Meriç Otoyolu İnşaatı Projesi

“Gorna Arda Hidroelektrik ve Meriç Otoyolu İnşaatı Projesi” bu durumun bir göstergesi sayılabilir. Bulgaristan ve Türkiye arasında altyapı ve enerji sektörlerinde işbirliği yapılmasına ilişkin anlaşma çerçevesinde 1998 yılında Bulgaristan'ın Gorna Arda Hidroelektrik ve Meriç Otoyolu İnşaatı Projelerinin Türk firmalarınca yapılması kararlaştırılmıştır. Böylece o yıllarda, Türkiye Bulgaristan'dan bedelini ödemek koşuluyla enerji satın almayı kabul etmiştir. 1999 yılında planlama süreci başlayan projenin yüklenici Türk firması yaşadığı finansal darboğazları gerekçe göstererek 2000 yılında projeden çekilmiştir. Türkiye projenin askıda kalması nedeniyle 2003 yılında Bulgaristan'dan enerji alımını sonlandırmıştır. Bunun üzerine Bulgaristan Hükümeti 2009 yılında, ertelenen projenin Bulgaristan-Avusturya işbirliği çerçevesinde yürütülmesine karar vermiştir.

(Kibaroglu & vd., 2005).

Yukarıda, Meriç Nehri Havzasında sınıraşan işbirliğinin oldukça düşük düzeyde olduğu ve söz konusu ikili işbirliği anlaşmalarının birçok alanı kapsayacak şekilde olmasına rağmen yeterince uygulanmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Meriç Nehri Havzası Kıyıdaş devletlerinin uzun yıllar boyunca diğer kıyıdaşa *ciddi zarar vermeme* prensibi ile metne döktüğü çeşitli işbirliği anlaşmalarının ve tüm kıyıdaşların prensip olarak kabul ettiğini duyurduğu *hakça ve makul kullanım* yaklaşımının kıyıdaşlar arasında sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi, elbette kısa sürede veya kendi kendine olacak bir şey değildir.

Kıyıdaşlar arasındaki ikili anlaşmaların uygulanma durumu, yapılan anlaşmaların neredeyse tamamında yer alan ortak komitelerin işlevsiz kalmış olması, ortak sınıraşan projelerin azlığı ve belirli konular etrafında sıkışmış olması, her üç kıyıdaşında havza planlamalarını tek başına yapıyor oluşu vb. sebepler mevcut durumda sınıraşan işbirliği seviyesinin düşük olduğunu göstermektedir. Çalışmanın önceki bölümlerinde sınıraşan işbirliğine giden yolun öncelikle tarafların iyi niyetinden geçtiği vurgulanmıştır. Mevcut durum ve geçmişte yaşanmış gelişmeler tarafların iyi niyetten yoksun olmadığını gösterse de tam anlamıyla da bir iyi niyet ve güven inşa edilmiş değildir. Fakat karşılıklı taşkın seddelerinin inşası ve taşkın erken uyarı sisteminin çalışıyor oluşu özellikle ülkemizin iyi niyetli girişimleri sonucudur. Dolayısıyla taraflar, sınıraşan sularda işbirliğinin kademeli gelişimine ilişkin literatürde yer alan ve birbirini izleyen dört sürecin (Tablo. 2) birincisi olan *farklı görüşler süreci*'nden ikinci süreç olan *dönüştürme süreci*'e geçişi yaşamaktadırlar. Öte yandan taşkın seddelerinin işbirliği içinde inşa edilmiş olması (dördüncü süreç: eylem süreci) işbirliği seviyelerinin konuya göre farklılık gösterdiğinin kanıtıdır. Söz konusu geçiş sürecinin tamamlanması ile kademeli işbirliğinin ilk adımı aşılmış ve bir SNHYY oluşumuna giden yolun kapısı aralanmış olacaktır.

Taraflar arasında geçmişte imzalanan sınıraşan anlaşmalar kapsamı, uluslararası bir konu oluşu ve getirdiği iş yükü, anlaşma hükümlerinin uygulama aşamalarının takibi ve denetimi, koordinasyon ihtiyacı gibi faktörler ihtiva etmektedir. Mevcut anlaşmaların uygulanması ve gerekli olduğunda yeni anlaşmaların yapılabilmesi için söz konusu kademeli işbirliği sürecinde ortak kurumsal bir yapının teşkil edilmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Meriç Nehri Havzası'nda kıyıdaşlar arasında yapılan sınıraşan işbirliği anlaşmalarının kapsamına ve içeriğine bakıldığında üç kıyıdaş arasında ortak SNHYE teşkili için yeterli hukuki potansiyelin bulunduğu görölmektedir.

Havzada gelecekte bir SNHYE teşkil edilmesi potansiyeli ölkemiz açısından değerlendirilecek olursa, Türkiye Meriç-Ergene havzası da dâhil olmak üzere 25 havzasında Havza Yönetim Heyetleri'ni teşkil ederek her bir havza için hazırlanan önlemler programının ve diğer tedbirlerin ve planlamaların yerinden denetlenmesini ve yönetilmesini hedeflemiştir. Hatta bu heyetlere tüzel kişilik kazandırarak SNHYE'lere benzer bir kurumsal yapı oluşturulması arzulanmaktadır. Kendi topraklarında bütüncül su yönetimini sağlamak maksadıyla kurumsal havza yönetim yapıları kurma gayesinde olan Türkiye, meseleyi sınıraşan havzalarında da ele almak durumundadır.

Bulgaristan'daki mevcut su yönetimi yapılanması da önemli aşamalar kat ederek merkezde Çevre ve Su Bakanlığı altındaki Su Genel Müdürlüğü ve Uygulayıcı Çevre ve Su Ajansı, yerelde ise sınırları nehir havza bölgeleri ile çizilmiş Çevre ve Su Bakanlığına bağlı Nehir Havza Müdürlükleri teşkil edilmiştir. Havza yönetimine tüm paydaşların katılımı ölkemizdeki havza yönetim heyetlerine benzer heyetler tarafından organize edilmektedir.

Yunanistan'daki yönetim yapısının 2010 yılında değişmesi çeşitli zorluklara sebep olsa da, yeni yönetim şeklinin daha çok âdemi merkeziyetçi olması Meriç havzasında olası bir SNHYE'nin kurulmasına Yunanistan'ın en azından prensipte karşı çıkmayacağı anlamına gelmektedir. Bulgaristan ile Nestos, Struma ve Meriç havzalarını paylaşan ölkenin, tüm bu havzalarda mansapta yer aldığı düşünülürse uygun ortam oluşturduğunda geniş kapsamlı sınıraşan işbirliğinden imtina etmeyeceğini öngörmek mümkündür.

5.3.4 Çözüm Önerileri ve Meriç Nehri Havzası'nda Teşkil Edilecek SNHY' nin ICPR, ISRBC ve IJC Yönetimleri ile Karşılaştırılması

Mevcut işbirliği anlaşmaları, ekonomik ve çevresel faktörler ortaya konulduğunda Meriç Nehri Havzası için kademli işbirliğinin henüz ilk aşamalarının yaşandığı fakat gelişime açık olduğu ve bu gelişim sürecinde de SNHY potansiyelinin var olduğu ortaya konmuştur. Söz konusu potansiyeli hayata geçirmek kıyıdaş ülkelerin üst düzey politikacılarının, dolayısıyla da mevcut hükümetlerinin elindedir. Yaşadığı ekonomik zararların büyüklüğü bakımından havzadaki diğer iki ülkeye göre sınıraşan işbirliğinin düşük seviyede olmasından en çok zarar gören taraf ülkemizdir. Türkiye'nin bu işbirliğini sağlam temellere oturtmak ve haklarını korumak için havzada geniş kapsamlı işbirliğine kademeli geçişin sağlanması için kayda değer çabaları ve bariz iyi niyeti mevcuttur. Ülkemizden, özellikle Bulgaristan'ın söz konusu işbirliğine yönelik üstü kapalı direnişini kırarak kısa ve uzun vade de bir yaklaşım belirlemesi veya yeni bir politika arayışına girmesi beklenebilir. Mevcut çalışmanın devamında kademli işbirliğine yönelik bir plan ortaya konacaktır.

Gelinen aşamada AB üyelik süreci devam eden Türkiye, AB müktesebatının su yönetimi ve sınıraşan sular ile ilgili olan 2000/60/EC sayılı Su Çerçeve Direktifi, 2007/60/EC sayılı Taşkın Risklerinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Direktifi ve ilgili diğer mevzuat gereği Meriç-Ergene Havzası'nda "Nehir Havza Yönetim Planı" hazırlamaktadır. Meriç Havzasındaki kıyıdaşlarımız olan Yunanistan ve Bulgaristan için durumu ortaya koymak gerekirse; ortak yasal zemin teşkil eden söz konusu Direktiflerde hüküm altına alındığı gibi, sınıraşan nehir havzalarındaki su kaynaklarının planlanmasında ve yönetiminde AB üyesi devletlerin AB üyesi olmayan kıyıdaş devletlerle (Türkiye) bilgi alışverişi yapması ve istişarelerde bulunması gerekmektedir. Bu da öncelikle Bulgaristan'ın ve Yunanistan'ın Nehir Havza Yönetim Planlarının ve Taşkın Yönetim Planlarının hazırlanması ve uygulanması aşamalarında Türkiye ile işbirliği yapmaları anlamına gelmektedir. Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan'ın aksine bu konuda herhangi bir hukuki zorunluluk altında olmamasına rağmen (Bulgaristan ve Yunanistan ile yapılan ikili

anlaşmalar hariç) söz konusu işbirliğine katkıda bulunmak adına iyi niyetini uluslararası platformlarda ve ikili görüşmelerde her fırsatta ortaya koymuştur (Kimençe, 2015). Öte yandan Bulgaristan'ın ve Yunanistan'ın NHYP'lerini hazırlarken Yunanistan dahil hiçbir komşusu ile işbirliği yapma girişiminde bulunmamış olması AB Komisyonunca eleştirilmiştir. Oysa ülkemiz Meriç-Ergene Havzasında yapacağı NHYP'nin iş programında Bulgar ve Yunan tarafları ile yapılacak çok sayıda sınıraşan işbirliği toplantısına yer vermiştir.

Bulgaristan'ın ve Yunanistan'ın AB üyesi devletler olmaları, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin devam etmesi, AB'de gelişen söz konusu yasal düzenlemelerden kıyıdaşların ortak bir platform içerisinde eşit şekilde yararlanmasının önüne geçmektedir (Kibaroglu, 2008). Ayrıca Bulgaristan ve Yunanistan, çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedilen ve 1995 yılında AB Komisyonunca kabul edilen UNECE *Su Sözleşmesinin* taraf devletleri arasındadırlar. Bu sözleşme, sınıraşan bir nehri paylaşan kıyıdaş ülkeler arasında yapılabilecek kurumsal işbirliği modellerine ve bu tip bir işbirliğinin oluşması için mekanizmalar geliştirmeye yönelik hükümler içerdiği gibi SÇD içinde de *Su Sözleşmesinin* uygulanmasına üye devletler tarafından katkı sağlanması gerektiği ifade edilmektedir. Bu minvalde, Yunanistan ve Bulgaristan'ın Meriç Nehri Havzası'nda geniş kapsamlı sınıraşan işbirliği için atılması gereken adımların atılması ve sonunda SNHYE teşkil edilmesi çerçevesinde *Su Sözleşmesinden* doğan yükümlülükleri de göz ardı edilmemelidir.

Bulgaristan ve Yunanistan'ın AB müktesebatı gereği Meriç Havzası'nda Türkiye ile işbirliği yapmakla yükümlü olmaları hususu, Türkiye tarafından uluslararası platformlarda ve özellikle AB Komisyonu ile yapılan üyelik müzakereleri sürecinde her fırsatta gündeme getirilmektedir. Son olarak Ağustos 2015'te Su Yönetimi Genel Müdürlüğü ile AB Komisyonu arasındaki yazışmada söz konusu hususa önemle vurgu yapılmıştır. Böylece Komisyonun söz konusu ülkeler üzerinde baskı kurması arzu edilmektedir. Ülkemizin Meriç-Ergene Havzasında AB üyesi olmadığı halde AB müktesebatına uygun Nehir Havza Yönetim Planı ve Taşkın Yönetim Planı hazırlıyor oluşu ve tüm diğer havzalarında da SÇD ve Taşkın Direktifinin hükümleri doğrultusunda planlamalarına devam etmesi söz konusu

politik ve diplomatik baskılar açısından etkili bir argüman sayılabilir. Bahsedilen platformlarda Meriç-Ergene Havzası için yapılan planların hazırlanması ve uygulanması aşamalarında söz konusu devletler ile ülkemizin işbirliğine hazır olduğu vurgulanmaya devam edilmeli ve Bulgaristan'ın barajlarından su bırakması sonucu topraklarımızda sıklıkla cereyan eden taşkınların zararları ve karşı tarafın bu konudaki işbirliğini oldukça düşük düzeyde tutuyor oluşu ortaya konmalıdır.

Ülkemiz, uluslararası platformlar dışında mevcut ikili işbirliği oluşumlarını, üç kıyıdaş ülkeyi kapsayan ve kademeli şekilde geliştirilerek uygulanabilir bir işbirliği mekanizmasına dönüştürmeye yönelik girişimlerde bulunmayı nihai çözüm olarak sunmaya devam etmelidir. Taşkın sorunu konusunda Bulgaristan ve Türkiye arasındaki diyalog tüm havzada geniş bir alanda işbirliği mekanizması oluşturulması için potansiyeli yüksek bir başlangıç noktası olarak görülebilir

Karşılaştırma

Dünyada sınıraşan nehir havzalarındaki işbirliğini her zaman belli başlı sorunların tetiklediği görülmektedir. Kıyıdaşlar arasında çözülmesi ve öncelikli olarak ele alınması gereken sorunlar, genellikle sınıraşan işbirliği faaliyetlerinin öncüsü olmuşlardır. Ticarete ve insan ilişkilerinde olduğu gibi devletler arasındaki ilişkilerde de karşılıklı güven ve iyi niyet ortamı ve dolayısıyla işbirliği ancak kademeli olarak gelişebilmektedir. Dünyadaki SNHY'lerin gelişiminde bu durum daha somut bir şekilde görülmektedir.

Çalışmanın önceki aşamalarında Ren Nehri havzasındaki SNHY'nin (ICPR) 1950 yılında tek bir anlaşma ile teşkil edildiğini görmüş olsak da, havzadaki gelişmelere ve değişen koşullara paralel olarak ICPR'nin yetkilerinin her 10 yılda bir (özellikle 1986 Sandoz kazasından sonra) genişletilmesi ihtiyacı doğmuş ve yapının yetkileri kıyıdaş devletlerce art arda yapılan anlaşmalar ile adım adım genişlemiştir. Sava Nehri havzasında ise 2006 yılında teşkil edilen ISRBC, kıyıdaş devletlerin ortak ekonomik, politik (AB üyeliği kazanma) ve çevresel çıkarlarına hizmet etmek konusunda oldukça faydalı bulunmuştur. 2015 yılına kadar geçen süreçte ise birden

fazla konuda ek protokol yapılması gerekmiş ve ISRBC'nin çalışma ve yetki alanı genişletilmiştir.

Meriç Nehri Havzasında mansap devletlerin topraklarında sıklıkla yaşanan taşkınlardan kaynaklı taşkın sorunu, havzadaki işbirliğinin kademeli gelişimini sağlayacak lokomotif olarak görülebilir. Başlangıçta sadece taşkın sorununun çözümüne odaklanan bir SNHY, üç ülkenin birlikte imza atacağı yeni bir sınıraşan işbirliği çerçeve anlaşması ile teşkil edilebilir. Söz konusu anlaşma ilk etapta tarafların uzlaştığı konuları, Komisyonun yetki genişliğini ve en önemlisi komisyonun faaliyetlerini yürütecek sekretarya ve idari yapının teşkilini içermelidir. Anlaşma içerisinde veya anlaşmanın yapılmasını müteakiben Komisyonun teşkilat yapısını ve komisyon, sekretarya ve çalışma grupları gibi organların çalışma mekanizmalarını tanımlayan bir iç tüzük veya tebliğ oluşturulması faydalı olacaktır. Zamanla elde edilen tecrübe ve karşılıklı güvenin gelişmesi, anlaşmanın kapsamının genişletilmesine olanak verebilir. Ortak komitelerin kurulumu hususu kıyıdaşların ikili işbirliği anlaşmalarında zaten mevcut olmakla birlikte, sorun bu komitelerin işlevsizliğidir. Bu sorunun aşılması yukarıda bahsedilen yeni bir anlaşma ve Meriç Nehri Havzası'nda bu anlaşmanın uygulanmaya başlanması ile gelişecek kademeli işbirliği ve en nihayetinde geniş kapsamlı sınıraşan işbirliği hedefleyen SNHY'nin teşkili ve bu SNHY'nin işlevselliği ile mümkündür.

Daha önce sayılan faktörler, mevcut düşük düzeyli işbirliği ve memba ülkesinin isteksizliği dolayısıyla böyle bir anlaşmanın hayata geçirilmesi ilk bakışta zor gözükmemektedir. Fakat, ISRBC, ICPR ve IJC örnekleri incelendiğinde; kıyıdaşlar, her ne kadar yakın zaman önce savaş halinde olsalar veya aralarındaki siyasi gerilim hat safhada da olsa ortak ekonomik faydanın farkına varmışlar ve söz konusu nehir havza yönetim yapılarının kurulmasında tereddüt etmemişlerdir. Sava nehrinin ulaşımda kullanılmasının Federal Yugoslavya'nın dağılmasıyla durma noktasına gelmesi ve bunun tüm kıyıdaşlara ekonomik olarak zarar vermesi ve özellikle de o dönemde Sava Nehri Havzasındaki devletlerin AB'ye üye olmak için oldukça istekli olmaları ISRBC'nin kurulması için lokomotif görevi gören etkenler olmuştur. Bu duruma paralel olarak havzadaki kıyıdaş devletler nehir ve kollarındaki sorunlarının çözümünde kullanabilecekleri AB fonlarını, işbirliği yapmaları halinde çok daha

hızlı elde edeceklerini anlamışlardır. Bunun gibi Ren Nehri Havzasında da sanayinin hızlı gelişimi ile ortaya çıkan kirlilik sorunu ICPR'nin yetkilerinin genişlemesinde lokomotif olmuş ve aynı zamanda 1986 yılındaki Sandoz kazası da SÇD'nin yürürlüğe girmesi ile sonuçlanan süreci başlatmıştır. Avrupa'ya ve Türkiye coğrafyasına çok uzakta bulunan Kuzey Amerika'da 1909 yılındaki çerçeve anlaşma ile teşkil edilen IJC'nin yetkileri, yüzyıl boyunca sürekli ve kademeli olarak genişletilmiş ve değişen şartların (nüfus artışı, endüstriyel ve tarımsal gelişim, su kirliliğinde büyük artışlar) lokomotifinde sürekli geliştirilmiştir. Meriç Nehri havzasında Ülkemiz ve Yunanistan topraklarında şiddetle ve sıklıkla yaşanan taşkın sorununun benzer bir işbirliğine lokomotif olma potansiyeli, kıyıdaş devletler tarafından değerlendirilmeyi beklemektedir. Bu çalışmanın da hedeflerinden biri Meriç Nehri Havzası'ndaki ortak ekonomik ve çevresel yararların farkına varılmasını sağlamak amacıyla kıyıdaş devletlerin yetkililerine yardımcı olmaktır.

Özetle, havzada henüz bir SNHY' nin teşkil edilmemiş olması ve sınıraşan işbirliğinin düşük düzeyde seyretmesi, zamanın kıyıdaşların aleyhine işlemesi anlamına gelmektedir. Mevcut durumun devam ettiği her gün, üç kıyıdaş devlet için zaman ve kaynak kaybının yanı sıra havzadaki su kalitesi düşmesi ve biyo-çeşitliliğe verilen zararın da birikerek artması anlamına gelmektedir.

Meriç Nehri Havzası'ndaki sınıraşan sorunların başında *taşkın, su sıkıntısı ve su kirliliği* gelmektedir. Söz konusu sorunlar bu çalışma kapsamında daha önce incelenen Sava, Ren Nehir Havzalarında ve Büyük Göller Havzasında da yaşanmıştır ve tamamen ortadan kaldırılmış değildir. Fakat Sava ve Ren sınıraşan nehri havzaları ile Büyük Göller Havzası yönetim yapıları olan ISRBC ve ICPR ile IJC şemsiyesi altında, söz konusu sorunların çözümüne yönelik yapılmış çalışmalardan faydalanmak gerekmektedir.

ICPR, ISRBC ve IJC içerisinde taşkın sorununun çözümü için birçok çalışma yapılmıştır. ISRBC, havzadaki taşkın sorununun çözümüne yönelik bir eylem planı hazırlayarak nehrin her bir kıyıdaş devletin topraklarında kalan kısımları için ayrı ayrı tedbirler programı oluşturulmuştur. Ayrıca, taşkın sorununun çözümünü hukuki temellere oturtan Taşkın Koruma Protokolü'nü oluşturmuştur. ICPR ise eski taşkın yataklarının yeniden faal hale getirilmesi çalışmalarını başlatarak kıyıdaş devletlere

kabul ettirilen taşkın eylem planı çerçevesinde 20 yılda 120 km² taşkın yatağını yeniden düzenlemiştir. Bu çalışmalara ek olarak, nehir yatağından kopmuş mendereslerin nehir yatağı ile tekrar birleştirilmesi ve Ren Nehri ana yatağı ve kollarında yenileme gibi çalışmaları başlatmıştır. Öte yandan nehrin tamamında ekolojik nehir sürekliliğinin ve balık göçerlerinin sağlanması için yapılan restorasyon çalışmaları sonucu 481 baraj ve su bendinde iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Sonuç olarak Ren Nehri Havzasının ekolojik durumunun iyileştirilmesi maksadıyla ICPR şemsiyesi altında SÇD'nin hükümlerini yerine getirmeye yönelik kıyıdaş devletlerce birçok ulusal tedbir alınmıştır.

Sava Nehri'nde de Meriç Nehri'nde olduğu gibi mansap ülkeleri AB'ye üye devletler değildir ve yaşanan taşkınlardan zarar görmektedirler. Ren Nehri mansap devletleri de benzer zorluklarla karşı karşıyadırlar. Bu iki nehirde kurulmuş olan SNHYY'lerin tecrübeleri, Meriç Nehri'nde yürütülecek sınıraşan işbirliği faaliyetlerine örnek teşkil edebilir. Dolayısıyla, bu iki nehirdeki çalışmalara benzer çalışmalar yaparak Meriç Nehri Havzası'ndaki taşkın sorunundan kaynaklı zararların azaltılması mümkündür. Gözden kaçırılmaması gereken husus, Ren ve Sava nehirlerinde yapılan taşkın koruma tedbirleri havzanın bütünü değerlendirilerek planlanmış ve tüm kıyıdaşlar söz konusu plana sadık kalarak üzerlerine düşeni az veya çok yapmışlardır. Bunun gerçekleşmesinde en büyük pay ISRBC ve ICPR kurumsal yapılarına aittir. Söz konusu sınıraşan planlamaların havza bazında uygulanabilmesi ancak kıyıdaşların temsil edildiği ortak bir kurumsal yapı eliyle mümkün olabilmektedir.

Bulgaristan ve Yunanistan ile duyarlı ilişkilere sahip olan Türkiye'nin, Meriç Nehri Havzası'ndaki su sıkıntısı ve su kirliliği sorununu daha geniş bir çerçevede ele alması gerekmektedir. Membadaki barajlarda düzenlenemeyen suları, Türkiye'de yatak dışı haznelerde biriktirme yoluna gitmek sorunun fiziksel çözümüne kısmen ve geçici katkıda bulunabilecektir (Öziş & Özdemir, 2009). Sorunun kökten çözülmesi ise daha önce de ifade edildiği gibi üç kıyıdaş devletin bir araya gelerek kademli bir şekilde işbirliğini geliştirmesi ve ileride teşkil edeceği SNHYY varlığı ile mümkün görülmektedir.

Sınıraşan nehir havzalarında yapılacak işbirliğine, kısa vadede kıyıdaşlara getirdiği iş yükü bakımından çeşitli devletlerce soğuk bakılmaktadır. Fakat evrensel tecrübe göstermektedir ki sınıraşan işbirliğine yapılan yatırımlar uzun vade tüm kıyıdaşların yararına sonuçlar doğurmaktadır.

Sonuç olarak Meriç Nehri Havzası'nda yaşanan sorunların ve işbirliğinin önündeki engellerin aşılması maksadıyla üç kıyıdaş devletin birlikte yapması gereken sınıraşan işbirliği anlaşmaları eliyle işbirliğinin kademeli gelişiminin önü açılmalı, gelişen işbirliği ve bu anlaşmaların uygulanması sonucunda bu çalışma kapsamında değinilen fiziksel ve hukuki özelliklere haiz etkili ve fonksiyonel bir SNHYY'nin teşkiline ihtiyaç vardır.

Bu aşamada Türkiye Yunanistan ve Bulgaristan arasında Meriç Nehri Havzasında işbirliğinin geliştirilmesi ve sorunların çözümü için üç kademeli bir işbirliği planı önerilmiştir.

5.3.5 Meriç Nehri Havzası için Üç Kademeli İşbirliği Planı Önerisi

Meriç Nehri Havzasında sınıraşan işbirliğinin mevcut durumu; ülkemiz, Bulgaristan ve Yunanistan'ın tutumları çalışmanın 4. Bölümünde yer verilen sınıraşan sularda kademeli işbirliği başlığı altındaki bilgiler çerçevesinde kümülatif olarak değerlendirildiğinde işbirliğinin taşkın seddeleri inşaatı ve taşkın erken uyarı sistemi konuları hariç olmak üzere henüz başlangıç seviyesinde olduğunu göstermektedir.

Bu aşamada kıyıdaşlar, havza sınırlarından çok devlet sınırlarını ön planda tutar, kendi doğal haklarını savunurlar ve sonuç olarak savunmaya dayalı bir tutum sergilerler. Bu süreçte elbette kıyıdaşlardan birinin, her ikisinin veya üçünün de savunmaya dayalı tutumlarından daha yumuşak bir tutum izlemeye mecbur kalacakları dönemler olabilir. Daha önce değinildiği gibi Bulgaristan, AB üyeliği sürecinden bu yana son 10 yılda tüm komşuları ile su konusunda art arda mutabakat anlaşmaları yapmıştır. Yine aynı süreçte 2012 yılında AB Komisyonu, su yönetimi konusunda Bulgaristan ve Yunanistan hakkında görüşlerini belirttiği raporlarında sınıraşan işbirliği ve koordinasyon konularında eleştirilere yer vermiştir. Son

yıllarda üç kıyıdaş devletinde aralarında yaptığı ikili anlaşmaların ve komite toplantılarının sıklaşması bir rastlantı değildir. Öte yandan 2010 yılından bu yana AB'nin çevre alanındaki direktiflerinin hükümlerini yerine getirme konusunda zorlanan Bulgaristan ve Yunanistan'ın Avrupa Komisyonunca, Avrupa Adalet Divanına dava edilmiş olması göz önünde bulundurulmalıdır. Bu dönem, ülkemiz için havzadaki işbirliğini geliştirmek adına bir fırsat oluşturmakla beraber Bulgaristan'ın ve Yunanistan'ın tutumlarını gevşetmek zorunda kaldıkları bir dönem olmuştur.

Bu dönemde yapılan görüşmelerde, tarafların diğer kıyıdaşın haklarını anlamak için çaba harcadığı görüntüsü oluşmaya başlamıştır. Fakat ülkemiz ve Yunanistan açısından bakıldığından yapılan görüşmelerden sonra Bulgaristan'ın bu yönde attığı herhangi bir somut adım veya eylem göze çarpmamaktadır. Bugün itibari ile tarafların birbirlerini daha çok dinlemelerini ve mevcut işbirliğini bir üst aşamaya taşıyacak itici güç her üç ülkenin de gündeminde olan ve AB tarafından talep edilen SÇD ve Taşkın Direktifi'nin uygulama çalışmaları kapsamında ortak NHYP ve Taşkın Yönetim Planlarının hazırlanmaya başlamasıdır. Bu kapsamda Meriç Nehri Havzasında önerilen kademeli işbirliği planı aşağıda verilmiştir.

1. Kademe - Farklı Görüşler: Meriç Nehri Havzasında işbirliğini ileri taşıyacak ve *farklı görüşler aşamasının* aşılmasını sağlayacak ilk adım Türk, Bulgar ve Yunan uzmanlara, temsilcilere ve orta düzey yöneticilere sınıraşan sular yönetimi ve ortak karar alma gibi konularda birlikte eğitim verilmesi, ortak teknik geziler, veri paylaşımı toplantıları ve yöntem paylaşımı gibi güven artırıcı faaliyetler gerçekleştirilmelidir. Bu tür eğitim programları ile bir arada ve sosyal olarak uzun zaman geçiren uzmanlar birbirlerini daha çok dinleme ve anlama imkânı bulacak ve mevcut problemlerini çözme kabiliyeti elde edeceklerdir. Müzakere sürecinin başlamasının önündeki teknik altyapı engeli kaldırılmış ve tarafların birbirlerinin görüşlerini daha iyi anlaması ve çalışma kültürlerinin karşılıklı olarak tanınması sağlanmış olacaktır. Son yıllarda kıyıdaşlar arasında sıklıkla yapılan komisyon toplantıları, farklı görüşler aşamasında ilerleme kaydedildiğinin göstergesidir.

Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan anlaşmalar ve süre gelen ikili toplantılara paralel olarak Meriç Nehri ana yatağı üzerindeki taşkın seddelerinin

bakımı ve onarımı hususlarında işbirliği uzun yıllardır en üst seviyededir. Bu durum işbirliğinin her zaman doğrusal olarak gelişim kaydetmek zorunda olmadığını, işbirliği yapılan alana göre seviyelerin değişiklik gösterebileceğine örnek olmaktadır.

2. Kademe – *Havza Bazlı Yaklaşım:* Bu aşamada artık kıyıdaşlar doğal hakkı olarak gördüğü konulardan havzadaki hedeflerine ulaşmak için gerçekte nelere ihtiyaç duyduklarını araştıracaklardır. Böylece kıyıdaşlar devlet sınırlarını aşır SÇD ve Taşkın Direktifi hükümleri uyarınca Meriç Havzasında havza sınırlarını temel alan “Meriç Nehri Havzası Yönetim Planı” (MNHYP) ve “Meriç Nehri Havzası Taşkın Yönetim Planı” (MNHTYP) hazırlanması konularında çalışmaya başlayacaktır. Söz konusu çalışmalara başlayabilmek için, AB süreci kapsamında üç kıyıdaşında bir araya gelerek AB'nin SÇD ve Taşkın Direktifi hükümleri uyarınca Meriç Nehri Havzasında havza sınırlarını baz alan “Ortak Meriç Nehri Havzası Yönetim Planı” hazırlanması konusunda anlaşma imzalamaları gerekmektedir.

Söz konusu ortak planların hazırlanması konusunda yapılan anlaşma sonrasında teşkil edilecek ortak çalışma grupları, havzadaki mevcut sorunlar için çözümler üretmeye başlamalıdır. Bu aşamada ilk olarak taşkın sorununa ve devamında havzadaki mevcut suyun kullanımına odaklanılabilir. Mevcut su potansiyeli ve kıyıdaşların su kaynağına olan ihtiyacının nedenleri (sulandırabilir tarım alanlarının büyüklüğü, nüfus yoğunluğu, sanayi vb.) ortaya konmalı ve bu nedenlerin giderilmesi ve iyileştirilmesi yönünde havzadaki tüm sektörler (su, gıda ve enerji) dikkate alınarak öncelikli su yönetimi konuları ve sıcak noktalar üzerinde yapılabilecekler tartışılmalıdır.

3.Kademe – *Eylem ve Uygulama:* Bu süreç işbirliğinin belirli bir seviyeye ulaşmasıyla daha önceki aşamalarda hazırlanmış olan yönetim planlarının, önlemler programlarının ve kısa, orta ve uzun vadeli eylemlerin ulusal politik çıkarların revize edilmesiyle uygulanmaya başlayacağı bir dönem olmalıdır. MNHYP hazırlanmasında ve işbirliğinin ileriki kademelerinin işleyişinin sağlıklı bir şekilde sağlanması için bu aşamada bir öncekinden daha kapsamlı bir işbirliği anlaşması imzalanması gereklidir. Kıyıdaşlar arasında imzalanacak bu anlaşma ile oluşturulan

planların, önlemler programının ve izlemelerin takibi, koordinasyonu ve uygulanması gibi görevlere haiz uygulayıcı bir SNHYYY'nin teşkil edilmesi gereklidir. Söz konusu SNHYYY'nin yetki alanı önce belirli konularla sınırlı tutulup ileri aşamalarda genişletilebilir. SNHYYY platformunun çalışmaya başlaması ile birlikte taraflar, ortak karar almayı öğrenmeye ve kazan-kazan prensibiyle hareket etmeye başlayacaklardır.

Ülkemizin jeopolitik konumu, komşularımızın yaşadığı siyasi ve ekonomik krizler (Suriye'deki iç savaş, Iraktaki siyasi istikrarsızlık, Yunanistan'daki ekonomik kriz) zaman zaman gerilen diplomatik ilişkiler (Yunanistan ile Kıbrıs sorunu ve Ege Denizi kıta sahanlığı sorunları, Ermenistan ile sözde tehçir sorunu) göz önünde bulundurulduğunda sınıraşan sularda işbirliği yapmanın kolay olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla yukarıda aktarılan hedeflere hizmet edecek bir SNHYYY'nin teşkil edilmesinin gerçekçi olmadığı izlenimi edinilebilir.

Fakat ülkemiz böylesine bir tabloya rağmen sınıraşan sularda işbirliği yapmak adına her zaman fırsatları değerlendirmeye çalışmış ve yapıcı bir tutum sergilemiştir. Dolayısıyla karamsar bir tablo çizmenin sorunların çözümüne fayda sağlamayacağı ülkemiz tarafından fark edilmiştir. Bu tutumun ve çabaların kanıtı olarak Fırat-Dicle, Asi ve Aras havzalarında daha çok ülkemizin iradesi ile ortaya konan örnek çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Yukarıda Meriç Nehri Havzası için önerilen plana benzer şekilde ülkemiz daha önce Fırat-Dicle Havzası için Suriye ve Irak'a üç aşamalı plan önermiştir.

Örnek Çalışma 4. Türkiye'nin Fırat-Dicle Havzası'ndaki tutumu ve üç aşamalı planı

Türkiye; Şattül Arap'ta birleştiği için tek bir havza oluşturan Fırat ve Dicle nehirlerinin toplam su potansiyelinin Türkiye Irak ve Suriye'nin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olduğu görüşündedir. Bu görüş kapsamında, "iki nehir tek havza ilkesi" Türkiye için vazgeçilmezdir. BM 1997 Sözleşmesi'nde de yer alan *suyun hakça ve makul kullanımı* ile *diğer kıyıdaşlara ciddi zarar vermeme* prensiplerini savunmakta olan Türkiye, *suyun hakça ve makul kullanımı* prensibinden suyun en fazla yarar sağlayacak şekilde kullanılmasını kastetmektedir.

Türkiye sınıraşan sular konusunu tüm boyutları ile görüşmeye hazırdır. Türkiye'nin bu konudaki iyi niyetinin göstergesi olarak, Fırat-Dicle Havzasında Irak ve Suriye tarafından talep edilen bilgi ve verileri bu devletler ile paylaşmış olması sayılabilir (Yakış, 2009).

Türkiye, Fırat ve Dicle Nehirleri konusunda Irak ve Suriye'ye üç aşamadan oluşan bir çalışmanın gerçekleştirilmesini önermiştir. Bu üç aşama kısaca;

- Üç ülkenin kullanılabilir su potansiyellerinin belirlenmesi
- Üç ülkenin sulanabilir arazilerinin miktarlarının belirlenmesi
- Mevcut suyun bu bilgi ve verilere göre akılcı bir şekilde tahsis edilmesidir (D. Kırkıcı, 2014).

Örnek Çalışma 5. Asi Havzasında Sınıraşan İşbirliği ve Dostluk Barajı Girişimi

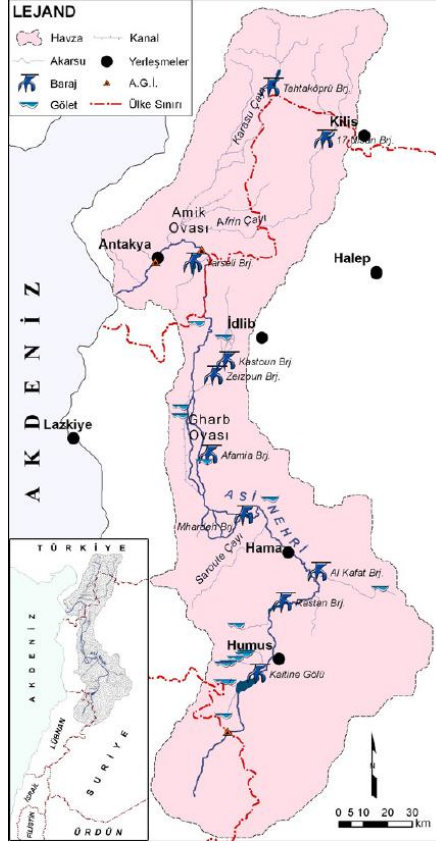
Asi Havzası mambadan mansaba doğru Lübnan, Suriye ve Türkiye'nin paylaştığı nehrin toplam uzunluğu 556 km olup bunun 40 km'si (% 7) Lübnan, 366 km'si (% 66) Suriye ve 98 km'si (% 18) Türkiye toprakları içinde yer alır. Asi Nehri Havzası'nın toplam alanı 21.743 km²'dir. Bu alanın 1.582 km²'si (% 7) Lübnan, 14.613 km²'si (% 67) Suriye, 5.548 km²'si (% 26) ise Türkiye sınırları içerisinde yer almaktadır. Asi Nehri Suriye'de Hama ve Humus ile ülkemizde Antakya şehrinin önemli su kaynaklarını oluşturduğu gibi Suriye'de Gharb Ovası, ülkemizde ise Amik ovasını sulamaktadır. Havzada sulu tarım yapılan alanların %32'si Türkiye'de kalanı Suriye topraklarındadır (Korkmaz & Karataş, 2009). Asi Havzasında Türkiye üzerinde işletmede olan 3 adet büyük baraj (Tahtaköprü, Yayladağı ve Yarseli) bulunmaktadır (TUBİTAK, 2013). Suriye'de ise 50 milyon m³ kapasitenin üzerinde 9 adet baraj bulunmaktadır. Havzada taşkın, su kirliliği, yaz aylarında su kıtlığı ve su tahsisi olmak üzere 4 temel sorun bulunmaktadır.

Havzada yaşanan en büyük sorun ülkemiz topraklarının yaz aylarında (Ağustos aylarında 2 m³/s civarında debi ölçüm değerleri alınmıştır) susuz kalmasıdır. Bunun da temel nedeni Suriye'nin Hatay ilini kendi toprağı olarak görmesi ve su kullanım planlamasını buna göre yapmasıdır. Suriye Asi Nehri'nin sularının paylaşımı konusundaki anlaşmazlıklarda anılan argümanı kullansa da ülkemiz ve Suriye arasındaki sınırı ve Asi, Karasu ve Arfin Nehri sularının paylaşımını belirleyen 1939 yılındaki anlaşmada suların iki ülke arasında eşit paylaşılacağı ifade edilmiştir (Kibaroglu & Sümer, 2015).

Yapılan ikili işbirliği anlaşmaları incelendiğinde 22 Aralık 2004 tarihinde imzalanan serbest ticaret anlaşmasından itibaren ülkemiz ve Suriye arasındaki ilişkilerin oldukça olumlu yönde geliştiği görülmektedir. 16 Eylül 2009 tarihinde Türkiye ve Suriye arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Bakanlar toplantısı yapılmış ve ihtiva eden mutabakat metni kapsamında imza altına alınan 50 işbirliği alanının 3'ü direk su yönetimi konularını kapsamaktadır (ORSAM, 2010). Bu kapsamda birçok mutabakat metni TBMM tarafından kabul edilmiş ve Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

2 Kasım 2010 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen ve sulama sistemlerinin kurulumundan Çevre, Sağlık ve Turizm alanlarına 15 farklı alanda işbirliği yapılmasını öngören **Teknik ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması** uyarınca söz konusu işbirliğinin yönetiminin Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) koordinasyonunda gerçekleştirileceği ifade edilmektedir. Ayrıca TİKA aracılığı ile bir **daimi sekreteryaya** teçhiz edileceği ve bu sekreteryanın çalışma prensipleri ile finansmanı hakkındaki hususlara anlaşma metninde yer verilmiştir (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015).

9 Mart 2011 tarihinde TBMM'ce kabul edilen **Su Kalitesinin İyileştirilmesi Mutabakatında** SÇD hükümlerinin uygulanmasına yönelik maddeler yer almış ve uzman değişimi ve ortak bilimsel-teknik eğitim programları gibi işbirliği mekanizmaları öngörülmüştür. Yine aynı tarihte kabul edilen **Su Kaynaklarının Verimli Kullanımı ve Kuraklıkla Mücadele Mutabakatında** sınıraşan sularda veri alışverişi, modern sulama tekniklerinin uygulanması ve taşkın erken uyarı sistemlerinin kurulması gibi konularda işbirliği yapılması öngörülmüştür. Uzman değişimi ve eğitimi gibi işbirliği mekanizmalarının öngörüldüğü metinde, işbirliği faaliyetlerinin yönetiminden sorumlu ulusal birer koordinatörün atanması öngörülmüştür. Aynı tarihte kabul edilen bir diğer mutabakat zaptı olan **Asi Nehri Üzerinde Ortak Baraj İnşa Edilmesi** meti ile Türkiye-Suriye sınırında sulama, enerji ve taşkın önleme maksatlı bir Dostluk Barajı'nın yapımı (2004 yılında ülkemiz tarafından teklif edilen baraj) onaylanmıştır. (TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi, 2015). Fakat 2011 yılında başlayan baraj inşaatı, Suriye'de patlak veren iç savaş nedeniyle yukarıda anılan diğer anlaşmalar gibi hayata geçirilememiştir.

Örnek Çalışma 6. Arpaçay Barajı

Posof, Aras ve Arpaçay nehirleri ülkemiz ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) sınırını oluşturmaktadır. 1927 yılında iki ülke arasında imzalanan ve bugün hala geçerliliğini koruyan “Sınırsularının Verimli Kullanımı Protokolü” gereği suların eşit paylaşılmasına karar verilmiş ve ortak bir baraj inşasını öngörmüştür. Bu çerçevede Arpaçay barajının yapımına karar verilmesi 1964 ve 1975 yıllarında barajın inşaa faaliyetlerinde ve işletilmesinde uyulacak prensipleri ortaya koyan anlaşmalara dayanmaktadır (Gültekin, 2010).

26 Ekim 1973 tarihinde ülkemiz ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında imzalanan işbirliği anlaşması uyarınca Aras Nehri Havzasında şimdiki Türkiye-Ermenistan sınırını oluşturan Arpaçay üzerinde ülkemiz ve Ermenistan tarafından ortak kullanılan Arpaçay Barajı inşa edilmiştir.

1975 yılında başlayan baraj inşaatı 1983 yılında tamamlanmıştır. İki ülke tarafından eşit miktarda paylaşılan baraj suları sadece tarımsal sulama maksatlı kullanılmaktadır. Kalıcı ortak komisyon her ay toplanmakta ve su kullanımını planlamaktadır. Söz konusu komisyonun işlevselliği uzun yıllardır korunmaktadır (Kimençe, 2015).

Öte yandan 7 Mart 1990 tarihinde ülkemiz ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında imzalanan protokol gereği sınır sularında yapılacak her türlü tesisatın yapımı karşı tarafın onayına bağlanmıştır. Ülkemizin Aras Nehri'nin sınır oluşturan kısımlarında tarımsal sulamayı iyileştirmek maksadıyla nehir yatağında yapmak istediği değişiklikler Ermenistan tarafından sekteye uğratılmaktadır (Gültekin, 2010).

Ülkemizin geçmişte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile yukarıdaki anlaşmaları imzalamış ve işbirliğini ortak baraj inşa edecek kadar ileri seviyelere getirmiş olması ve Arpaçay barajının işletilmesi konusunda diplomatik ilişkilerin askıda olduğu Ermenistan ile Ortak Komisyonu sorunsuz çalıştırması dikkat çekicidir. Tüm bunlar ülkemizin sınıraşan sularda işbirliği hususunda gösterdiği çabanın somut kanıtlarını oluşturmaktadır.

Şekil 20. Arpaçay Barajı

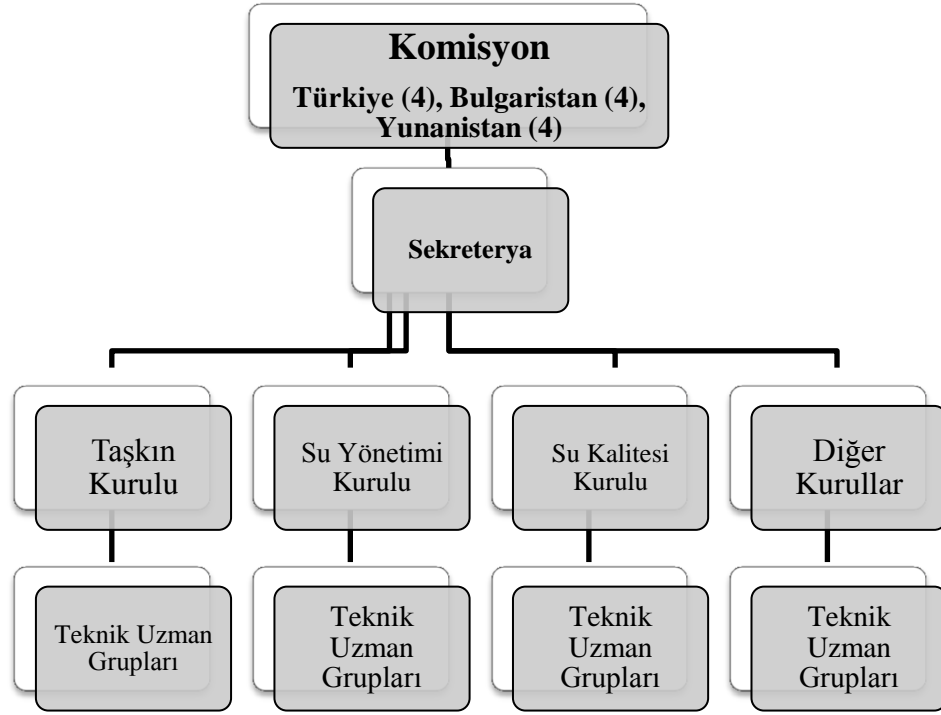
Meriç Havzasında sınıraşan işbirliği için önerilen kademeli planın özellikle son ve en hayati aşamasının gerçekleştirilmesi için olmazsa olmaz denilebilecek araç, üç kıyıdaşın temsilcilerinden oluşan bir SNHY Y'dir. Böyle bir SNHY Y'nin Meriç Nehri Havzası şartları göz önünde bulundurularak nasıl bir şekilde tertip edilebileceğine ilişkin öneriye bir sonraki başlık altında yer verilmiştir.

5.3.6 Uluslararası Meriç Nehir Havzası Komisyonu Önerisi

Bu çalışmanın her aşamasında vurgu yapılan Meriç Nehri Havzasındaki SNHY Y ihtiyacına yönelik bir öneri geliştirilmesi, çalışmanın tutarlılığı açısından gerekli görülmüştür. Daha öncede belirtildiği gibi, sınıraşan işbirliği anlaşmalarının gerçekleştirilmesi ve bu anlaşmaların uygulanmasının sağlanması, etkili ve fonksiyonel bir SNHY Y'nin teşkili ile mümkün gözükmektedir. Meriç Nehri Havzasında böyle bir yapının kurulması ve geniş kapsamlı işbirliğinin oluşturulması, üç kıyıdaş arasında yapılacak geniş kapsamlı ve sınırları net olarak çizilmiş bir sınıraşan işbirliği anlaşmasıyla mümkündür.

Böyle bir anlaşma çerçevesinde kıyıdaş devletlerce ortaklaşa belirlenmiş yetkilere haiz Uluslararası Meriç Nehir Havzası Komisyonu'nun (UMN HK) teşekkülü bir önceki başlık altında yer verilen *Meriç Havzası Kademeli İşbirliği Planı*'nda öngörülen yolun sonunda önerilmektedir.

Burada, UMN HK'nın teşkilat yapısına ve iç mekanizmalarına yönelik önerilere yer verilecektir. Söz konusu öneri, konuyu okuyucu için somutlaştırmak amacıyla getirilmiştir. Önerilen UMN HK teşkilat şeması aşağıda verilmiştir.

Şekil 21. UMNHK Teşkilat Şeması

UMNHK teşkilat yapısı ve görev dağılımı

UMNHK'nın genel olarak Komisyon, Sekretarya, Kalıcı Kurullar ve Teknik Uzman Gruplarından teşkil edilmesi öngörülmektedir. İki yılda bir el değiştirecek olan UMNHK başkanlığı, her seferinde farklı bir kıyıdaşın komisyon üyeleri arasından seçilecektir. Bu seçim komisyon üyelerince yapılacaktır. Her bir kıyıdaş devlet komisyonunda dörder temsilci (yedekler ile beraber toplam 8 temsilci) bulunduracaktır. Bu dört komisyon üyesi kıyıdaş devletlerin hükümetlerince Su (Çevre), Enerji, Gıda ve Dışişleri Bakanlıklarını temsilen atanacaklardır. Komisyonun alacağı kararların uygulanması, yapacağı toplantıların organizasyonu, komisyon altında kurulan Kalıcı Kurulların çalışmalarının desteklenmesi ve gerekli koordinasyonların sağlanması gibi kilit görevler kalıcı Sekretarya eliyle yürütülecektir. Sekretaryanın başkanlığı ise Komisyonca atanacak olan Genel Sekreter tarafından yapılacaktır. Sekretarya içerisinde her bir Kalıcı Kurul için bir Sekreter Yardımcısı görevlendirilebilecektir. Komisyon kararı ile kurulan ve üç kıyıdaşında temsilcilerinin bulundurduğu taşkın, su yönetimi ve su kalitesi kalıcı kurullarının çalışmalarına Sekretarya uluslararası personeli (Türk, Bulgar, Yunan

vd.) ile destek verecektir. Sekreteryaya içinde Taşkın Yönetimi, Su Kalitesi Yönetimi, Su Kullanımı, Hukuksal ve İdari İşler, Ekonomi ve Finans ve Bilgi İşlemleri gibi daire başkanlıkları yer alabilecektir (kurulma aşamasında daha az birim olabilir). Sekreteryanın koordinesinde ve desteğinde çalışan Taşkın Kurulu, Su Yönetimi Kurulu ve Su Kalitesi kurulları ile teknik uzman grupları Komisyondan aldığı görevleri yerine getirmekle sorumlu olacaklardır.

UMNHK'nın resmi dili her alanda uluslararası dil olarak kabul gören İngilizcedir. Daha sonra Komisyonun ve Sekreteryanın gelişimlerine paralel olarak üç kıyıdaş devletinde dilinin resmi dil olarak kabul edilmesi gündeme getirilebilir.

Çalışma mekanizması

UMNHK'nın teşkilini içeren sınıraşan işbirliği anlaşmasında da açıkça yer alacağı gibi, kıyıdaş devletlerin hükümetlerinin Komisyon üyelerine talimat verme yetkisi olmayacaktır. Komisyon tüm kararlarını oy birliği ile alacaktır. Komisyon tarafından taşkın yönetimi, su kullanımı ve su kirliliğinin azaltılmasına yönelik olarak su yapılarının inşa edilmesi, önlemler programının oluşturulması, belirli konularda bilimsel araştırma yapılması ve rapor hazırlanması vb. talimatlar verilebilecektir. Bu talimatların yerine getirilmesinden ilgili Kalıcı Kurullar sorumlu olacaklardır. Ayrıca, bu kurullar teknik uzman gruplarının da yardımıyla, iş planlarının takibi, inşaat safhalarını denetlenmesi, mevcut su yapılarının (göllerin çıkışında bulunan akım düzenleyici ve enerji üreten barajlar) çıkış suyu rejimlerinin sürekli kontrolü, Nehir Havza Yönetim Planlarının ve Taşkın Yönetim Planlarının hazırlanması ve güncellenmesi ve gerektiğinde tavsiye niteliği taşıyan bilimsel raporların hazırlanması gibi alanlarda çalışacaklardır. Üç kıyıdaşında temsilcilerinden oluşan Kalıcı Kurullar ve bu kurullara bağlı çalışan teknik uzman destek grupları faaliyetleri ile ilgili düzenli olarak Komisyona raporlama yapacaklardır.

Öte yandan kıyıdaş devletlerin hükümetleri gerekli gördükleri hallerde UMNHK'dan belirli bir hususta araştırma yapmasını ve aynı konuda tavsiye niteliği taşıyan bir rapor hazırlamasını isteyebileceklerdir. Bu raporların hazırlanması

süreçlerinde bütüncül anlayış, ortak bilimsel çalışma ve halkın duyarlılığı gibi kritik faktörler göz önünde bulundurulacak ve böylece raporların hükümetlerce benimsenmesi potansiyeli arttırılacaktır.

UMNHK, yılda bir defaya mahsus kıyıdaş hükümetlere, komisyon faaliyetlerini ilgilendiren kamuya açık raporlar ile öncelikli konuları ve sıkıntıları aktaracaklardır. Aynı zamanda her yıl yapılan halkın katılımı toplantıları ve konferansları ile yıl içinde yapılan ve bir sonraki dönemde yapılması planlanan faaliyetlere ilişkin kamu görüşleri alınacaktır. Bu toplantılarda, kamu kurumlarının, STK'ların, akademisyenlerin, sanayicilerin, çiftçilerin ve bireylerin sunumları ve değerlendirmelerine yer verilecektir.

Son olarak UMNHK'nın nasıl finanse edileceğine değinmek gerekmektedir. Bu aşamada UMNHK Sekretaryası yıllık bütçeyi hazırlayarak Komisyon'a sunacaktır. Sekretarya, Komisyonca onaylanan bütçeyi taraflara ileterek, yapılması gereken katkıyı bildirecektir. UMNHK yıllık bütçesine 3 kıyıdaş devlet eşit oranda katkı sağlayacaklardır. Taraflar, temsilcilerinin UMNHK faaliyetlerine katılımlarına ilişkin harcamalarını, kendi topraklarında yapılan izleme ve araştırma aktivitelerinin giderlerini kendileri karşılayacaklardır. Sekretarya, bütçenin kullanılmasına yönelik Komisyona karşı sorumlu ve UMNHK faaliyetlerini yürütmek için tüm finansal işlemleri gerçekleştirmeye yetkili olacaktır.

Yukarıda aktarılan tüm öneriler dünyada işlerliği kabul görmüş olan, başta IJC olmak üzere ISRBC ve ICPR havza yönetim yapılarının teşkilat yapıları ve çalışma mekanizmalarında esinlenerek kaleme alınmıştır. Burada önerilen teşkilat yapısı ve çalışma mekanizmaları, öncelikli olarak su enerji ve gıda üçlü ilişkisi ve hidro-diplomasi kavramlarının UMNHK'nın tüm birimlerine yansıtılacak şekilde tasarlanmıştır.

Meriç Nehri Havzasında üç kıyıdaş devlet arasında yapılacak sınıraşan işbirliği anlaşması ile teşkil edilmesi mümkün olan UMNHK'nın idari yapısı anlaşma metninde yer alan hükümlere göre oluşturulabilir. UMNHK'nın çalışma usulleri ise yapının oluşturulmasının ardından komisyonca belirlenebilir.

6. DEĞERLENDİRME

2000’li yılların başından itibaren komşuları ile minimum problem hedefleyen Türk dış politikası, bu tavrının olumlu yansımalarını almaya başlamış ve bu süreç sınıraşan sular sorunlarına da tesir etmiştir. 2011 yılından bu yana Suriye’nin içinde bulunduğu iç savaş nedeniyle ülkemiz ve Suriye arasındaki ilişkilerin donma noktasına gelmesini bir kenara koyarsak, ülkemiz tüm komşuları ile sınıraşan sular konusundaki ilişkilerini geliştirme eğilimindedir. Söz konusu eğilim yukarı doğru görünse de, Meriç Nehri Havzası’nda mansap konumunda olan Türkiye, her yıl Bulgaristan’dan kaynaklı büyük taşkın felaketlerine ve su kirliliğine maruz kalmaktadır. Asi havzasında da benzer Meriç Nehri’ndeki sorunlara benzer durumlar yaşanmaktadır ve bu sorunlara henüz çözüm bulunmuş değildir.

Türkiye, Meriç ve Asi sınıraşan havzalarında mansap olup Aras, Çoruh ve Fırat-Dicle havzalarında memba konumundadır. Topraklarındaki su varlığı ise bölgesel ve mevsimsel faktörler nedeniyle dengesizlikler göstermektedir. Sayılan faktörler sanayi ve tarımda gelişim süreci devam eden ülkemiz için hayati derecede önemlidir. Bu nedenlerle Türkiye’nin su politikalarını oluştururken su, enerji ve gıda üçlü ilişkisini bütünleşik bir yaklaşımla ele alması gerekmektedir.

Su, gıda ve enerji ilişkisi sınıraşan havzalarda çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Sınıraşan havzalarda söz konusu ilişkinin başarılı bir şekilde kurulması ve bunun işbirliği içinde uygulanmasının tek yolu işbirliğinin kademeli şekilde gelişimini sağlamak ve sonunda işler bir Sınıraşan Nehir Havzası Yönetim Yapısı (SNHYY) teşkil edilmesi olarak görülmektedir.

Ülkemiz, sınıraşan sularda işbirliğini ve SNHYY teşkilini öngören ve tavsiye eden uluslararası normların ve sözleşmelerin (*Su Sözleşmesi* ve *BM 1997 Sözleşmesi*) ruhuna uygun dış politika takip etmektedir. Fakat bu tür sözleşmelerin mevcut halleri ve bütünü ile uygulanması ülkemizce sakıncalı bulunduğundan bu gibi metinlere taraf olunmamıştır. Hatta Türkiye, bu çalışmanın önceki bölümlerinde yer verilen gerekçelerle *BM 1997 Sözleşmesini* reddetmiştir. Öte yandan, sınıraşan sularla ilgili uluslararası normların yukarıdaki sözleşmeler çerçevesinde gelişeceği beklentisi yersiz değildir. Bu duruma 1997 yılından sonra, AB tarafından yayımlanan ve BM

sözleşmelerinin dikkate alınmasıyla hazırlanmış SÇD ve 1966 Helsinki Kurallarının revizyonu niteliği taşıyan Berlin Kuralları (2004) örnekleri verilebilir. SÇD, AB üyelik müzakereleri devam eden Türkiye için görmezden gelinebilecek bir mevzuat olmadığı gibi, tüm AB üyesi devletlerde BM'nin sınıraşan sularla ilgili sözleşmelerini kabul etmiş değillerdir.

Bu çerçevede, sınıraşan sular konusunda işbirliğine hazır olduğunu her fırsatta vurgulayan Türkiye, BM 1997 Sözleşmesi'nde de yer alan *suyun hakça ve makul kullanımı* ile diğer kıyıdaşlara ciddi zarar vermeme prensiplerini savunmaktadır. Türkiye, suyun hakça ve makul kullanımı prensibinden suyun en fazla yarar sağlayacak şekilde kullanılmasını kastettiğini defalarca dile getirmiştir.

Ülkemiz bu prensipleri sadece dile getirmekle kalmamıştır. Bu çalışmada yer verilen Yunanistan, Bulgaristan ve Suriye ile yapılan sınıraşan işbirliği anlaşmaları metinleri söz konusu prensipler çerçevesinde kaleme alınmıştır. Fırat-Dicle havzasında *hakça ve makul kullanım* prensibi ile havzanın sularının kullanımı hakkında ülkemiz tarafından üç aşamalı işbirliği planı sunulmuş, fakat kıyıdaşlarımız bu planı uygulamaya yanaşmamıştır. Suriye ile 2009 yılında söz konusu prensipler çerçevesinde imzalanan 50 farklı mutabakat zaptından 3'ü direk su yönetimi konularını ilgilendirmektedir ve 2011 yılında TBMM'de kabul edilmiştir. Ayrıca ülkemiz ve Suriye arasında imzalanan ve 2010 yılında TBMM'de kabul edilen "Teknik ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması" uyarınca su, gıda ve enerji sektörlerinde işbirliğini bir arada ele alacak daimi bir SNHYE teşkiline karar verilmiş ve söz konusu SNHYE'nin sekretarya işlerinin TİKA eliyle yapılması hususunda anlaşmaya varılmıştır. Suriye'de yaşanan iç savaş anlaşmaların hayata geçmesine imkân vermemiştir. Aynı şekilde ülkemiz girişimleriyle son yıllarda ülkemiz ve Irak arasında enerji, tarım, ulaşım ve su gibi birçok farklı konuda 48 adet mutabakat zaptı imzalanmış olup bunların 2'si direk su alanında işbirliğini öngörmektedir.

Ülkemizin sınıraşan sular konusunda dünyada çok az örneği olan ve ileri seviyede işbirliği anlamına gelen ortak baraj yapımı ve işletilmesi konusunda da faaliyetleri vardır. Aras Nehri Havzasında ülkemiz ve SSCB arasında yapılan anlaşma (1964 ve 1975) sonucu Arpaçay üzerine inşa edilen ve günümüzde Ermenistan ile ortak işletilen Arpaçay Barajı bulunmaktadır. Söz konusu barajın

işletilmesi, -Ermenistan ile mevcut ilişkilerimiz göz önüne alındığında- sorunsuz ve başarılı bir şekilde yıllardır devam etmektedir.

Sınıraşan sularla ilgili uluslararası sözleşmeler karşısında Türkiye'nin tutumu değerlendirildiğinde; sınıraşan nehir havzalarında işbirliğine ve bu işbirliğinin geliştirilerek SNHYE eliyle yapılmasının önünde ülkemiz açısından prensipte (ülkemizin sınıraşan sular politikasının temel ilkeleri) bir engel olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın konusu olan Meriç Nehri Havzası'nın mansabında yer alan Meriç-Ergene Havzası ülkemizin ekonomik faaliyetleri sebebiyle Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Meriç-Ergene havzasının %80'i tarım arazisidir ve bu arazide, Türkiye'nin pirinç ve ayçiçeği üretiminin yarısından fazlası yapılmaktadır. Diğer taraftan, bölgenin batıda Türkiye'nin en büyük ticari ortağına (AB) doğuda ise ulusal ticaret başkentine (İstanbul) komşu olması, sanayinin bu bölgede 1990'lı yıllardan itibaren hızla gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ekonomik olarak her geçen yıl büyüyen Türkiye'nin ihracatının yarısının fabrikalarının birçoğu Meriç-Ergene Havzası'nda yer alan İstanbul merkezli firmalarca yapıldığı göz önüne alınırsa, bölgenin ülke ekonomisindeki payı daha anlaşılır kılınmış olacaktır.

Havzadaki yoğun endüstriyel faaliyetler sonucunda su talebi her geçen gün artarken buna paralel olarak enerji talebi de artmaktadır. Havzada yer alan Doğalgaz ve Rüzgâr kaynaklı enerji üretim tesisleri talebi karşılamakta zorlanmaktadır. Doğalgazın da ithal edilen bir kaynak olması ve ülkenin başka bölgelerinden temin edilen elektrik ile bu açığın karşılanması, ulusal kaynakların tüketimi açısından ülkemize ek yük getirmektedir. 2014 yılı verilerine göre ülkemizin tükettiği (ithal ettiği) doğalgazın neredeyse yarısı doğalgaz çevirim santrallerinde kullanılmaktadır.

7. ÖNERİLER

Ülkemizin Meriç Nehri Havzası başta olmak üzere sınıraşan havzalarındaki mevcut durumu ve tutumu yukarıda özetlenmek istenmiştir. Meriç Nehri Havzasında sınıraşan işbirliğinin geliştirilmesi yönünde getirilen önerilere aşağıda yer verilmiştir.

1) Meriç Nehri Havzası'ndaki üç kıyıdaş devletin ekonomik faaliyetleri, Türkiye ve Yunanistan topraklarında yaşanan taşkın sorunu ve havzanın su kalitesinin korunması ve iyileştirilmesi hususları göz önünde bulundurulduğunda su, enerji ve gıda üçlü ilişkisi ve bu üç sektör için gerekli su kaynaklarının Meriç Nehri Havzası'nda entegre bir yaklaşımla sürdürülebilir yönetimi için geniş kapsamlı sınıraşan işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır. 3 kıyıdaşında havzadaki faaliyetleri dikkate alındığında böylesine bir işbirliğinin oldukça faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

2) Havzada yer alan kıyıdaşların geniş kapsamlı sınıraşan işbirliği yapmak adına işbirliğini kademli şekilde geliştirmesi ve sonuçta bir SNHYEY teşkil etmelerine sebep olacak itici güçler her bir kıyıdaş için farklılık göstermektedir. Bulgaristan ve Yunanistan açısından bu güçler daha çok iki ülkenin taraf olduğu uluslararası hukuki metinlerden ve AB normlarından (SÇD ve Taşkın Direktifi) ileri gelmektedir. Bu iki ülkeden Bulgaristan ve Yunanistan sınıraşan nehir havzalarında geniş kapsamlı işbirliğini ve bu işbirliğini uygulayacak SNHYEY teşkilini çok açık şekilde talep eden *Su Sözleşmesi*'ne tarafken, Yunanistan ayrıca *BM 1997 Sözleşmesi*'ne de taraftır. Bulgaristan ve Yunanistan'ın söz konusu BM sözleşmelerinden doğan sınıraşan işbirliğine yönelik ciddi yükümlülükleri bulunmaktadır. Öte yandan her iki ülkenin de AB üyesi olması bu işbirliğini teşvik eden bir diğer unsurdur. AB üyelik müzakereleri devam eden Türkiye açısından, bu müzakereler çerçevesinde AB ile Türkiye arasındaki ilişkiler ve havzadaki ekonomik faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda ülkemizin Meriç Nehri Havzası'nda sınıraşan işbirliğine yanaşmaması söz konusu değildir. Ülkemizde diğer kıyıdaşların üzerinde uluslararası sözleşmelerden ve AB mevzuatından ileri gelen hukuki yükümlülüklerin farkında olarak, AB platformlarında kıyıdaşların (özellikle Bulgaristan'ın) Meriç Nehri Havzasında sınıraşan işbirliği konusundaki isteksizliğini ve yaşanan

taşkınlardan gördüğü ekonomik zararı her fırsatta dile getirmeye devam etmesi faydalı olarak değerlendirilmektedir.

3) Ülkemizin 2009 yılında AB müzakereleri çerçevesinde 2009 yılında açılan çevre faslının kapanış kriterlerinden biri olan NHYP'lerin hazırlanması çalışmalarına 4 pilot havzada (Meriç-Ergene, Susurluk, Konya ve Büyük Menderes) başlamıştır. Bu havzaların arasında Meriç-Ergene havzasının bulunması ve bu havzada yapılacak NHYP hazırlığı çalışmaları iş programına Bulgaristan ve Yunanistan ile 3 adet sınıraşan işbirliği toplantısı ve 1 adet eğitim çalıştay eklenmiş olması ülkemizin iyi niyetini ortaya koymaktadır. Bu tür eğitim çalıştaylarının ve işbirliği toplantılarının artırılması üç ülke arasındaki işbirliğini bir üst seviyeye taşıyacak çok önemli girişimler olarak görülmektedir.

4) Havzanın membasında yoğun tarımsal sulama yapan ve birçok baraja sahip olan Bulgaristan, hidro-elektrik potansiyeli elinde tutmaktadır. Bulgaristan ekonomisine girdi sağlayan barajlar Yunanistan'ın tarımsal faaliyetlerinin yanında daha önce havzadaki ekonomik faaliyetlerinin yoğunluğuna vurgu yapılan Türkiye ekonomisine de büyük zararlar (taşkınlar ve su sıkıntısı) vermektedirler. Su, enerji ve gıda ilişkisinin daha net bir şekilde karşımıza çıktığı bu noktada, Bulgaristan için barajlarında ürettiği enerjinin yeterli olmadığı ve yeni barajların yapılmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bulgaristan topraklarında ve Türkiye Bulgaristan sınırında inşa edilecek yeni barajlar (Tunca Barajı) ile hem mansapta ki devletlerin tarımsal sulama suyunun düzenli akışı sağlanabilecek, hem de bölgedeki endüstriyel faaliyetleri için doğalgaz ithal ederek elektrik üreten Türkiye'nin de enerji ihtiyacı karşılanmasına katkıda bulunmuş olacaktır. Üç kıyıdaşında ortak projeler ve yatırımlardan elde edeceği faydalar bulunmaktadır.

Yaşanan taşkınların yerleşim yerlerinde ve tarım alanlarında oluşturduğu zarar, dönemsel olarak meydana gelen su sıkıntıları ve bunu sonucundaki ekonomik kayıplar, aşırı yeraltı suyu kullanımları ve söz konusu su kullanımlarından kaynaklı endüstriyel faaliyetlerin sürdürülmesi için gerekli enerjinin ithal edilmesi (doğalgaz) gibi faktörler, mevcut durumun (düşük düzeyli işbirliği) getirdiği toplam ekonomik yükü ülkemiz açısından oldukça yüksek seviyelere (son on yılda yaklaşık 1 Milyar \$)

ulaştırmıştır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde havzadaki düşük düzeyli işbirliğinin doğurduğu maliyet özellikle ülkemiz ve Yunanistan için çok yüksektir.

5) Trakya Bölgesinde son yıllarda su ihtiyacının önemli ölçüde artmasına neden olan bölgede sürekli gelişen sanayinin, paralel olarak enerji ihtiyacı da artmaktadır. Artan enerji talebi ülkemizde doğalgaz ithalatı ile Doğalgaz Çevirim Santrallerinde elektrik üretilerek karşılanmaya çalışılmaktadır. Ülkemiz ekonomisinde büyük bir yük oluşturan doğalgaz ithalatı ve bu doğalgaz ile üretilen enerjinin maliyeti ile AB'den (veya Bulgaristan'dan) direk yapılacak elektrik alım maliyetinin karşılaştırılacağı bir maliyet fayda analizine ihtiyaç vardır. Böyle bir çalışmanın yakın gelecekte yapılması önerilmektedir.

6) Sınıraşan havzalarda, uluslararası ilişkilerin tüm alanlarında olduğu gibi asıl olan, devletlerin ekonomik çıkarları ve dolayısıyla insanların refahıdır. Dünyada sınıraşan nehir havzalarında işbirliğinin teşviki, yayımlanan uluslararası sözleşmeler, kıyıdaşlar arasında yapılan sınıraşan anlaşmalar ile teşkil edilen SNHYY'ler ve benzeri faaliyetlerin tamamı sınıraşan nehir havzalarındaki ekonomik pastanın kıyıdaşlar arasında bölünmesine yöneliktir. Meriç Nehri Havzasında da söz konusu pastanın bölünmesinde bu çalışmada sıklıkla yer verilen haksızlıklar ve anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Pastayı adil ve tüm kıyıdaşların çıkarlarını koruyarak bölmenin yolu su, enerji ve gıda üçlü ilişkisi üzerine oturtulmuş yetkin ve etkin bir SNHYY oluşturacak olan ortak bir sınıraşan işbirliği anlaşmasının yapılmasından geçmektedir. Fakat böylesine bir işbirliği seviyesine ulaşmak işbirliğinin kademeli şekilde geliştirilmesi çabaları ve kıyıdaş ülkelerin hem politik hemde teknik açıdan irade gösterilmesi ile mümkündür.

7) Havzadaki sınıraşan işbirliğinin kademeli şekilde geliştirilerek geniş kapsamlı işbirliği ve bu işbirliğinin uygulayıcısı ve takipçisi olacak UMNHK teşkili hedefleri ile yapılacak yatırımlar tüm kıyıdaşlar için uzun vade de fayda sağlayacaktır. Örneğin, AB mevzuatı kapsamındaki havza bazlı yatırım planlamaları (barajlar, göletler ve taşkın yapıları), izleme faaliyetleri, önlemler programının oluşturulması, nehir havza yönetim planları ve taşkın yönetim planları gibi sınıraşan işbirliği gerektiren faaliyetlerin kurumsal bir yapı altında havza bazında ele alınarak hazırlanması ve uygulanması, kıyıdaşların uzun vade de hem ekonomik hem de

çevresel anlamda birçok kazanç elde etmelerini sağlayacaktır. Sonuç olarak, geniş kapsamlı sınıraşan işbirliğine geçmeyen kıyıdaşlar, mevcut durumun korunduğu her gün daha fazla zaman ve para kaybetmektedirler.

Geniş kapsamlı işbirliğinin ve UMNHK teşkilinin kıyıdaşlara sağlayacağı bir diğer önemli avantaj ise, su yatırımları ile ilgili uluslararası kurumlara yapılan finansal kredi ve yardım başvurularının çok daha kısa sürede ve daha az ön koşul ile kabul edilmesidir. Son yıllarda uluslararası fon sağlayıcıları ve AB, söz konusu fonların tahsisine ilişkin koşullara çevresel ve sınıraşan işbirliği kaygılarını da ilave etmiştir. Örneğin birincil maksadı Tunca Nehri kaynaklı taşkınların önlenmesi olarak planlanan Tunca Barajı'nın finansmanı anılan fonlardan faydalanarak ekonomik kredi imkânları ile sağlanabilir.

Bu çalışmada yeraltı suyu konusunun sınıraşan boyutlarına değinilmemiştir. Eğer ileride kurulacak olan UMNHK'nın sağlıklı bir şekilde işlevlerini yerine getirdiği görülürse, yeraltı sularında da sınıraşan işbirliğine gidilmesi ve bu konuyu da içine alan bir revizyon anlaşmasının yapılması gündeme gelebilir.

SONUÇ

Su her ne kadar insanın temel ihtiyacı olsa da toplumsal ve ekonomik faaliyetler ile doğrudan ilişkili olması nedeniyle aynı zamanda ekonomik bir varlıktır. Dünyada genel kabul görmüş olan su kaynaklarının havza bazında yönetilmesi görüşü son yıllarda geliştirilmiş ve suyun artık su, enerji ve gıda üçlü ilişkisi göz önünde bulundurularak yönetilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Devletlerin temel politikalarına yön veren su, enerji ve gıda sektörlerinin bu ilişkisi ve birbirlerini tamamlayıcı özellikleri dolayısıyla sınıraşan nehir havzalarında devletler arası çıkar çatışması yaşanmaktadır. Sınıraşan sular sorunu devletler arasındaki işbirliğini genişletmek için büyük potansiyel ihtiva etmektedir. Bu sebeple, söz konusu çıkar çatışması yüzünden Orta Doğu'da ve Afrika'da savaş potansiyelinin yüksek olduğu yönündeki görüşlere sık sık rastlansa da, çıkar çatışmaları potansiyel işbirliğinin kıvılcımı olarak da yorumlanabilir.

Dünyada devletler arasında sınıraşan sulardan kaynaklı işbirliği potansiyelini kademeli şekilde gerçekleştirmiş birçok nehir havzası ve bu havzalarda kurulmuş olan Sınıraşan Nehir Havzası Yönetim Yapıları (SNHY) bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında da Meriç Nehri Havzası'ndaki geniş kapsamlı sınıraşan işbirliğini potansiyeli ve bu işbirliğinin temini için *üç kademeli işbirliği planı* ve Uluslararası Meriç Nehri Havzası Komisyonu (UMNHK) önerilmiştir.

Üç kademeli işbirliği planı çerçevesinde yapılması önerilen üçlü sınıraşan anlaşmalar ve bu süreçte teşkil edilecek olan UMNHK ile gelişecek bir sınıraşan işbirliğinden ülkemiz ve kıyıdaşların elde edeceği yararlar aşağıda verilmiştir.

- Veri paylaşımı, baraj işletme programları ve ortak baraj yapımı gibi konularda işbirliğinin geliştirilmesi ile taşkınların etkilerinin azaltılması veya önlenmesinin sağlanması mümkündür.
- Yaz aylarında ülkemizde ve Yunanistan topraklarında yapılan tarımsal sulamada yaşanan su sıkıntısının giderilmesi sağlanabilecektir.

- Bulgaristan ve Yunanistan taraf oldukları uluslararası sözleşmelerin hükümleri ve SÇD ile Taşkın Direktifi'nin ilgili hükümlerini yerine getirmiş olacaklardır.
- Meriç Havzası'ndaki ekonomik pastanın kıyıdaşlara *hakça ve makul* şekilde dağılımı (enerji ve su talebinin karşılanması) sağlanacaktır.
- Mevcut işbirliği seviyesinin getirdiği ekonomik maliyetlerin (örneğin taşkın zararları) sadece ülkemizi ve Yunanistan'ı etkilemesi nedeniyle geliştirilecek mekanizmalar ile Bulgaristan'ın da söz konusu maliyetlerin karşılanmasında sorumluluk alması sağlanacaktır.
- İşbirliğinin gelişim göstermesiyle uzun vadede su kalitesi ve biyolojik çeşitliğe verilen havza bazlı zarar giderilebilecektir.
- Gelecekte AB'nin sınıraşan havzalarında ortak NHYP hazırlanmasını ve işbirliğini zorunlu tutması beklenmektedir. Yunanistan ve Bulgaristan'ın ülkemizle ve birbirleriyle sınıraşan işbirliği konusunda pasif tutum sergilemeleri AB tarafından eleştirilmektedir. Dolayısıyla havzadaki geniş kapsamlı işbirliği, hem ülkemiz hem de diğer kıyıdaşlarımızın için AB süreçleri bakımından faydalı olacaktır.

Bu çalışmanın kapsamını oluşturan Meriç Nehri Havzası'nda, sınıraşan işbirliğini teminen, Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında son 100 yıllık dönemde birçok ikili sınıraşan işbirliği anlaşması yapılmıştır. Fakat havza bazında yapılmayan bu tip ikili anlaşmaların uygulanmasına sıra geldiğinde başarısız olunmuştur. Bunun temelinde havzadaki kıyıdaş devletlerin memba ve mansapta yer almalarından kaynaklı farklı politik hedeflere sahip olmaları ve bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik ekonomik faaliyetlerinin ve yatırımlarının farklı olması dolayısıyla sınıraşan işbirliğinden zarar göreceklere algısı yatmaktadır. Öte yandan kıyıdaş devletler, geçmişte bireysel olarak yaptıkları yatırımlardan bugün elde ettikleri kazancı, diğer kıyıdaşlarla paylaşmaya sıcak bakmamaktadırlar.

Söz konusu algının kırılması ancak devletler arasında yapılacak iyi niyet göstergesi girişimler (ortak izleme faaliyetleri, eğitim faaliyetleri, saha ziyaretleri, ortak taşkın risk planları vb.) neticesinde kademeli şekilde olacaktır. Bu çalışma kapsamında önerilen *Üç kademeli işbirliği planı*'nın ilk aşamasını söz konusu

girişimler oluşturmaktadır. Mevcut durumda bazı iyi niyet girişimleri gerçekleştirilse de, uzun vadede havzada üç kıyıdaş devletin birlikte imzalayacağı geniş çerçeveli bir sınıraşan işbirliği anlaşmasına ve bu anlaşmanın uygulanması amacıyla yetki alanı ve fonksiyonları belirlenmiş olan SNHYT teşkiline ihtiyaç vardır.

Sınıraşan nehir havzalarındaki su potansiyeli, suyun tüm ekonomik faaliyetlerle olan yakın ilişkisi sebebiyle kıyıdaş devletlerin kendi payını almak istedikleri bir ekonomik pasta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yakın ilişkiyi en adil şekilde ortaya koyan kavram son yıllarda geliştirilmiş olan su, enerji ve gıda üçlü ilişkisidir. Birbirleriyle bütüncül bir bağ içeren su, enerji ve gıda sektörlerinden birinde yaşanan aksaklıklar bir diğerini olumsuz etkilemektedir. Sınıraşan nehir havzalarında bu üç sektörün ihtiyaç duyduğu su devlet sınırları dikkate alındığında eşit dağılmış değildir. Dolayısıyla geniş kapsamlı sınıraşan işbirliğinin olmadığı bir ortamda devletler arasında çıkar çatışması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Meriç Nehri Havzasında yapılacak geniş kapsamlı sınıraşan işbirliğini teminen geliştirilecek kademeli işbirliği ve teşkil edilecek UMNHK ile havzanın mansabında ve membaında yer alan su kaynakları su, enerji ve gıda ilişkisi gözetilerek yönetilecek ve böylece üç kıyıdaş ülkenin de ekonomik çıkarları mümkün olduğunca korunmuş olacaktır. Bunun sonucunda uzun vadede bölge halkının refah seviyesi yükselecek, sosyo-kültürel kaynaşma yaşanacak ve kıyıdaş milletler arasındaki ilişkiler gelişerek su kaynakları alanında başlayan işbirliği diğer birçok alana sıçramış olacaktır.

Anılan üç ülkenin sınıraşan işbirliği konusunda başarıya ulaşabilmesi için öncelikle hükümetlerinin politik isteği ve kararlılığı gerekmektedir. Bu çalışma devletimizin tüm ilgili birimlerince benimsenmesi gereken söz konusu politik kararlılığın oluşabilmesi için ihtiyaç duyulan farkındalığı sağlamak ve bu kapsamda taslak bir öneri sunmak adına yapılmıştır. Böylece, kıyıdaş devletlerin göstereceği güçlü politik irade, finansal destek ve çerçevesi net olarak belirlenmiş bir hukuki dayanak ile birlikte havzadaki su kaynaklarının ve ekonomik çıktıların sürdürülebilir ve adil kullanımı sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Federal Almanya Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı. (2015). *Realising the Water, Energy and Food Security Nexus*. 2015 tarihinde www.water-energy-food.org adresinden alındı
- Huisman, P., de Jong, J., & Wieriks, K. (2000). Transboundary cooperation in shared river basins: experiences from the Rhine, Meuse and North Sea. *Water Policy - Elsevier*, 83-97.
- Sproule-Jones., M. (2010). Trans-boundaries of Environmental Governance on the Great Lakes. *Canada Institute*.
- International Court of Justice*. (1923). Mart 28, 2015 tarihinde http://www.icj-cij.org/pcij/serie_B/B_05/Statut_de_la_Carelie_orientale_Avis_consultatif.pdf adresinden alındı
- Water Framework Directive, 2000/60/EC. (2000, Aralık 22). European Commission.
- Framework Agreement on the Sava River Basin*. (2004). 04 21, 2015 tarihinde Sava Commission:
http://www.savacommission.org/dms/docs/dokumenti/documents_publications/basic_documents/fasrb.pdf adresinden alındı
- International Water Law*. (2004). Mart 28, 2015 tarihinde
http://internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/ILA_Berlin_Rules-2004.pdf adresinden alındı
- Directive 2007/60/EC on the assessment and management of flood risks*. (2007). Mart 16, 2015 tarihinde EU Commission: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32007L0060> adresinden alındı
- ORSAM. (2010). Ekim 13, 2015 tarihinde Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yeni Bir Dönem: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi:
http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20091113_veysel.int.pdf adresinden alındı
- Program on Water Governance*. (2012). Mayıs 05, 2015 tarihinde
<https://watergovernance.ca/projects/water-without-borders/policy-briefs-english/> adresinden alındı
- 2013/6 Sayılı Başbakanlık Genelgesi. (2013, Haziran 13). *Resmi Gazete*. 2015 tarihinde
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130613-9.htm> adresinden alındı

- OKACOM-The Permenant Okavango River Basin Commission* . (2014). Aralık 20, 2014 tarihinde www.okacom.org: <http://www.okacom.org/okacom-commission> adresinden alındı
- Danubius*. (2015). Nisan 24, 2015 tarihinde <http://danube-cooperation.com/danubius/2012/05/08/regional-cooperation-within-the-sava-commission-for-sustainable-development-of-bosniaherzegovina/> adresinden alındı
- Enerji Atlası*. (2015). Haziran 21, 2015 tarihinde <http://www.enerjiatlası.com/dogalgaz/> adresinden alındı
- Enerji Atlası*. (2015). Haziran 20, 2015 tarihinde <http://www.enerjiatlası.com/ruzgar/> adresinden alındı
- FASRB*. (2015). Nisan 25, 2015 tarihinde International Sava River Basin Commission: http://www.savacommission.org/dms/docs/dokumenti/documents_publications/basic_documents/fasrb.pdf adresinden alındı
- Global Water Partnership-IWRM Toolbox*. (2015). Aralık 18, 2014 tarihinde www.gwp.org: <http://www.gwp.org/en/ToolBox/CASE-STUDIES/Americas--Caribbean/Transboundary-Trans-border-management-group-for-the-conservation-of-the-environment-of-the-Goascoran-River-Honduras-and-El-Salvador-320/> adresinden alındı
- ISRBC*. (2015). Nisan 24, 2015 tarihinde Inernational Sava River Basin Commission: <http://www.savacommission.org/history> adresinden alındı
- LFAE - Laboratório de Fontes Alternativas de Energia*. (2015, Şubat 16). Şubat 16, 2015 tarihinde <http://www.solar.coppe.ufrj.br/itaipu.html> adresinden alındı
- TBMM-Kanun ve Kararlar Bilgi Sistemi*. (2015). Haziran 18, 2015 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlarvekararlar.htm> adresinden alındı
- United Nations Treaty Collection*. (2015). Ekim 7, 2015 tarihinde https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-5&chapter=27&lang=en adresinden alındı
- United Nations Treaty Collection*. (2015). Eylül 16, 2015 tarihinde Audiovisual Library of International Law: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTSOnline&tabid=2&mtdsg_no=XXVII-12&chapter=27&lang=en#Participants adresinden alındı
- AB Komisyonu. (2012). *Commission staff working document on the implementation of WFD and River Basin Management Plans*. Brüksel: EU Commission.
- Akça, Ç. (2014). *Sınırşan Sularla İlgili Uluslararası Hukuki Metinlerin Değerlendirilmesi*. Ankara: T.C. ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI.

- Aktaş Acabey, M. (2006). *Sınıraşan Sular*. İstanbul: Beta.
- Avcı, İ. (2002). *Sınıraşan Su Kaynaklarımız: Su Potansiyeli, Su Kullanım Talepleri, mevcut ve Muhtemel Sorunlar*. İstanbul: Su Vakfı.
- BOTAŞ. (2013). *Sektör Raporu*. Ankara: Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş.
- Bulgaria-Turkey IPA Cross-border Programme. (tarih yok). *Partnership - Projects without borders*. Eylül 27, 2015 tarihinde <http://www.ipacbc-bgtr.eu/page.php?c=73&d=339> adresinden alındı
- Burchi, S., & Spreij, M. (2003). *Institutions for International Freshwater Management*. UNESCO PC-CP.
- Clamen, M. (2008). *Governance and Institutional Arrangements in the Great Lakes Basin*. Bonn: UN WATER.
- COAST Working Group. (2003). *Common Implementation Strategy for the Water Framework Directive (2000/60/EC), Guidance Document No 5*. Luxemburg: European Communities.
- D. Kırkıcı, D. (2014). *Sınıraşan Sular Bağlamında Türkiye, Suriye ve Irak İlişkileri*. Ankara: Orman ve Su İşleri Bakanlığı.
- DSİ 11. Bölge Müdürlüğü. (2013). *Meriç Nehri Taşkın Erken Uyarı Sistemi. 3. Ulusal Taşkın Sempozyumu*. İstanbul: DSİ.
- DSİ. (2014). *Ergene Havza Koruma Eylem Planı sunumu*. Tekirdağ.
- DSİ. (2015). *Devlet Su İşleri 11. Bölge Müdürlüğü*. Eylül 17, 2015 tarihinde <http://www2.dsi.gov.tr/bolge/dsi11/> adresinden alındı
- EPDK. (2015). *Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu*. Ankara: Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- Eşiyok, B. A., & Sekmen, F. (2012). *Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları, Doğu Anadolunun Bölgesel Gelişimdeki Yeri ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
- EU Commission - Infringement cases. (2015). *EU Commission Environment - Infringement cases*. Ekim 30, 2015 tarihinde http://ec.europa.eu/environment/legal/law/press_en.htm adresinden alındı
- EU-Commission. (2007). *DIRECTIVE 2007/60/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 October 2007 on the assessment and management of flood risks*. Brüksel: EU-Commission.

- EU-Commission. (2012). *Commission Staff Working Document - Implementation of WFD in Greece*. Brüksel: EU - COMMISSION.
- EU-Commission. (2015). *COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT - Report on the implementation of the Water Framework Directive River Basin Management Plans - Greece*. Brüksel: EU.
- European Commission. (2000). *European Commission, Environment, Water Framework Directive*. Kasım 20, 2014 tarihinde http://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/index_en.html adresinden alındı
- Gabcikovo-Nagymaros Davası Kararında Uluslararası Adalet Divanı'nın 1969 Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesine İlişkin Değerlendirmeleri*. (tarih yok). 09 05, 2014 tarihinde [www.gstfdergi.com](http://gstfdergi.com):
<http://gstfdergi.com/iumhmohb/article/viewFile/1019002477/1019002065> adresinden alındı
- GoC. (2013). *Government of Canada*. Ekim 12, 2015 tarihinde History of the Great Lakes Water Quality Agreement: www.ec.gc.ca/grandslacs-greatlakes/default.asp?lang=En&n=647DC488-1 adresinden alındı
- Gültekin, B. (2010). *The On going Official Contacts and Cooperation on the Turkish-Armenian Border*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Hallı, M., Sarı, E., & Kurt, M. A. (2014). Assessment of Arsenic and Heavy Metal Pollution in Surface Sediments of the Ergene River, Turkey. *Pollution Journal of Environmental Studies*, 1581-1590.
- Hassan, F. A. (2002). *Water Management and Early Civilizations: From Cooperation to Conflict*. UNESCO.
- Hassing, J., Ipsen, N., & Clausen, T. J. (2009). *Integrated Water Resources Management in Action*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization UNESCO.
- Historical Highlights. (2015). *International Joint Commission*. Mayıs 7, 2015 tarihinde http://www.ijc.org/en/_/IJC_History adresinden alındı
- ICPR. (2009). *Internationally Coordinated Management Plan for the International River Basin District of the Rhine*. Koblenz: ICPR.
- ICPR. (2012). *Rules of Procedure and Financial Regulations of the ICPR*. Nisan 25, 2015 tarihinde http://www.iksr.org/index.php?id=320&L=3&ignoreMobile=1%3Ftxp%3Big_ttnews%5Btt_news%5D%3D865 adresinden alındı

- ICPR-Broşür. (2012). *The Rhine and its Catchment. An Overview*. Nisan 26, 2015 tarihinde http://www.iksr.org/fileadmin/user_upload/Dokumente_en/Brochures/IKSR_BRO_210x297_ENG_26.09.13.pdf adresinden alındı
- IJC Mission and Mandates. (2015). *International Joint Commission*. Mayıs 7, 2015 tarihinde http://www.ijc.org/en/_/IJC_Mandates adresinden alındı
- IKSR. (2014). *International Commission for the Protection of the Rhine*. Aralık 21, 2014 tarihinde www.iksr.org:
http://www.iksr.org/index.php?id=383&L=3&ignoreMobile=1%3Ftx_ttnews%5Btt_news%5D4D%3D865 adresinden alındı
- İnan, Y. (1993). *Legal Aspects of Transboundary Waters. Water as an Element of Cooperation in the Middle East*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi ve Friedrich-Naumann Vakfı.
- Institute and Energy and Transport. (2015). *EU Commission - Joint Research Center*. Ekim 8, 2015 tarihinde <http://ses.jrc.ec.europa.eu/power-system-modelling> adresinden alındı
- International Sava River Basin Commission. (2014). *Preliminary Flood Risk Assessment in the Sava River Basin*. Zagreb: ISRBC.
- ISRBC. (2011). *Strategy On Implementation Of The Framework Agreement On The Sava River Basin*. Zagreb: International Sava River Basin Commission.
- ISRBC-Protocol. (2015). *Protocol on Flood Protection to the Framework Agreement on the Sava River Basin*. Nisan 23, 2015 tarihinde http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Mednarodno_pravo/Protokol_zascita_pred_poplavami_-_CTC.pdf adresinden alındı
- Kibaroğlu, A. (2008). Meriç Nehri Havzası Sınırtaşın Su Politikaları. *Taşkın Konferansı* (s. 1-11). Edirne: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü.
- Kibaroğlu, A., & Scheumann, W. (2011). Euphrates-Tigris Rivers System: Political Rapprochement and Transboundary Water Cooperation. *Springer-Verlag Berlin Heidelberg*.
- Kibaroğlu, A., & Sümer, V. (2015). Turkey's Foreign Policy Orientation in the Water Context and the Orontes Basin. 57-76.
- Kibaroğlu, A., & vd. (2005). *Cooperation on Turkey's Transboundary Waters*. Berlin: The German Federal Ministry for Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety.
- Kibaroğlu, A., Kramer, A., & Scheumann, W. (2011). *Turkey's Water Policy*. New York: Springer.

- Kim, K., & Glaumann, K. (2011). *Transboundary Water Management: Who does what? where? Analysing the Data in SIWI's Transboundary Water Management Database*. Stockholm: Swedish Water House.
- Kimençe, T. (2014). *Ülkeler Arası Su Transferi Projeleri*. Ankara: ORSAM.
- Kimençe, T. (2015, Mayıs 5-6). 6. Alt Komite Toplantısı Sunumu - Çevre ve İklim Değişikliği AB Üyeleri ile İşbirliği Meriç Havzası. Ankara.
- Kimençe, T. (2015). Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Havza Yönetimi Daire Başkanı - AB Müktesebatı konusunda röportaj. (O. Özdemir, Röportaj Yapan)
- Kimençe, T. (2015, Ekim 7). Tez revizyonu. (O. Özdemir, Röportaj Yapan)
- Korkmaz, H., & Karataş, A. (2009). Asi Nehrinde Su Yönetimi ve Ortaya Çıkan Sorunlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18-40.
- König, C. (2014, Ağustos). *Water Energy and Food Security Nexus in the Mekong Basin*. 2015 tarihinde www.water-energy-food.org adresinden alındı
- Krantzberg, G., Bratzel, M., & McDonald, J. (2006). Contribution of the International Joint Commission to Great Lakes Renewal. *The Great Lakes Geographer*.
- Lapidoth, R. (2015). *International Law Studies*. Ekim 7, 2015 tarihinde Dispute Settlement under the 1997 Convention on the Law of the non Navigational Uses of International Watercourses: [https://www.usnwc.edu/Research---Gaming/International-Law/New-International-Law-Studies-\(Blue-Book\)-Series/International-Law-Blue-Book-Articles.aspx?Volume=75](https://www.usnwc.edu/Research---Gaming/International-Law/New-International-Law-Studies-(Blue-Book)-Series/International-Law-Blue-Book-Articles.aspx?Volume=75) adresinden alındı
- Malkaralı, S., & vd. (2008). Meriç Nehri Taşkını Ve Taşkınlar İle İlgili Geliştirilen Uluslar Arası Projeler. *Taşkın Konferansı* (s. 12-36). Edirne: Mülga T.C. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI.
- Markel, D. (2014, Mayıs 1). Şubat 16, 2015 tarihinde <http://www.jpost.com/Jerusalem-Report/The-Region/Viewpoint-The-best-alternative-337129> adresinden alındı
- McCaffrey, S. (2001). *The Law of International Watercourses-Non-Navigational Uses*. Oxford University Press.
- McCaffrey, S. C. (2008). *Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses*. United Nations Audiovisual Library of International Law.
- Mostert, E. (2003). *Conflict and Cooperation in the Management of International Freshwater Resources: A Global Review*. UNESCO, PCCP Publications.
- Nevin, J. (tarih yok). *International Joint Commission: A Case Study in the Management of International Waters*. Washington DC: International Joint Commission.

- NTV Haber. (2015). *NTV Haber Sitesi*. Nisan 28, 2015 tarihinde www.ntvmsnbc.com:
http://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/tarlada-balik-tutuyorlar,FNdv88J0XE2oS2g5_H6PVw/gITSAYR1Zk-TGBw9Io34FQ adresinden alındı
- ORSAM-Su Araştırmaları Programı. (2011). *Meriç Nehri Havzası Su Yönetiminde Uluslararası İşbirliği Zorunluluğu*. Ankara: ORSAM.
- Özdemir, O. (2015, Kasım 10). Meriç-Ergene Havzası Atıksu Arıtma Tesisi Hizmeti Verilen Nüfus Çalışması. Ankara: OSİB.
- Özer, S. (2012). *İmalat Sanayinde Dönüşüm-Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Mayıs 1, 2015 tarihinde <http://www.trakya2023.com/uploads/docs/28062013pHakIR.pdf> adresinden alındı
- Öziş, Ü., & Baran, T. (2002). Türkiye'nin Sınırtaşan Sularının Su Hukuku ve Su Siyaseti Açısından Durumu. *Sınır Aşan Sularımız* (s. 27-65). içinde İstanbul: Su Vakfı.
- Öziş, Ü., & Özdemir, Y. (2009). Türkiye'nin Sınırtaşan Akarsuları ve Fırat-Dicle Havzası. *Sınırtaşan Sular ve Türkiye*, 32-24.
- Peipsi CTC. (2015). *Peipsi Center for Transboundary Cooperation*. Ekim 12, 2015 tarihinde <http://www.ctc.ee/> adresinden alındı
- Perçin, S. (2014). Genel Hatları İtibairyle ABD, AB ve Türk Su Hukuku. *Uzmanlık Tezi*. Ankara: T.C. ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI.
- Pierre Strosser, vd. (2012). *Transboundary Cooperation Fact Sheets*. Brüksel: DG Environment of the European Commission.
- Ploco, S. (2014, Aralık 5). Sava Nehri Komisyonu Sunumu. (O. Özdemir, Röportaj Yapan)
- Ploco, S. (2015, Nisan 14). Reasons for Cooperation in Sava River Basin. (O. Özdemir, Röportaj Yapan)
- Ploco, S. (2015). Transboundary River Basin Management, Sava River Basin - Sunum. İzmir, Türkiye.
- Pohl, B. (2014). *The Rise of Hydro-Diplomacy*. Berlin: Adelphi and Federal Foreign Office.
- Rabe, B. G. (2010). Trans-border Environmental Governance in Canada and the United States: Introduction and Common Themes. *Canada Institute - Occasional Paper Series*.
- Rekacewcz, P. (2002). *UNDP - VITAL WATER GRAPHICS*. Aralık 25, 2014 tarihinde <http://www.unep.org/dewa/vitalwater/article34.html> adresinden alındı
- Reuss, M. (2003). *Historical Explanation and Water Issues*. UNESCO.

- Roll, G. (2006). *Lake Peipsi - Experience and Lessons Learned Brief*. Tartu: Peipsi Center for Transboundary Cooperation.
- Sağlam, S. (2014). *Meriç Nehir Havzası'nın Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi Açısından Değerlendirilmesi - Uzmanlık Tezi*. Ankara: T.C. ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI.
- Salman, S. M. (2007). The United Nations Watercourses Convention Ten Years Later: Why Has its Entry into Force Proven Difficult? *Water International*, s. 1-15.
- Samardžija, V., & Skazlić, I. (2013). *Regional Organization Study: International Sava River Basin Commission*. Zagreb, Belgrad: IRMO.
- Säre, M. (2010). *Case study of transboundary Lake Peipsi /Chudskoe (Estonia-Russian Federation) Water management planning*. Estonya: Peipsi Center for Transboundary Cooperation.
- Schmeier, S. (2013). *Governing International Watercourses*. New York: River Basin Organizations and the sustainable governance of internationally shared rivers and lakes.
- SCP. (2003). *Sava River Basin Initiative Conclusions of the Meeting of Interested parties*. Brüksel: Special Coordinator of the Stability Pact for South Eastern Europe.
- Sine, G. (2012). *The handbook for integrated water resources management in transboundary basins of rivers, lakes and aquifers*. International Network of Basin Organizations and Global Water Partnership.
- Şen, Z. (2002). Su Kaynakları ve Önemi. *Sınır Aşan Sularımız* (s. 3-8). içinde İstanbul: Su Vakfı Yayınları.
- Şenol Balaban, M. (2008). Küresel Isınma, Taşkın Afetleri ve Türkiye. *Taşkın Konferansı* (s. 58). Ankara: Mülga T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2015). *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Eylül 30, 2015 tarihinde Türkiye'nin Sınır Aşan Sular Politikasının Ana Hatları: http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-sinir-asan-sular-politikasinin-ana-hatlari-.tr.mfa adresinden alındı
- TANAP. (2015). *Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi*. Ekim 8, 2015 tarihinde <http://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir> adresinden alındı
- TBMM Araştırması Komisyonu Raporu. (2002). *Karaman Milletvekili Zeki Ünal ve 19 Arkadaşının, Yeraltı ve Yerüstü Su Kaynaklarımızın Daha Etkin Kullanımını Sağlamak ve Komşu Ülkelerle Olan Su Sorununa Çözüm Bulmak Maksatlı (10/13) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyon Raporu*. Ankara: TBMM.
- TEİAŞ. (2015). *TEİAŞ Kapasite İhale Sistemi*. Eylül 7, 2015 tarihinde tcat.teias.gov.tr/companies/registered adresinden alındı

- The IJC Team. (2015). *International Joint Commission*. Mayıs 6, 2015 tarihinde http://www.ijc.org/en_/The_IJC_Team adresinden alındı
- Toprak su ve enerji çalışma grubu. (2011, Mayıs). *www.topraksuenerji.org*. Nisan 29, 2015 tarihinde <http://topraksuenerji.org/?p=330> adresinden alındı
- Trakyaka. (2009). *Trakya Kalkınma Ajansı*. Mayıs 1, 2015 tarihinde http://www.trakyaka.org.tr/content-184-bolge_ekonomisi.html adresinden alındı
- Trakyaka. (2012). *Trakya Kalkınma Ajansı - Trakya Bölgesi Enerji Raporu*. Mayıs 1, 2015 tarihinde http://www.trakya2023.com/uploads/docs/enerji_raporu.pdf adresinden alındı
- Trombitcaia, I. (2009). *River Basin Comissions and Other Institutions for Transboundary Cooperation*. New York ve Cenevre: United Nations, UNECE.
- Trondalen, J. (2011). Kasım 1, 2014 tarihinde www.orangesenqurak.org: <http://www.orangesenqurak.org/UserFiles/File/SADC/SADC%20Water%20-%20Peace%20Dividends%20Report.pdf> adresinden alındı
- TUBİTAK. (2013). *Asi Havzası Koruma Eylem Planı*. Ankara: OSİB.
- TUBİTAK. (2013). *Havza Koruma Eylem Planlarının Hazırlanması Projesi - Ergene Havzası*. Ankara: ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI.
- TÜİK. (2014). *Türkiye İstatistik Kurumu, illere göre ihracat verileri*. Mayıs 1, 2015 tarihinde alındı
- TÜBİTAK. (2013). *Aras Havzası Koruma Eylem Planı*. Ankara: OSİB.
- UN. (2008). *Transboundary Water- Sharing Benefits and Sharing Responsibilities*. Zaragoza: UN WATER.
- UN. (2011). *Second assesment of transboundary rivers, lakes and groundwaters*. Cenevre: Birleşmiş Milletler.
- UN WATER. (2009). *Water in a Cahanging World*. London: WWAP.
- UN Water, World Water Day 2013*. (tarih yok). Eylül 22, 2014 tarihinde <http://www.unwater.org/water-cooperation-2013/water-cooperation/facts-and-figures/en/> adresinden alındı
- UN Watercourses Conventions. (2015). *UN Watercourses Conventions - Online User's Guide*. Ekim 8, 2015 tarihinde <http://www.unwatercoursesconvention.org/importance/the-legal-architecture-for-transboundary-waters/> adresinden alındı

- UN WEB TV. (1997, Mayıs 21). *United Nations Live & On Demand*. Ekim 9, 2015 tarihinde <http://webtv.un.org/news-features/audiovisual-library-of-international-law-avl/historic-archives/environmental-law/watch/watercourses-convention-general-assembly-51st-session-99th-plenary-meeting/2586592875001> adresinden alındı
- UNDP, G. (2013). *Reducing Transboundary Degradation in the Kura-Aras River Basin*. Baku, Tiflis, Yerevan: UNDP.
- UNECE. (1992, Mart 18). *Convention On The Protection And Use Of Transboundary Watercourses And International Lakes*. Helsinki.
- UNECE. (2015). *UN Water Conventions - User's Guide Fact Sheet Series: Number 12*. UNECE.
- Valvis, A. (2011). Environmental security and trans-boundary water management. Political and economic dimensions of river Evros "mis-management". *Journal of University of Peloponnese*.
- Vollmer, R., Ardakanian, R., Hare, M., Leentvaar, J., van der Schaaf, C., & Wircus, L. (2009). *Institutional Capacity Development in Transboundary Water Management*. Türkiye: UNESCO.
- Wolf vd., T. A. (2010). *Sharing Water, Sharing Benefits: working towards effective transboundary water resources management*. Paris: UNESCO.
- Wolf, A. (2001-2003). Summary: The History and Future of International River Basins. *History and Future of Shared Water Resources*.
- Wolf, A. T., Yoffe, S. B., & Glordans, M. (2003). *International Waters: Indicators for Identifying Basins at Risk*. Paris: Unesco.
- WWAP. (2003). *Water for People Water for Life*. Barcelona: World Water Assessment Programme.
- WWAP. (2006). *World Water Assessment Programme (WWAP)*. Ekim 12, 2015 tarihinde <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/water/wwap/case-studies/europe-north-america/estonia-2006/> adresinden alındı
- Yakış, Y. (2009). Türkiye'nin Su Konularının Uluslararası Boyutu. *Sınırşan Sular ve Türkiye*, İstanbul.
- Yıldız, D. (2011). *Meriç Nehri Havzası Su Yönetiminde Uluslararası İşbirliği Zorunluluğu-ORSAM Rapor No:44*. Ankara: ORSAM.

ÖZGEÇMİŞİM

1984 yılında babam ve annemin beşinci ve son çocukları olarak dünyaya geldim. Babam SSK işçi emeklisi olup annem ev hanımıdır. Hepsi evli olmak üzere iki ablam ve iki ağabeyim var.

Çocukluğum, o yıllarda kırsal bir bölge olan Kocaeli'nin Darıca beldesinde doğa ile iç içe, ağaçlara tırmanarak, çimlerde koşarak ve denizde yüzerek geçti. İlkokul dördüncü sınıfa kadar Darıca İlkokulu'nda okudum. Ailemin 1994 yılında Darıca'dan İstanbul Pendik'e taşınması neticesinde Pendik Kılıçaslan İlköğretim okuluna geçiş yaptım ve ortaokul diplomamı bu okuldan aldım. 1999 yılında ortaokulu yüksek başarı ile bitirerek İstanbul Pendik Süper Lisesi'ne (Yabancı Dil Ağırlıklı Lise) kayıt olmaya hak kazandım. Hazırlık sınıfı ile beraber dört yıl süren lise döneminden sonra ilk yılını bölüm birincisi olarak tamamladığım Atatürk Üniversitesi Kimya Mühendisliği Bölümünden 2005 yılında Marmara Üniversitesi Kimya Mühendisliği bölümüne yatay geçiş yaptım ve 2009 yılında mezun oldum. Mezun olduğum yıl Marmara Üniversitesi Kimya Mühendisliği Yüksek Lisans Programına (Tezli) kabul edildim. Yüksek Lisans öğrenimim sırasında endüstriyel boya üretimi yapan bir fabrikada kimya mühendisi olarak çalıştım. Yüksek Lisans öğrenimimi 2011 yılının Temmuz ayında bitirmemin ardından vatani görevimi Edirne'de 54.Mekanize Piyade Tugayı Lojistik Destek Komutanlığı, Harekât ve İstihbarat kısmı yazıcısı olarak 31.01.2012 tarihinde tamamladım. Terhisimden sonra yüksek lisans tezimle ilgili bir bilimsel makale ve bir bilimsel bildiri yayınladım.

2012 yılı Temmuz ayından bu yana halen çalışmakta olduğum Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Havza Yönetimi Dairesinde Orman ve Su İşleri Uzman Yardımcısı olarak görev yapmaktayım. 2015 yılı Ağustos ayından bu yana aynı daire başkanlığında uzman olarak görev yapmakta olan Özge Hande Sahtiyancı Özdemir ile evliyim.

Uzun vadedeki niyetim, kurumumun katkıları ile üç yıl boyunca geliştirmiş olduğum donanımlarımı ve becerilerimi daha da ilerleterek devletimin ve milletimin yararına görevler üstlenebileceğim uluslararası kurumlarda görev almaktır.